



**INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY**

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CXXXIII

man

STUDIER
I
NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

ÅTTONDE BANDET

INDIANA UNIVERSITY
LIBRARY

HELSINGFORS 1917

BEF

INNEHÅLL.

1. *Hugo Pipping* Urgermanskt *aiw* i de nordiska språken.
2. *Rolf Pipping* Fsv. *ora*.
3. *Bruno Sjörös* Två samnordiska kvantitetsregler.



11-24-47

Urgermanskt *aiw* i de nordiska språken.

Av *Hugo Pipping*.

Beträffande behandlingen av den urgermanska förbindelsen *aiw* i de nordiska språken råder ännu ingen samstämmighet i åsikter. De tre teorier, som här främst böra tagas i betraktande, äro: O. v. Friesens, Axel Kocks och O. F. Hultmans.

Enligt v. Friesens¹ teori, som accepterats av Adolf Noreen², har urg. *aiw* behandlats på följande sätt.³

aiw har i samnordisk tid utvecklats till: a) *-æiw- > -æw-*, om *w* bevarats; b) *-æiw- > -øy-*, om *w* efter synkope av den följande sonanten trädde i slutljud eller antekonsonantisk ställning.

Vid sidan av denna strängt ljudlagsenliga utveckling föreligger enligt v. Friesen NB I 48 en tredje av följande art. c) När den i antesonantisk

¹ O. v. Friesen Till den nordiska språkhistorien. Bidrag. Skrifter utgifna af K. Hum. Vet. Samf. i Uppsala VII. 2 och IX. 6. Dessa två skrifter citeras här nedan såsom NB I och NB II. Till fonemet *aiws* historia, Ark. XIX 334 f.

² A. Noreen Altisländsche Grammatik³ § 74.16 och § 102; Geschichte der nordischen Sprachen³ § 41 c och d, sid. 77.

³ Se v. Friesen NB I 30.

ställning uppkomna förbindelsen *-æw-* på analogisk väg överfördes till antekonsonantisk ställning eller till ställning i slutljud, utvecklades *æw* till *iō*.

Kocks¹ regler innebära följande huvudpåståenden:

1. Då *aiw* genom bortfall av en efterföljande vokal (*a*, *i*) kom att stå i slutljud eller framför konsonant, utvecklades denna förbindelse till *æiw* > *æw* > *iō*.²

2. Framför stabil vokal utvecklades *aiw* till *āw*.

3. *io* övergick till *ia*, när *a* följde i nästa stavelse.³

Hultmans med en viss reservation framlagda ståndpunkt är följande.⁴

1. *aiw* har alltid gett *āw*.

2. labilt *a* har redan i urgermansk tid blivit *i*, om ett *i* fanns i föregående stavelse. Urg. *-aiwaz* med labil ändelsevokal gav alltså urn. *-āwiR* > *æwR*, och detta *-æwR* utvecklade sig ljudlagsenligt till *-iōr*.

3. Den växling mellan *iō* och *iā*, som i litterär tid anträffas i flere paradigm med stammen *-aiw-*, beror därpå, att uddljudet överförts från formerna med *iō* till formerna med *āw*. Sålunda har *gs* **sāwaR* ombildats till **siāwaR* (> *siāfar*) under inflytande av *ns* **siōR* (> *siōr*).

Ingen av dessa tre teorier synes mig antaglig. Jag skall icke draga fram några enskildheter utan

¹ Axel Kock Till frågan om behandlingen av ljudförbindelsen *aiw* i fornnordiska språk. Ark. XVII 355 ff. Kritiska anmärkningar om behandlingen av ljudförbindelsen *aiw* i fornnordiska språk. Ark. XVIII 226 ff. Ytterligare om ljudförbindelsen *aiw*. Ark. XX 255 ff. Svensk ljudhistoria I, sidd. 276 ff., 335 f., II, sidd. 229 ff., 269 f.

² Kock Ark. XVII 362 och 372.

³ Kock Ark. XVII 357 och 372.

⁴ Hultman Hälsingelagen sid. 85, not 2. Tidigare intog Hultman en något avvikande ståndpunkt i frågan. Se Ark. XVII 209 ff.

endast framställa de huvudinvändningar jag har att göra.

Hultman har i Ark. XVII 210 med rätta framhållit, att då $\bar{a}w$ i slutljud och framför konsonant gett \bar{o} ¹ och $\bar{i}w$ utvecklats till \bar{y} , en utveckling $\bar{a}w > \bar{o}$ närmast skulle motsvara våra förväntningar, men han antager likafullt, att $\bar{a}w$ gett $i\bar{o}$. Detta antagande har gamla anor, det förskriver sig från Holtzmann² och Falk³. För mig är den invändning Hultman framställt mot sin egen teori av en utomordentlig betydelse. Vokalen \bar{a} (i -omljudet av a) intager ju en mellanställning mellan a och i . När de yttersta leden i serien $a - \bar{a} - i$ behandlas lika, i det w efter dem faller med omljudsverkning, vore det i allra högsta grad överraskande, om mellanledet \bar{a} skulle behandlas totalt annorlunda och kontraheras med det efterföljande ljudet w . Sålänge denna svårighet icke är hävd, synes det mig vara en oavvislig nödvändighet att leta efter en teori för behandlingen av förbindelsen aiw , som icke är behäftad med denna eller någon liknande svårighet.⁴

Kock anser visserligen, att man i fvn. *spió*, pret. sg. av *spýia* 'spy' har ett ojävaktigt bevis för utvecklingen $aiw > i\bar{o}$ i slutljud.⁵ Men på denna väg följes han icke av Hultman, som med rätta

¹ Jag skall i detta sammanhang icke beröra den senast av Kock Ark. XXXII 193 ff. behandlade frågan om utvecklingen av urn. $\bar{a}-u$.

² Holtzmann Altdeutsche Grammatik I: 1. 101.

³ Hj. Falk Ark. III 293. Senare torde Falk, såsom Hultman framhåller, hava frångått denna mening. Se Torp och Falk Dansk-norskens lydhistorie, sid. 117.

⁴ Kocks resonemang i Ark. XX 276 f. är icke egnat att rubba min uppfattning av denna fråga.

⁵ Kock Ark. XVII 359 f., XVIII 234 och 252, XX 282. Jfr ett tidigare uttalande av Wimmer Fornnordisk formlära, § 123 anm.

framhåller, att det ljus, som analogien $*saiwaR > siór \sim *spaiw > spió$ tyckes kasta över behandlingen av förbindelsen *aiw*, mycket väl kan vara ett 'irrsken'. Pret. part. *spúinn* är under inga omständigheter en ljudlagsenlig bildning efter 1:sta starka klassen, utan formen är synbarligen bildad efter mönstret $3spi\ býr \sim$ pret. ptc *búinn* = $3spi\ spýr \sim x$. Naturligtvis kan *spió* vara bildat till *spýr*, *spúinn* efter mönstret *býr*, *bió*, *búinn*. Härtill kommer, såsom Noreen framhållit i PBB VII 438, not 3, att *spió* kan vara en nybildning efter pret. plur. $*spióm < *spiwum$. Även detta argument anföres av Hultman.¹

Vid ytligt betraktande kunde det tyckas, som om den invändning jag nu riktat mot Kock och Hultman gemensamt skulle drabba även v. Friesen. Också v. Friesen antager ju, att en utveckling $\bar{æ}w > iō$ förelegat. Men v. Friesens ställning är på denna punkt avgjort starkare än hans medforskarens. Ty v. Friesen anser icke, att ett ljudlagsenligt uppkommet $\bar{æ}w$ övergått till *iō*. Det $\bar{æ}w$, som gett *iō*, har enligt v. Friesen uppkommit genom en analogibildning av jämförelsevis sent datum. Medan $\bar{a}w$ blivit \bar{o} och $\bar{i}w$ blivit \bar{y} vid tidpunkten för den samnordiska *w*-förlusten och för *w*-omljudet, har $\bar{æ}w$ kontraherats till *iō* efter tiden för *w*-omljudet.²

Det försteg v. Friesen på nämnda punkt fått framom Kock och Hultman är emellertid mycket dyrköpt. Det har kunnat vinnas endast därigenom, att v. Friesen helt förnekar förekomsten av en utveckling $aiw > \bar{a}w$. Som känt har *ai* i fht. utvecklats sig till *ê* framför *h*, *r* och *w*. I urn. har

¹ Hultman Hälsingelagen, sid. 86, noten till sid. 85.

² Se v. Friesen NB I 68 f.

enligt gällande mening *ai* utvecklat sig till \bar{a} framför *h* och *r*. Då väntar man sig onekligen också en urn. utveckling $aiw > \bar{a}w$. Denna utveckling har i själva verket länge ansetts som den normala¹, och den gamla åsikten har ingalunda sitt enda stöd i parallellen med fornhögtyskan. Bland de fornnordiska belägg, som anförts som stöd för densamma, synes mig fisl. n. pl. *máfar* 'måsar' förtjänt av särskilt beaktande. Det har visserligen sagts, att fisl. *mór*, pl. *máfar* skulle utgå från en stam **maihwa*, icke **maiwa*.² Påståendet vilar närmast på en form *mêh*, som uppgivits vara fht. Men Suolahti³ säger: 'Auch die Glosse *mêh* darf trotz des Zusatzes „in diutisco dicitur“ nicht als hochdeutsches Wort in Anspruch genommen werden'. På samma sida säger Suolahti om urg. **maihwa* etc.: 'Ferner ist aber auch die für die germanischen Namen erschlossene Grundform keineswegs sicher'.

Medan stammen **maihwa* löser namnet på måsen från det övriga germanska ordförrådet, kan **maiwa* sammanställas med urg. **maiwa* 'smal', 'smärt'.⁴ Måsen hör till en grupp av fåglar, som bär namnet Longipennes och den tecknar sig mot himmeln som en (våg)linje.

Kock Ark. XVIII 230 säger med rätta, att synnerligen bindande skäl måste anföras, för att man ej ur förhållandena i fht. ($aih > êh$, $air > êr$ och aiw

¹ Se Noreen Aisl. Gr.² § 57.3 och redan Holtzmann I, sid. 85.

² Se v. Friesen NB I 15 och där citerad litteratur samt Fick-Torp Wortschatz, sid. 301. Weigand-Hirt Deutsches Wörterbuch II 223. Uhlenbeck PBB XXVI 303.

³ Hugo Suolahti Die deutschen Vogelnamen, sid. 398.

⁴ Se Fick-Torp Wortschatz, sid. 319. Ralf Saxén FUF XII 110 sammanställer sannolikt med rätta urn. **maiwa* och fi. *maiwa* 'liten fisk'.

> *êw*) skall draga den konsekvensen, att urn. *aiw* gett *āw* lika väl som *aih* gett *āh* och *air* gett *ār*. Kock anser dock, att utvecklingen av *aiw* i vissa ställningar gett annat resultat. Hultman vill återigen göra parallellen fullständig och menar, att urn. *aiw* i alla förbindelser blivit *āw*.

Jag tror de flesta skola vara villiga att medgiva önskvärdheten av att en teori framlades, som skulle förklara utvecklingen av urn. *aiw* utan att man behövde antaga någon ljudlagsenlig övergång *æw* > *iō* (Kock, Hultman). Hultmans teori om en övergång *a* > *i* i obetonad stavelse, föregången av en stavelse, som innehåller *i*, innebär dessutom en ljudlag, som är gjord eller åtminstone utvidgad ad hoc och därför mindre tilltalande. Likaledes måste det kännas som en lättnad att åter få uppdraga den av v. Friesen överkorsade parallellen mellan fht. och urn.

Detta dubbla mål, upphävandet av ljudlagen *æw* > *iō* och återställandet av ljudlagen *aiw* > *āw*, kan icke vinnas på någon av de förut inslagna vägarna, men jag tror att det kan vinnas. Naturligtvis får man dock icke fordra, att *aiw* skulle blivit *āw* i de fall, då ifrågavarande förbindelse i förtid sprängts genom någon ljudlag, som varit främmande för fht.

Innan jag går att framställa mina egna åsikter, måste jag söka undanröjda ett påstående, som utgör den gemensamma utgångspunkten för Hultmans, Kocks och v. Friesens teorier, men som enligt mitt förmenande är oriktigt. Påståendet gäller böjningen av substantivet *siór* i de äldsta isländska handskrifterna. Alla de nämnda forskarna mena, att normalböjningen varit:

ns *siór*, gs *sævar*, (ds *sió*,) as *sió*

och åberopa som bevis de hos Ludv. Larsson

'Ordförrådet' belagda former, som anträffats i Rím-beygla¹ Cod. 1812. Dessa former äro följande:

gs lévar, levar (2), sevar (2), as fió, feó.

Obelagda äro ns och ds. För kompositionsformen *sæ-* (*fæ-*) finnes ett belägg.

De fem genitiverna tyda med bestämdhet på att normalformen för denna kasus var *sævar*. Men det synes i högsta grad betänkligt att på grund av det i Rimbeygla föreliggande materialet uppkonstruera en vokalisation för de enstaviga kasusformerna. Om formen *seó* säger v. Friesen², att den 'väl dock icke, ehuru *eó* eljest alltid i 1812 4:o betecknar *ø*, är att läsa *sø*'. Men jag kan ej se annat än att *seó* här måste utläsas som *sø*. Detta var tydligen även Larssons mening, då han sade³, att *eo* i nämnda handskrift alltid betecknar *ø*. Det bör märkas, att ds *sø* (skriven *fø*) finnes belagd i det dokument, som Larsson i 'Ordförrådet' kallar Ph II. Ehuru tecknet *ø* eljes icke är belagt i nämnda urkund, torde ljudvärdet *ø* dock få anses säkert, eftersom tecknet *ø* (utan hake) och ljudet *ø* här alltid täcka varandra. Jag hänvisar till formerna *afrækrafc*, *dømun*, *føtslo* (3), *føpelsc*, *scrøpa*, *fløgr*, *føtr*; *gøR*, *kømr*, *føfr* (3), *trøpr*. Ljudet *æ* tecknas alltid med *ē* eller *e*. Jfr t. ex. *bēpe*, *hrēom*, *mēla*, *nēr*, *meler*, *ner*.

Mot utläsningen av as *feó* i Rb som *sø* kan icke

¹ Påståendet är först offentliggjort av Hultman i Ark. XVII 211, sedan av Kock Ark. XVII 359 och v. Friesen NB I 34, 44 not 1. Alla tre hava gjort sina iakttagelser oberoende av varandra.

² O. v. Friesen NB I 44, not 1. Jfr NB II 29.

³ Ludv. Larsson Äldsta delen af Cod. 1812 4:to Gml. Kgl. Samling, sid. XII. I 'Ordförrådet' upptager Larsson as *feó* under uppslagsformen *fiór*. Detta innebär säkert, att han ändrat mening, men han torde i så fall hava gjort det med orätt. Jfr Noreen Aisl. Gr.³ § 74.8.

invändas, att konsekvensen skulle fordra *sió*, emedan *as sió* är belagd. Ty växelformer finnas vid samma tid även på annat håll. Cod. 645 har *ds fē* jämte *hó* och *gs hovar* jämte *fevar*.

Som grundval för antagandet, att normalformen i *ns*, (*ds*) och *as* varit *siór*, *sió*, fungerar sålunda i själva verket ett belägg. Och vad värre är, den slutsats, som byggts på detta ena belägg plus den oriktigt utlästa formen *feó*, står i direkt strid med statistiken för de andra av Larsson excerperade gamla handskrifterna. Dessa visa nämligen

1. för *ns* *enbart* vokalisationen *æ* (8 belägg för *fēr*, *fēr* vartill komma 2 fall av *fnær*, *fner*)

2. för *ds* och *as* 9 fall av *fæ* (*fæ*, *fæ*, *fē*, *fē*, *fē*), 1 *fø*, 1 *fea* och 6 *hó* (*hó*, *ho*).

Resultatet av allt det ovansagda anser jag mig kunna sammanfatta i följande påståenden.

1. Den föreställning Hultman, Kock och v. Friesen gjort sig om normalböjningen för fisl. *siór* i de äldsta handskrifterna är felaktig.

2. Utgående från denna felaktiga föreställning hava nämnda forskare kommit till oantagliga teorier för behandlingen av den urgermanska ljudförbindelsen *aiw*.

Huru oantagliga dessa teorier i själva verket äro, kan visas lättare än förut efter den statistik över böjningen av paradigmerna *sær*, som jag utplockat ur Larsson Ordförrådet. Om vi kombinera det härvid erhållna materialet med det rikhaltiga och sorgfälligt granskade material, som v. Friesen framlagt i sin grundläggande sammanställning i NB I 34 ff., kan man ej undgå att göra följande iakttagelser.

1. Av paradigmet 'sjö' är *sœr* den enda nominativform, som uppträder i de äldsta isländska handskrifterna, och vokalen *œ* är förhärskande i flertalet kasusformer.¹ På östn. område uppträder formen *sœ-* enbart som första sammansättningsled i egenamn.

2. Av paradigmet 'snö' är *snœr* den enda nominativform, som förekommer i de äldsta isländska handskrifterna. Beläggen hos Larsson äro visserligen blott två, men de stödjas kraftigt av beläggen för *sœr*. På östn. område anträffas sällan former, som kunna återgå på samn. *snœ-*.

3. Formen *mœr* 'smal' är uteslutande belagd i vn.

4. Formen *slœr* 'slö' är uteslutande belagd i vn.

5. Formen *frœ* 'frö' är ytterst vanlig i fvn. På östn. område är det sällan man inom detta paradigm råkar någon form, som utan svårighet kan återföras på samn. *frœ*.

Till och med om man ej tager i betraktande, att östn. *œ* i stor utsträckning är tvetydigt och kan återgå på ett *ē*, som stått i slutljud eller framför konsonant, tala de här anförda omständigheterna ett kraftigt språk. De visa, att problemet *aiw* icke funnit sin lösning genom v. Friesen, Hultman eller Kock. Ty ingen av dessa forskare har ens antytt, varpå det kan bero, att samnordiskt *œ* uppträder med ojämeförligt större frekvens i vn. än i östn. Skillnaden är så påfallande och visar sig i så många olika paradigm, fördelade på särskilda böjningstyper, att man icke kan nöja sig med tanken på tillfälliga utjämningar, gående i olika riktning.

Denna sistnämnda anmärkning drabbar icke blott v. Friesen, Hultman och Kock utan även och i

¹ Att *d s* utgör ett undantag, skall påvisas längre fram.

samma grad mina egna, tidigare offentliggjorda försök att lösa problemet.¹

I *Xenia Lideniana*, sid. 163 har jag antytt, att behandlingen av problemet *-aiw-* kan ledas in på nya och enklare vägar, om man antager, att *w* redan före labialomljudstiden fallit framför labil vokal, då *w* samtidigt gränsade till en palatal klang² (sonantiskt eller konsonantiskt *i*, *e*).

Detta tidiga *w*-bortfall medförde en sådan kvalitetsförändring av ett icke omedelbart föregående *ǣ* i rotstavelsen, att denna vokal genom ett senare tillträdande *i*-omljud övergick till *ě*, icke till *ǣ*.

Den tankegång, på vilken jag var inne redan år 1912, skall jag nu söka fullfölja. Det åligger mig då till en början att beröra en del invändningar, som gjorts mot min framställning i *Xenia Lideniana* och mot mitt föredrag 'Ett fall av *w*-förlust före synkopen i de nordiska språken', hållet vid Svenska Filolog- och Historikermötet i Göteborg 1912. I detta föredrag utvecklade jag de flesta av de åsikter, som senare publicerades i *Xenia Lideniana*.

Jag har både i föredraget och i *Xenia* tänkt mig, att det ifrågavarande *w*-bortfallet skulle ägt rum, även då *w* ingick som ett led i geminatan *ww*. Det viktigaste stödet för denna mening var en jämförelse mellan fisl. *mýll* 'boll' och Delsbomålet *miggel* 'snöboll'. Jag antog därvid, att en växling mellan *ww* framför stabil och *w* framför labil vokal förelegat. Under den diskussion, som följde på mitt

¹ Neuphilologische Mitteilungen 1904, Grammatiska studier 1905.

² För västnordiskans vidkommande gjorde jag en begränsning, i det jag uppställde grannskapet till *kort* palatal till ett villkor för *w*-bortfallet.

föredrag i Göteborg, påpekade Hesselman, att Delsbomålets *miggel* fått sitt *gg* genom en dialektisk övergång *v* > *gg*.¹ Tacksam för denna anvisning, stryker jag ifrågavarande belägg för min ljudlag. Samtidigt blir jag emellertid i tillfälle att undantaga geminatan *ww* (men icke det *w* som ingår i den sekundära förbindelsen *ggw*) från verkningsområdet för min ljudlag², och därigenom vinnas fördelar på flere punkter.

Emil Olson, som redan på Göteborgsmötet muntligen gjorde invändningar mot min teori om *w*-bortfallet framför labil vokal och de av detta bortfall framkallade verkningarna, har i Ark. XXXI, sidd. 115 ff. (jfr s. 214) i ett sammanhang diskuterat mina åsikter om samnordiskt *w*-bortfall i olika ställningar och funnit dem alla oriktiga, om han ock medger, att några av dem äro till en viss grad tilltalande och tänkvärda.

Till en början vill jag påminna om, att den kombinerade inverkan av *w* och *i*, som min teori förutsätter, ingalunda, såsom Olson XXXI 136 säger, är 'fonetiskt otrolig'. Detta påstående gjordes av Olson redan på filologmötet, men bemöttes av mig, och bemötandet finnes tryckt i mötets förhandlingar.

I Olsons uppsats göres intet försök att kritisera min fonetiska utredning. Den nakna anmärkningen, att en kombinerad inverkan av *w* och *i* på ett senare språkstadium ger *ø*, är fullkomligt förfelad. Ty om *w* efter min teori fallit, icke på ett 'senare språkstadium' utan före *w*-omljudstiden, så skall resultatet

¹ Jfr Lénström Ordbok öfver Helsing-Dialecten, sid. 10. *Huggvill* 'yr i hufvet'. Wennberg Ordbok öfver allmogeord i Helsingland, sid. 28: *Hugge* o. *huggu* n. 'hufvud'.

² Härvid blir det även nödvändigt att stryka eller modifiera den av mig föreslagna utvecklingen **hriwwian* > *hriá*, s. 145 och **hriwwiōn* > *hriá*, s. 144.

icke bliva en labialiserad vokal. Olson kan icke på allvar mena, att *w*-omljudsreglerna skulle bestått genom hela den urnordiska tiden.

En detaljdiskussion mellan Olson och mig i hithörande frågor är egentligen meningslös. Vi hysa i grund olika mening om flere av de viktigaste ljudlagarna: *i*-omljudet, *w*-omljudet, *h*-bortfallet, *w*-bortfallet m. m. Gäller det att bevisa min teori för *w*-bortfallet genom ett exempel, behandlar jag detta fall naturligtvis så som det ter sig, om man accepterar mina åsikter om *i*-omljud, *w*-omljud och *h*-bortfall etc. Olson ser fallet i ljuset av de teorier för *i*-omljud, *w*-omljud och *h*-bortfall etc., som han gillar. Det blir härvid i de flesta fall omöjligt att diskutera enskilda former eller en enskild ljudlag. En effektiv diskussion kräver nära nog en genomgående behandling av hela språkmaterialet, varvid den får rätt, som ger den enklaste totalbilden och blir sittande med det minsta antalet restfall.

En så utförlig behandling av de nordiska språkens ljudlära faller utom ramen för en tidskriftsuppsats. Men jag kan icke underlåta att i detta sammanhang beröra några fall, som Olson påtagligen behandlat ofullständigt eller oriktigt, samt några omständigheter, som tala starkt för mina teorier.

Beträffande fisl. *ertr* pl., fsv. *ært* < stammen **arwīt-* säger Olson, sid. 137, att ordet helt bör utgå ur diskussionen, emedan enligt Hoops' Réallexicon odlingen av ärter i Norden icke är känd i förhistorisk tid eller tidig medeltid. Olson anger fsax. *erit* som ursprung för ordet.

Även jag hade, sid. 144 hänvisat till fsax. *erit*, men jag framhöll, att *w*-bortfallet i detta ord inträtt ganska sent. Denna min invändning skulle vara betydelselös, ifall Hoops' uppgifter om beläggen för ärtodling i Norden vore riktiga. Men de voro för-

åldrade redan då de trycktes (1913). Se Bror Schnittger Fornvännen 1912, sidd. 3 f. Bröd av malna åkerärter är funnet i trakten av Söderköping i en grav, som måhända är äldre än vikingatiden.

Sid. 148 har jag påstått, att fisl. *skær* är en med stöd av pluralen **skæar* < **skāwiōR* gjord nybildning, som ersatt den ljudlagsenliga formen **skæfir*. Olson anmärker, sidd. 120 f., att *skær* ingalunda behöver vara en *ia*-avledning. Emellertid är den av mig postulerade *ia*-stammen **skæfir* belagd genom det fsv. egennamnet *Skævir*, vilket stöder min konstruktion. Se Hellquist Xenia Lideniana, sid. 110.

Sid. 121 för Olson i fält mot mig fisl. *skiór* 'skata', om vars grundform han, under åberopande av v. Friesen och Kock, säger, att den utan tvivel är **skāwiR-*. Icke med ett ord omnämnes, att Kock på det av Olson citerade stället¹ ställer sig mycket skeptisk till v. Friesens etymologi, och att Torp, som helt säkert känner v. Friesens mening, likafullt förkastar den och härleder fisl. *skiór* ur **skihurō*. Torp ställer² skatans namn *skiór* i samband med ty. *Häher* 'skrika'.³ I detta sammanhang må nämnas, att lärkan, som väcker uppmärksamhet med sina genomträngande toner, i finskan (alternativt) bär namnet *kiuru*, en form som kan återgå på urg. **skizrō*. Första stavelsens *u* i *kiuru* kan förhålla sig till *z* i **skizrō*, som *u* i fi. *kaura* till *z* i fgotl. *hagri*.⁴ Den

¹ Se även Kock Sv. ljudh. II, sidd. 311 f.

² Torp Gamalnorsk ordavledning, sid. L. Fick-Torp Wortschatz, sid. 89.

³ Sammanställningen stödes kraftigt av ags. *higora*, *higore* 'skata'.

⁴ Om *u* i *kaura* och liknande fall se Setälä, Journal de la Société Finno-Ougrienne XIV. 3, sidd. 11 f., XXIII 36, 38 och Karsten Acta Soc. Scient. Fenn. XLV. 2, sid. 147. Om Vernersk växling i feminina *ō*-stammar se J. Sverdrup Festskrift till Torp, sidd. 112 f.

stora betydelsedifferensen förbjuder antagandet att *kiuru* 'lärka' vore ett lån från någon nysvensk form av fisl. *skiór* 'skata'. Om ett sammanhang finnes, måste lånet föras tillbaka till en tid, då **skih(u)rō* ~ **skizrō* ännu hade genomskinlig betydelse.¹ Märk att fågelnamnet 'skrika' ännu är användbart som appellativum och kan begagnas t. o. m. om människor.²

Kort sagt, det är långt ifrån säkert, att v. Friesens etymologi för *skiór* är riktig. Men till och med om detta vore fallet, är Olsons anmärkning förfelad. Olson påstår, att enl. v. Friesens etymologi ordets former icke skulle kunna förklaras, om ej *w* kvarstått framför ett sedermera synkoperat *i*. Detta yttrande visar, att Olson missförstått innebörden av den ljudregel han söker bekämpa. v. Friesen antager³, att ordets samnordiska böjning varit ns **skæwiRR*, gs **skæwRaR* > **skōRaR*, en form, som genom inflytande från nominativen ombildades till **skæRaR*. Enligt mina regler behöver man alls icke operera med den av v. Friesen förmodade analogiska ombildningen, utan man kommer direkte och ljudlagsenligt till böjningen ns **skæwiRR* gs **skæRaR*. Ty i gsg stod *w* framför ett senare synkoperat *i*. *Skiór* har enligt v. Friesen erhållits vid analogisk genomsynkopering, i det **skæwiRR* då gav **skæwR* > *skiór*. Här är fråga om ett *w*, som efter synkopetiden stod framför ett analogiskt fallande *i*. Min regel om *w*-bortfallet hänför sig däremot uteslutande till ett *w*, som före synkopetiden

¹ I västra Finland synes *kiuru* betyda 'tärna', en fågel, som också har ett genomträngande läte. Se *Kaukoranta FUF XIII 73*, ('letztere' står väl för 'erstere'). På detta litteraturställe har prof. Setälä fäst min uppmärksamhet.

² Jag hänvisar till en känd berättelse av och om Albert Engström.

³ v. Friesen NB I, sid. 41, noten.

stod framför ett *w*, som föll ljudlagsenligt på grund av sin obetoning.¹

Något inkonsekvent är Olsons resonemang, sid. 121, om sv. dial. *skjova*, *skjua* 'gå sakta', vars ursprung han för tillbaka på pret. **skiōpa* < **skæwpa* < *skāwipō*. I fråga om infinitiven *skœfa* har Olson medgivit, att *w* kan ha konserverats i anslutning till diverse finita presensformer, där ljudet även efter min regel skulle kvarstå. Varför vill Olson då icke tänka sig möjligheten av att *w* (alternativt) konserverats analogiskt även i pret., som ju f. ö. påverkades icke blott av presensformerna utan även av vissa former i pret. ptc., där *w* stod framför ett *i*, som aldrig undergick ljudlagsenlig synkope utan föll analogiskt efter tiden för den samnordiska synkopen?

För övrigt är etymologien för *skjova*, *skjua* långt ifrån säker.

I fråga om ordet *myrkr* < **mirkwiR* har jag i Xenia, sid. 152 antagit, att *i* icke synkoperats ljudlagsenligt i alla kasusformer. Olson begår den orättvisan att beteckna detta antagande som 'fullständigt godtyckligt'. Jag har i Xenia hänvisat till Kock Sv. ljudh. I 517, där ordet säges vara en gammal *os-* *es-*stam.²

Åtskilliga av de belägg för bevarad mellanvokal i *os-* *es-*stammar, som tidigare anförts, hava skaffats ur världen genom Hægstads anmärkningar³ i Maal og Minne 1915, sid. 168. Men ännu torde man få anteckna som gängse mening, att den framför *s* stående vokalen i vissa kasus icke under-

¹ Se Förhandlingar vid Svenska filolog- och historikermötet i Göteborg 1912, sid. 128 samt Xenia Lideniana, sid. 167.

² Så även hos Kluge Nom. Stamm. ² § 145.

³ Inom parentes sagt hade Hægstads uppsats icke sett dagen, då Olsons polemik trycktes.

gått ljudlagsenlig synkope.¹ En annan sak är, att analogisk genomsynkopering ägt rum i stor skala. Den processen torde hava utspelats efter den samnordiska synkopen och har ingenting att skaffa med den av mig uppställda ljudlagen, som blott berör ett *w*, som före synkopen stod framför en obetonad och på den grund ljudlagsenligt synkoperad vokal.

Sid. 138 anmärker Olson, att jag ej omnämnt formen *tyru-tré*. Olson anser, att *tyru-* går tillbaka på **tirwiōn* och utgör en instans mot min regel om *w*-bortfall framför labilt *i*.

Jag vet väl, att formen *tyru-tré* spelat en viss roll i den lexikaliska och grammatiska litteraturen. Men jag har mig icke bekant, att dess existens vore bevisad. Munch och Unger uppgiva i sin utgåva av Fagrskinna (157, sid. 109: 15 och not 7), att A har läsningen *týri* och B *týrutré*. Men F. Jónsson, sid. 224 läser i A *tyrr* och i B *tyrui tre*. Jag tillåter mig att för andra gången utelämna **tyru-tré* ur diskussionen. I ingen händelse skulle formen **tyru-*erbjuda några svårigheter.

Sid. 139 anmärker Olson, att den fisl. formen *Hørn* 'en gudinna', om den är riktig, icke vore förenlig med min teori, emedan grundformen **Harwīnu*² enligt Hesselmans undersökningar skulle visa ljudlagsenlig synkope av *ī* i alla kasusformer och följaktligen — enligt min teori — genomgående *w*-bortfall.

Här måste jag påminna om, att **Harwīnu* är en avledning av *horr* 'lin', och linet spelte helt visst en stor roll i 'lingudinnans' kult. Varför skulle icke *w*

¹ Jfr Hesselman Västnordiska studier II, sidd. 12 f.

² Jag behöver kanske icke påpeka, att jag trots Lindroth håller fast vid Lundbergs och Sperbers etymologi för *Härnevi*. Se Karsten Acta Soc. Sc. Fenn. Tom XLV.2, sidd. 239 f.

i namnet **Harwīnu* hava kunnat bevaras i anslutning till urn. **harwa* 'lin'? Om *Horn* är en äkta form, vittnar den om en ännu segare association mellan det nordiska namnet på linet och gudinne-namnet.¹

Redan tidigare har jag nämnt, att min framställning i Xenia Lideniana på flere punkter kan förbättras, så snart man undantager geminatan *ww* (men icke *w*-et i den sekundära förbindelsen *ggw*) från ljudlagens verkningsområde. Jag tänker särskilt på behandlingen av en del adjektivstammar, som i urg. tid slutade på *-www-*, och vid vilka man då kan operera med en växling *-ggwu-* ~ *-ggwia-* > *-ggia-*. Också i andra *-wu-*stammar har en växling *-wu* ~ *-wi-* förelegat.² Även i *wa-*stammar har man rätt att tänka sig urnordiska former, i vilka *w* efterföljdes av ett labilt *i*. Ty *wa-* och *u-*stammar hava av gammalt altemnerat med varandra. Se Zupitza Die germanischen Gutturale, sidd. 98 f., Karsten Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning, sidd. 230 ff. I intet fall innebär antagandet av en stamväxling *-wa-* ~ *-wia-* någon nyhet. Jfr Persson Beiträge zur indogermanischen Wortforschung II 810, där P. opererar med växlingen **hnewwa-* ~ **hnawwa-* ~ **hnawwia-*, samt Fick-Torp Wortschatz, sid. 311, där en stamväxling **marwa-* ~ **murwia-* ansättes. Nu är det att märka, att de nordiska

¹ Om linets betydelse för kulten se M. Olsen och H. Schetelig Bergens Museums Aarbog 1909, N:o 7, sidd. 23 ff., Lundberg och Sperber Härnevi, sidd. 27 och 46 ff.

² Det *w*-bortfall, om vilket här är fråga, har i en viss utsträckning iakttagits förut, men förlagts till samg. tid. Se Trautmann Germanische Lautgesetze, Königsberg 1906, sidd. 59 f. och där citerad litteratur, Kluge Urgerm., sid. 72. Som känt är gränsen mellan s. k. samgermanska och urnordiska ljudregler flytande.

språkens adjektiviska *wu-* och *wa-*stammar med *a* i rotstavelsen påfallande ofta låta detta *a* växla med ett *e*, som både är brytbart och tillgängligt för *i*-omljud.

1. Stam **hnawwu-* 'knapp'.¹ Rotvokalen *a* är säkert belagd genom nsv. dial. *nagg* 'snål', *njugg*'. En sammanställning av nsv. *njugg* 'snål' och nsv. dial. *nigla* 'snålas' låter åter rotvokalen *e* framstå som den sannolikaste.² Noreen härledde redan i Sv. L. I 692 nsv. *njugg* ur **hnaggwia-* med brytning av ett *e*, som uppkommit genom *i*-omljud av *a*. Det enda han då icke såg var *w*-bortfallet framför labilt *i* och den därav uppkomna *a*-modifikation, som vållade, att *i*-omljudet gav brytbart *e*. Han blev därigenom tvungen att förse sin i stort sett riktiga konstruktion med utropstecken och frågetecken.

2. **marwa-* 'mör'. Denna grundform ansättes av Torp i Wortschatz, sid. 311. Kluge Nom. St.² § 182 (med frågetecken) och v. Friesen NB I 21 beteckna ordet som en gammal *u*-stam. I varje fall hava vi rätt att operera med en alternerande stamform **marwia-*. Jfr den av Torp angivna sidoformen **murwia-*.

Stamformen **marwia-* ger enligt min regel förklaringen till uppkomsten av det brytbara *e*, som ligger till grund för fda. *miør* 'mör'. Torp nödgas ansätta en avljudande stam **merwa-*, för vilken han icke anför något belägg från utomnordiskt germanskt språk.

3. *narwa-* 'trång'. Denna grundform jämte en avljudande form **nerwa-* konstrueras av Torp i

¹ Jfr Fick-Torp Wortschatz, sid. 99, Lindroth Ark. XXIV 342 f. och där citerad litteratur. Se dock även P. Persson a. st.

² Jfr P. Persson Beiträge II 810.

Wortschatz, sid. 294. Bugge Helgedigtene, sidd. 97 f. utgår från stammen **narwu-*. Huru som helst är en form **narwi(a)-* rimlig.¹

Utgående från min regel kan man sålunda undvara den i utomnordiskt germanskt språk obelagda, avljudande stammen **nerwa-* och ändå få en förklaring till den rotvokal *e*, som ligger bakom ortnamnen *Njorua-sund*, *Nyrfi* och *Njärven*.² Nisl. *nirfill* 'girigbuk', som jag i Xenia, sid. 157 förklarat på ett onödigt invecklat sätt, utgår från **nerwilaR*, som fått sitt *e* under inflytande av **narwi-* > **ner-*.

4. Stam **haswa-* 'grå'. Fick-Torp sid. 87. Om man utgår från en alternerande stam **haswia-*, får man, utan att antaga ett för övrigt obelagt avljud, förklaringen till nyno. *jase* 'hare', egentligen 'den grå'.³ Grundformen **haswian-* ger nämligen **hesan-* med brytbart *e*. Om *jase* < **hesan-* se Lidén Sv. Landsm. XII. 1, sid. 57, Noreen Urg. lautl. sid. 134, Falk-Torp Et. Wb. I 471 (där *jase* sammanställs med da. dial. *jösset*, *ysset* 'gräulich', 'fahl', 'falb') samt Hesselman Västn. stud. I, sidd. 12—18.

I de nordiska språken har *hias(s)i*⁴, **hiõssi*⁵, *jösse*⁶, *Hiösse*⁷ uppenbarligen varit ett namn, icke

¹ Stammen **narwa-* föreligger belagd i finskan genom flodnamnet *Narva(n-joki)* och sundnamnet *Narva-salmi*. Se Saxén, v. Sabler och Karsten (citat hos Karsten i Acta Soc. Sc. Fenn. XLV, sid. 216). Formen **narwi* anträffas i *Narvi* (Nervö i Finska viken). Se Karsten Öb. ortnamn, sid. 49.

² Se den i Xenia, sidd. 156 f. citerade litteraturen. Sjönamnet *Njärven* behandlas av Hellquist i Sv. Landsm. XX. 1. 430. Hänvisning till Hellquist finnes även i Xenia, fastän *Njärven* ej nämnes.

³ Jfr Fick-Torp sid. 86 om betydelsen av ordet *hare*.

⁴ Hesselman Vn. stud. I 15 ff.

⁵ Jfr Salan Fostbrödernas Eagles och Asmunds saga, sid. 2, Kock Ark. XXXI 338.

⁶ Kock anf. st.

⁷ Salan sid. 93: 'Lupus — — *Hiösse*', och 94: *Hiösse*

blott på den grå haren utan även på 'gråben' = vargen. Se uppgifterna hos Salan och Nyrop.¹ Dessa uppgifter omnämnas varken av Hesselman eller av Kock.

Angående växlingen *hiasi* ~ *hiassi* menar Hesselman sid. 18 not 1, att den ej behöver bero på annat än den i senare fisl. hss. vanliga förväxlingen av *s* och *ss* eller på folketymologisk anslutning till *hiassi* 'hjässa'. Vid båda förklaringarna lämnas nsv. *jösse* med orätt ur sikte.² Kock Ark. XXXI 338 f. anser, att *hiassi* med två *s* är att betrakta som en *si*-avledning. Denna förklaring synes mig antaglig men är kanske icke uttömmande. När man vid sidan av varandra hade den starka stammen **haswa-* och den svaga stammen **haswian-* > **hesan-*, erhöles genom kompromisser av olika slag dels nsm **heswaR* > **hiqss*, dels nsm **hesaR* > **hiass*. Vid generalisering av *ss* erhöles sedan formerna *hiassi* och **hiqssi*.

Beträffande den både av Hesselman och Kock diskuterade brytningen i no. *jase* vill jag i förbigående nämna, att man synes hava förbisett en viktig källa till brytning i de kortstaviga *an*-stammarna. Np är, som känt, inlånad från *a*-stammarna och bildad enligt proportionsanalogien *ap -a : np -ar = ap -a : x*.³ Den sekundärt uppkomna ändelsen *-ar* var onasalerad och måste sålunda verka brytning även i kortstaviga ord. Verkningsen av np blev naturligtvis särskilt kraftig, där den understöddes

stack fåret / ehwar som han såg'et. Jfr Nyrop Navnets magt, sidd. 131 och 135.

¹ Märk även: *ulfr enn hpsui* i Eiríksmál 7.

² *-ss-* i *jösse* beror säkerligen icke på någon sekundär, specifikt svensk förlängning. Jfr det av Kock Ark. XXXI 338 citerade norska belägget i *Hiossuangre* 1360.

³ Se Streitberg Urg. Gr., sid. 256.

av en gp på *-na*, som förvandlade en kortstavig stam till långstavig.¹

5. Stam **garwa-* eller **garwu-* 'jäst', 'mogen', 'färdig'. Se Fick-Torp Wortschatz, sid. 128, Noreen Sv. Landsm. I 692, Karsten Studier över de nordiska språkens primära nominalbildning, sidd. 238 ff.

Från vilkendera stamformen vi än utgå, är en alternerande stam **garwia-* möjlig. Därvid kan det brytbara *e* i fisl. *giørr* < **gerwaR* förklaras som lån från former, i vilka *w* stått framför labilt *i*. Naturligtvis kan man också tänka sig, att det brytbara *e* i *giørr* kommit från inf. *gera*, till vilken adj. *giørr* fungerar som pret. ptc. Men i och med detsamma har man direkte accepterat min regel, ty utan den kan man ej få fram ett brytbart *e* i **gera* > **garwian*.²

Hultman, som i Hälsingelagen, sidd. 20 ff. med rätta hävdar, att brytning måste föreligga inom paradigmet *gera*, har försökt förklara fenomenet genom antagandet, att *æ* i svagton blivit ett *e*, som åter uppflyttat i starkton kunnat undergå brytning. Men Hultmans förklaring stödjdes icke av någon parallell utanför verbet *gera*.

Såsom framhålles hos Fick-Torp (Wortschatz, sid. 128), förutsätter mhd. *gerwe*, *gerwen* 'drägg', 'orenlighet' en stam **garwiōn-*. Härmed sammanställer Torp utan tvivel med rätta fvn. *giør* n. 'bottensats'. Att detta *giør* skulle utgå från en avljudande stam **gerwa-*, såsom Torp föreslår, är i högsta grad osannolikt. Det är känt, huru nära starka neutra och feminina beröra varandra. Ett typiskt exempel är fgotl. neutr. *craf* 'krav', vars kompositionsform *crafar* följer den feminina böjningstypen. Fvn. *giør* visar i för-

¹ Jfr Kock Ark. XXXI 342.

² Tanken på att avljud skulle förekommit i verbet **garwian* torde numera vara övergiven.

hållande till mht. *gerwe(n)* varken avljud eller (ursprunglig) genusväxling utan utgår helt enkelt från en stark feminin sidoform **garwiō*, vars genitiv enligt min regel ljudlagsenligt fick utvecklingen **garwiōR* > **giarar*, vartill ns *giør*.

I sin kritik, sidd. 136 f. berör Olson även verbet *gera*. Svagheten i hans framställning röjer sig framförallt däri, att han ej med ett ord antyder, huru verbets brutna former skola förklaras utan anlitan av min hypotes. Antagligen menar han, att brytning ingenstädes föreligger, men på denna mening anser jag mig — efter Hultmans uttalanden¹ — icke behöva spilla ett ord.

Om någon vill tro, att nsv. *njugg* (jämte verbet *nigla*) visar avljud i förhållande till nsv. dial. *nagg*, eller da. *miør* avljud till fht. *maro*, eller *Njorua* (-sund) avljud till *Norua* (-sund), eller nno. *jase* avljud till fisl. *hoss* och nsv. *hare*, eller fisl. *giør* n. avljud till mht. *gerwe*, så är vart och ett av dessa antaganden förenat med vissa olägenheter.² Men i högsta grad betänkligt vore det att tro, att en sådan serie avljud utan motsvarighet i utomnordiskt germanskt språk av en tillfällighet skulle hopats i de nordiska språken just i sådana stammar, där förbindelsen *w* + labilt *i* kan hava förekommit. En sund metodik bjuder oss ovillkorligen att här se en specifikt nordisk växling *a* ~ *e*, framkallad av förbindelsen *w* + labilt *i*.

Ett kraftigt stöd för att jag i Xenia bragt frågan in på rätt spår, finner jag i nyno. *(d)jokk* och fvästg. *diokn* 'grop'.³ Om Hesselmanns synkoperingsregel

¹ Jfr ock Xenia Lideniana, sid. 155, not 2.

² Falk-Torp Et. Ordb. I 272 beteckna avljudsvokalen i **hesan-* som 'paafaldende'.

³ Jfr Pipping SNF VII 72 ff.

är riktig i sin fulla utsträckning¹, representerar fvästg. *diokn* den enligt min regel ljudlagsenliga utvecklingen av urn. **dankwīnu*. Här leda inga avljuds-hypoteser till målet, ty urg. **denk-* skulle aldrig gett en brytbar vokal utan genom **dink-* utvecklats till *dekk-* med ett *e*, som väl var tillgängligt för labial-omljud men icke för brytning. Se Noreen P. Gr.³ § 29 *a. β*.

Att fväst. *diokn* icke beror på felskrivning eller på någon specifikt fornsvensk ljudutveckling synes framgå av nyno. *jokk* (maaskee *djokk*, Aasen sid. 108). Såsom jag framhållit redan i SNF VII, har ordets böjning ursprungligen varit ns *dokk* (belagd i fvn. och genom nyno. *dokk*), np *dekk* (belagd i nyno.). *Dokk* går tillbaka på **dankwō*², *dekk* på **dankwiR*. Men framför *w* + labilt *i* utvecklade sig *a* till brytbart *e*, som infört i sg. **dank(w)u* gav **denk(w)u* > **diokk* > nyno. *(d)jokk*.

Att pluralen i detta ord kunnat påverka singularen bevisas av nyno. sing. *dekk* = *dokk* samt fvästg. *dæk*. En analogibildning av detta slag kunde naturligtvis ske lika väl i urn. tid som senare.

Frånsett de här givna förklaringarna för fvästg. *diokn* och nyno. *(d)jokk*, vilka jag anser för de sannolikaste, kan man naturligtvis också tänka sig att det brytbara *e*-ljudet i dessa ord leder sitt ursprung från adjektivstammen **dankwia-* > *denk-* 'dunkel', som alternerade med **dankwa-*³ eller

¹ Av skäl, som det bleve för vidlyftigt att utlägga i detta sammanhang, är jag nu böjd att acceptera Hesselmans synkoperingsregel även i fråga om ursprungligen långt *ī*. I SNF VII 78 ff. förhöll jag mig ännu något tveksam på denna punkt.

² Jfr nsv. dial. *dank* n. och *dakk*, 'fördjupning i marken', 'fuktigt ställe'. Se Torp Nyn. Et. Ordb. sid. 64.

³ Jfr nyno. dial. *dokk* 'dunkel', varom Bugge-Fritzner² III 1101 och Karsten Studier, sidd. 253 f.

**dankwu*-.¹ Om sambandet mellan adj. **dankwa* 'dunkel' och fisl. *dokk*, nyno. *dokk* 'grop' se Pipping SNF VII sidd. 75 f. och där citerad litteratur.

Som redan nämnts, kan den avljudande stammen **denkwa*- aldrig hjälpa oss fram till vokalisationen *io* i fvästg. *diokn* och nyno. *(d)jokk*. Här föreligger sålunda ett avgörande kriterium på, att det tidigare förda resonemanget om *njugg (nigla)*, *miør*, *Niørua-sund*, *jase* och *giør(r)* är riktigt.

Sist och slutligen vill jag anföra ett par lånord i finskan, som man redan förut försökt sammanställa med germanska former, men med tvivelaktig framgång, emedan man icke känt till regeln om *w*-bortfall framför obetonat *i*.

Fi. *ankeä* 'trång'. Då adjektiven på *-ea* i finskan bilda en mäktig grupp, kan *ankeä* vara en sekundär ombildning av **ankia*. Se V. Thomsen Beröringer, sid. 116, Karsten Ark. XXII 199. Detta *ankeä* har redan av Thomsen a. st., sid. 116, not 3 sammanställts med got. *aggwus* ~ **aggwja*-, fastän Thomsen förser sin jämförelse med ett frågetecken. Karsten Studier, tillägg, sid. 36 härleder *ankeä* från 'ja-stammen *angja*-. Det finska lånordets proveniens blir fullkomligt klar, så snart man antager, att **angwia*- på nordiskt område regelrätt givit **angia*-.

Fi. *mureä* 'mör' har av Neuhaus² sammanställts med germ. **murwja*-. Se Setälä Bibliogr. Verzeichnis, sid. 71, där sammanställningen förses med frågetecken. Alla betänkligheter synas mig falla, så snart man fått klart för sig, att germ. **murwia*-(se Fick-Torp Wortschatz sid. 311) på nordiskt område gett **muria*.

¹ Jfr Noreen Sv. Landsm. I 692.

² Johannes Neuhaus Kleine finnische Sprachlehre, Heidelberg 1908, sid. 147.

Jag vågar tro, att envar, som med detta resonemang för ögonen genomläser min uppsats i Xenia¹, skall finna tillräckliga grunder för mitt påstående, att *w* i mycket stor utsträckning fallit framför labil vokal och speciellt framför obetonat *i*. Då jag nu går att med stöd av dessa erfarenheter upptaga problemet *aiw* till förnyad behandling, skall jag till en början uppvisa ett fall, där *w* i förbindelsen *aiwi* gått förlorat så att säga inför våra ögon. Här, likasom så ofta eljes, är det finskan, som i sina lånord avspeglar svenskans successiva utvecklingsstadier.

På edet mellan sjöarna Saimaa och Kuolimojärvi ligger en kyrka, som i det officiella språket och bokspråket bär namnet *Savi-taipale*. Fi. *savi* betyder 'lera', *taipale* betyder 'ed'. Tydligen har kyrkan namn efter själva edet. Men nu bör det märkas, att edet, såsom framhålles av Tunkelo i Virittäjä 1910, sid. 47, alls icke är lerigt. Enligt benäget meddelande av prof J. J. Sederholm bildas detsamma av *rullstensgrus*. Den vik av Saimen, som skjuter in mot *Savitaipale*, kallas på kartan *Savi-lahti* (*lahti* = 'vik'), men gör enligt prof. Sederholm icke skäl för namnet 'Ler-viken'. Allting talar a priori för, att namnen *Savi-taipale* och *Savi-lahti* uppkommit genom kamaretymologi, och skulle något tvivel härom eljes kunna råda, måste det enligt min mening skingras genom de uppgifter, som Tunkelo lämnar på anf. ställe. Tunkelo meddelar, att på en gammal karta ('Charta öfver Finska viken med däromkring belägne Provincier, efter de bästa Chartor och Astronomiska observationer författad uti Kungl. Landtmäteri-Con-

¹ Det inverkar icke på huvudsaken, om ett eller annat av mina exempel strykes eller förklaras på genare vägar än dem jag inslagit.

toiret i Stockholm 1788') står *Saivitaipal*, samt att ortsbefolkningen uttalar de här ovan diskuterade namnen *Sai-taipale* och *Sai-lahti*. Vidare upplyser Tunkelo om, att den ifrågavarande dialekten erbjuder talrika exempel på apokope av slutljudande *i* t. ex. *riih(i)*, *kiv(i)*. Däremot kan bortfall av ett *v*, som föregått det slutljudande *i* ej förklaras ur nämnda dialekt — *Savi-taipale* borde ha gett **Sav-* eller **Sau-taipale*.

Man märker tydligt, att Tunkelo i formen *Saivi-(taipal)* gärna ville se lämningar av en germansk stam **saiwi-* 'sjö'¹, men man förstår å andra sidan, att han framlägger sina förmodanden med all reservation. Ty år 1910 kunde sammanhanget mellan kartans *Saivi-* och ortsbefolkningens *Sai-* icke anas. Så snart man accepterar min regel om *w*-bortfall framför obetonat *i*, ligger detta sammanhang för öppen dag. Den urn. kompositionsleden **saiwi-* har inlånats i finskan två gånger. Första gången — före *w*-bortfallet — lånades den i orubbat skick, alltså under formen *Saiwi-*. Andra gången — efter *w*-bortfallet — lånades den under formen **sa-ïi*², som genom finsk apokope av *i* gav *Sai-*.

Detta intressanta namn ger oss upplysningar både av historisk och språklig natur. Det visar, att svenskar och finnar bott i varandras grannskap vid Saimens strand under en jämförelsevis lång period, som sträckte sig på ömse sidor om den tidpunkt, vid vilken *w* föll framför obetonat *i*. Dessutom visar fi. *Sai-taipale*, *Sai-lahti*, att *w* i förbin-

¹ Tunkelo säger, att namnformen *Saivi-taipal* gett honom uppslaget till den anslående och för mig övertygande sammanställningen av urn. **saiwa-* och fi. *Saimaa*. Som nämnt, är *Sai-lahti* en vik av *Saimen*.

² Jfr den i ags. framträdande utvecklingen **saiwi* > **sā-i* > *sä*. Se Sievers Ags. Gr.³ § 173.2.

delsen *aiwi* (med obetonat *i*) föll, förrän den urn. diftongen *ai* övergått till *æi*.

Detta hindrar naturligtvis icke, att *i* senare utövade sin palataliserande inverkan, och att *a* på grund av det kombinerade inflytandet av fallande *w*¹ och av *i* utvecklade sig till *e*.

Den, som av finskans växling *Saivi-taipal* ~ *Sai-taipale* låtit övertyga sig om, att *w* förlorats i urn. *aiwi* (med labilt *i*), skall väl icke vara obenägen att gå ett steg vidare och tänka sig möjligheten av, att *w* i förbindelsen *aiw* fallit framför varje labil vokal.² Härvid måste enligt det uppfattningssätt, som jag sökt motivera både i Xenia och i denna uppsats, *aiw* övergå till *e_i* med ett *e*, som var brytbart och dessutom tillgängligt för *i*-omljud, ifall en omljudskälla fanns utöver det *i*, som redan verkat övergången *a* > *e*.

I ljudförbindelsen *aiw*, där denna stod framför labil vokal, finner man alltså upphovet till den brytbara vokal, som i grunden måste vara välkommen för envar, då det gäller att utgående från urn. *aiw* förklara växlingen *ā*, *iō*, *iā*.

Där *w* i *aiw* icke föll enligt den av mig föreslagna regeln, antager jag, att *aiw* utvecklade sig till *āw*, likasom *aih* blivit *āh* och *air* blivit *ār*. Härvid får man fram den parallellism mellan fht. och urn., på vilken Kock och Hultman med skäl lagt så stor vikt.

För att min teori om utvecklingen *aiw* > *e_i* framför labil vokal skall visa sig fruktbar, även då fråga är om sådana paradigm som *slær*, *sliór*, *sliár*

¹ Det *a*, som ingick i **Saii*- behöver icke hava varit fullt identiskt med *a* i **Saivi*-, därför att finskan icke håller de båda kvaliteterna i sär.

² Jfr Xenia, sid. 163 och ovan, sid. 10.

och *frœ* ~ *frió*, fordras, att det *e*, som uppkommit på nyss angivet sätt, skall hava varit brytbart även i ställning efter *l*, *r*. Jag vill här påminna om, att brytbarheten av urn. *e* varierar med ursprunget för detta *e*. Ett *e*, som uppkommit ur *i* framför en genom assimilation försvunnen nasal, får aldrig brytning¹ och står sålunda i en helt annan kategori än urg. *e*. Det kan mycket väl tänkas, att *e*, uppkommet av *a* genom samverkan av *i* och fallande *w*, i sin tur var brytbart i större utsträckning än urg. *e*.

Att en genom brytning alstrad diftong (eller triftong) icke var genomgående inkompatibel med ett föregående *l*, *r*, framgår därav, att urg. *eu* även efter *l*, *r* utvecklats till samnordiskt *ipu*.² Till och med om man betvivlar den ifrågavarande utvecklingen³ kvarstår som ett faktum, att det på nordiskt språkområde finnes exempel på *l*, *r*, följt av förbindelser, som voro snarlika de ljudkombinationer, vilka framgått ur en bruten vokal. Jfr fgotl. *liauta*, *briauta*, *fliauga*. Helt annat var förhållandet med *v*, som aldrig anträffas i förbindelser av detta slag.

I händelse de här utvecklade åsikterna äro riktiga, måste urg. *aiwa*, *aiwu* (med labilt *a*, *u*) oberoende av kvaliteten hos den föregående konsonanten utveckla sig till *eia*, *eiu*, och om *v* icke föregick, erhöles genom brytning *iaia*, *iaiu*.

Förbindelsen *iaiu* har undergått en samnordisk förändring, som skall diskuteras längre ned. Förbindelsen *iaia* har uppenbarligen efterlämnat ymniga spår i *fvästn*. Jag antager att *iaia* här genom synkope av labilt *a* gett *ia-i* och senare *iā > ā*.

För den, som med mig tror, att fallande *i* verkat

¹ Noreen Gesch. d. nord. Spr.³ § 29. *a*. *β*.

² Jfr Noreen Gesch. d. nord. Spr.³ § 44 och där citerad litteratur.

³ Kock Sv. ljudh. II, sidd. 329 och 334.

omljud även vid synkope efter kort rotstavelse, synes denna utveckling vara den enda naturliga. Men även de, som hylla gängse teorier, torde medgiva, att ställningen mellan två $\underset{\cdot}{i}$ eller $\underset{\cdot}{i}$ och i utgör ett tillfyllestgörande motiv för att operera med palatalomljud av a . Den vidare utvecklingen av $i\bar{e}$ till \bar{e} berodde naturligtvis på samnordiskt bortfall av $\underset{\cdot}{i}$ framför palatal vokal.¹

Utgående från de synpunkter jag här företrätt kommer man till följande utveckling för urg. *aiwi* (med labilt i)

$$aiwi > a\underset{\cdot}{i}i > e\underset{\cdot}{i}i > \bar{i}.$$

Härvid beror övergången a till e på inverkan av det $\underset{\cdot}{i}$, som följde omedelbart efter a , och e fick i -omljud under inverkan av den andra stavelsens labila i .

Endast en specialdiskussion av paradigm, som innehållit förbindelsen *aiw*, kan verifiera riktigheten av de här utvecklade teorierna. Men för att icke betunga specialdiskussionen med utredandet av mera allmänna frågor måste jag i förväg klargöra min ståndpunkt i fråga om utvecklingen av \bar{a} och $i\bar{a}$ i ställning omedelbart framför synkoperande u eller w .

Noreen Aisl. Gr.³ § 74.2 anser, att $\bar{a}-u$ gett \acute{o} , medan Kock Ark. XXXII 193 ff. vill visa, att $\bar{a}-u$ gett ϕ .

Genomgår man Kock's exempel, sidd. 195 f., finner man emellertid, att alla hans bevis för övergången $\bar{a}-u > \phi$ i själva verket hänföra sig till de urn. förbindelserna $-\check{h}wu$ och $-\check{h}u$. Problemets lösning synes mig vara den, att $-\check{h}wu$ och $\check{h}u$ givit $-\phi h > \bar{o}$,

¹ Noreen Aisl. Gr.³ § 285, Gesch. d. nord. Spr. § 85.3. Ett viktigt belägg för bortfall av $\underset{\cdot}{i}$ framför (kort) \bar{e} utgör fisl. *Erlingr*, fno. *Ærlingr* < **Iærlingr*. Se Noreen Aisl. Gr.² § 63.10. Gesch. d. nord. Spr.³ § 28 c, sid. 70.

i det *u* här aldrig fallit i ställning omedelbart efter \bar{a} , medan urn. $\bar{a}-u$ gett \bar{o} enligt Noreens regel.

Naturligtvis måste man härvid fråga sig, huruvida ljuden *h* och *h(w)* i ställning framför labil vokal kvarstått ännu efter synkopen. Detta antagande göres beträffande *h* av Bugge i Ark. IV 134, av Magnus Olsen och Bugge (*ualhr* < **walhaR* på brakteat 6) i Aarbøger 1905, sid. 219, not 1, av Neckel i IF XXIII Anz., sidd. 88 f. och av v. Grienberger Gött. gel. Anz. 1908, n:r 5, sidd. 379 ff. (*ualhr*). Kock ställer sig i Ark. XXVII 191 icke helt avvisande till denna tanke. Jag har i Neuphil. Mitt. 1914, sidd. 124 ff. efter en omfattande undersökning kommit till det resultat, att *h* i dylika fall kvarstått till tiden efter synkopen.

Kock har i Ark. XXXII gjort sin konstruktion $-\check{a}hu > \bar{a}u > \bar{o}$ utan att därförinnan göra något inlägg i diskussionen om kronologien för *h*-ljudets bortfall.

Beträffande förbindelsen $-\check{a}hwu$ märkes, att Olson i Ark. XXXI, sidd. 1 ff. sökt göra gällande, att urn. *hw* försvunnit i alla ställningar. Olson går i sin bevisföring ut från att mina regler för *w*-bortfallet eller åtminstone regeln om *w*-bortfallet framför obetonat *i* äro oriktiga. Jag har här visat, att Olsons invändningar mot denna min teori äro obefogade. Regeln om bortfall av intervokaliskt *w* framför nasalerad vokal har jag icke ansett mig behöva försvara, ty jag tror, att den trots Olsons i rätt försiktig form gjorda inkast skall behålla och vinna anhängare utan ny argumentering. En blick på Olsons material visar, att många av hans belägg för bortfallet av *hw* ligga inom området för mina regler för *w*-bortfallet, varför de naturligtvis icke hava samma beviskraft för mig som för Olson.

I detta sammanhang ligger det icke någon vikt på att taga position till Olsons teori om behand-

lingen av *hw*, utan huvudfrågan är här: har det i *hw* ingående *h* kvarstått ännu efter den samnordiska synkopen? Denna fråga har Olson icke upptagit till besvarande.¹

Kock, som i Ark. XXXII 187 ff. endast delvis sluter sig till Olsons ståndpunkt i fråga om behandlingen av *hw*, har i en del fall genom sina konstruktioner angivit, vad han tänker om kronologien för bortfallet av *h* i förbindelsen *hw*. Sid. 192 visar han genom konstruktionen $*iahwR < *ehwaR$, att enligt hans mening *h* i förbindelsen *hw*, åtminstone om kort vokal föregår, kvarstår efter det en följande vokal *a* synkoperats. Då förefaller det överraskande, att han sid. 195 anför utvecklingen $*ahwu > \phi$ som ett säkert bevis för att ett *u*, som fallit omedelbart efter \bar{a} skulle förändrat denna vokal till ϕ . Ty även om *u* synkoperades senare än *a*, och även om oskyddad vokal ej följde samma regler som skyddad, borde icke den, som just gjort konstruktionen $*ehwaR > *iahwR$, utan närmare motivering betrakta konstruktionen $*ahwu > *qh$ som utesluten och ersätta den med $*ahwu > *\bar{a}u$.

Kort sagt, jag kan icke inse, att Kock skulle anfört ett enda bevis för att förbindelsen $\bar{a}-u$ skulle gett ϕ och icke, såsom Noreen påstått, ϕ .² Ej heller ser jag något hinder för antagandet att $i\bar{a}-u$ gett $i\phi$.

¹ Se den på sid. 15 formulerade regeln, som lämnar tidpunkten för *h*-bortfallet ofixerad. Jfr även Olsons yttrande sid. 21.

² En sak för sig är, att man med stöd av Kocks uppsats torde få eliminera många av Noreens belägg, nämligen de, i vilka ljudförbindelserna $-\check{a}hu$, $-\check{a}hwu$ förelegat.

Efter denna långa exkurs går jag nu till diskussionen av specialfall. Härvid kommer jag ej att för varje gång helt och hållet uppskriva de tidigare klargjorda utvecklingsserierna:

aiwi (med labilt *i*) > *eḡi* > *ī*.

aiwa (med labilt *a*) > *eḡa* > *ḡaḡa* > (fvästn.)¹ *ḡa-i* > *iæ* > *æ*.

aiwu (med labilt *u*) > *eḡu* > *ḡaḡu*.²

A. Västnordiska paradigm.

sæ̃r, siór, siár 'sjö'.

I detta paradigm har man rätt att operera med stammarna **saiwa-* och **saiwi-*. Den förra stammen är belagd genom de finska ortnamnen *Saiva-joki* och *Saiva-järvi*, den senare genom *Saivi-taipal(e)*. Se Tunkelo Virittäjä 1910, sid. 47. *I*-stamsböjningen är dessutom belagd i fht. (dp *sêwim*).

Kompositionsformen **saiwi* > *sī-* lever kvar i det norska gårdnamnet *Sí-eimr*.³

I det stora flertalet fall återgå formerna av paradigmets sjö på stammen **saiwa-*. Enligt de ovan föreslagna reglerna gav urn. **saiwaR* ljudlagsenligt *sæ̃r*, och **saiwa* gav *sæ̃*.

Dessa regler verifieras förträffligt genom nedanstående förteckning över Larssons belägg för paradigmets. Där Larsson icke angivit, om *ds* eller *as* föreligger, har jag kompletterat hans uppgifter.

¹ Om utvecklingen i föstn. se nedan.

² Den vidare utvecklingen av samn. *ḡaḡu* skall behandlas nedan under paradigmets *mæ̃r, miór, miár*.

³ Se Bugge Ark. XX 353.

	Nsg	Gsg	Dsg	Asg	Kompos.
Rb		<i>ſévar</i> <i>ſevar</i> (2) <i>ſēvar</i> (2)		<i>ſó</i> <i>ſeó</i> (= <i>ſø</i>)	<i>ſæ-</i>
H		<i>ſævar</i>	<i>ſó</i>	<i>ſæ</i> <i>ſæ</i>	
Ph II			<i>ſø</i>	<i>ſo</i>	
645	<i>ſér</i> (5) <i>ſéren</i>	<i>ſevar</i> <i>ſevar</i> <i>ſøvar</i>	<i>ſó</i> (2) <i>ſo</i> <i>ſonom</i> <i>ſé</i>	<i>ſé</i> (3) <i>ſě</i> (2)	
EI	<i>ſer</i> (2)			<i>ſe</i>	
PI				<i>ſea</i>	

Tabellen visar:

I ns, där **saiwaR* bör hava gett *sær*, alltid den väntade formen (8 belägg).

I kompositionsformen, där **saiwa*-ljudlagsenligt skulle giva *sæ-*, endast den ljudlagsenliga formen.

I as, där **saiwa* bör hava gett *sæ*, finner man 8 *sæ*, 2 *sió*, 1 *siá* och 1 *sø*.

Formen as *sió* är väsentligen ett lån från dativen, där den är i majoriteten (5 *sió*, 1 *sæ*, 1 *sø*), och där dess uppkomst är lätt att förklara.

Ehuru inga tvåstaviga former av dativen äro belagda hos Larsson, torde man få antaga, att de funnits även i äldre tid vid sidan av de enstaviga.

Den tvåstaviga dativen **saiwē* > **sāwe* kunde alternativt bortlämna sin ändelse¹, och då erhöles formen

¹ En anledning till uppkomsten av ändelselösa dativer hos maskulina *a*-stammar och feminina *ō*-stammar synes hittills hava förblivit obeaktad. En jämförelse med nysvenskan synes mig rätt upplysande. Nsv. *tala* har levis på ultima, men *(be)tala* undergår på grund av den proklitiska förstavelnens ljudlagsenligt (om ock blott alternativt) en rubbning av accentförhållandena, som leder till en betydande reduktion av slutstavelsens intensitet. Jfr Kock *Alt- und neuschw. Acc.*, sid. 10, *Lyttkens-Wulff Sv. ordl.* 1911, sidd. 39 och 391. Även om parallellen med nsv. icke kan upprätthållas i alla avseenden, synes den dock giva vid handen, att en proklitisk stavelse, som anbringas framför ett tvåstavigt ord med huvudton på första stavelsen, kan pressa ned den andra stavelsens intensitet. Den tanken ligger då nära till hands, att dativernas vacklan mellan tvåstavighet och enstavighet åtminstone till någon del beror på, att de stundom föregingos av en proklitisk preposition, stundom icke. Det är möjligt, att ändelsen i det förra fallet apokoperades ljudlagsenligt. I denna riktning pekar fisl. *í dag*. Det anmärkningsvärda förhållandet, att dativändelse icke plägar saknas i paradigmerna med avledningsändelserna *-ingr*, *-ungr*, *-ing*, *-ung* (se *Noreen Aisl. Gr.*³ § 348.3 och 366) får därvid även en enkel förklaring. Verknigen av proklisen sträckte sig tydligen icke på andra sidan om två starktoniga stavelser.

Waldé Die Auslautsgesetze, sid. 74 säger: 'Wie sollen die Zusammensetzungen wie *Ingibiorgo*, die doch einen bedeutenden Teil der *u*-Dative stellen, zu einem Nebenton auf der Ultima kommen?' Men härvid ställer han problemet på huvudet. Typen *ds kerlingu*, *Ingibiorgu* var icke begåvad med någon särskild biton på ändelsen, men typen *ds sog* har uppkommit på grund av sekundär försvagning av ändelsens biton, då en proklitisk preposition föregick. Ej heller kan jag tro, att Hesselman har rätt, då han i *Västnordiska studier II*, sid. 55 säger: 'Att „dativen“ i dessa stereotyperade förbindelser (*í dag*, *í morgin*) står i något samband med den nordiska ändelselösa dativen i övrigt . . . , synes vara uteslutet'. Det är just i dylika stereotyperade förbindelser, som man har att forska efter proklisens inflytande på betoning och synkope. Där proklisen uppträder endast alternativt, väntar man alternativa betoningsformer och alternativ synkope, d. v. s. just den brokiga bild, som paradigmerna uppvisa.

**sā-u* > **só*. Vid denna tid hette ns ännu **siǣR* och as hette **siǣ*. I enlighet med det av Hultman framställda förslaget¹ överflyttades nu uddljudet *si-* även till sådana kasusformer, där det icke hörde hemma, varvid **sō* blev *sió*. Alldeles på samma sätt har den nsv. böjningen *bjuda, bōd, budit* ersatts med *bjuda, bjöd, bjudit*.² Naturligtvis kan ordningsföljden även hava varit den, att **sāwe* först ombildades till **siāwe*, som fick alternera med ett ändelselöst **siā-u* > *siō*.

En blick på tabellen, sid. 33 visar, att böjningen

ns *sǣr*, ds *sió*, as *sǣ*

är bevarad nästan i sin fulla renhet i H och 645. Sammanslå vi beläggen för dessa båda handskrifter, finna vi nämligen följande statistik:

ns *sǣr* (6) ds *sió* (5) as *sǣ* (7)
 sǣ (1)

Att den ljudlagsenliga genitiven **sāvar* ersatts med normalformen *sǣvar*, beror givetvis på inflytande från ns och as, som voro mäktiga kasusformer och stödde varandra.

På den tid, då ns hette **siǣR* och as **siǣ*, kunde gs **sāwaR* naturligtvis ombildas till **siāwaR*, alldeles så som ds **sō* ombildades till *sió*. Härmed äro formerna gs, np *siáfar*, ds *siá(fe)* m. fl. förklarade. Att de under den senare utvecklingens gång snarast tilltogo i frekvens — Larsson har blott belägget *sea* — berodde väl på, att växlingen ns *siór* ~ np *siávar* så väl anslöt sig till kända mönster, t. ex. ns *mór* ~ np *mávar*.³

¹ Se ovan, sid. 2.

² Jfr även de belägg för uddljudande förbindelser, införda på analogisk väg, som anföras av Kock Ark. XI 320.

³ Jfr Hultman Ark. XVII 214 (men även Hälsingelagen, sid. 85 not 2); v. Friesen NB I 31.

Före övergången $R > r$ kunde vokalisationen $i\bar{a}$ icke hålla sig kvar i ns, ty $*si\bar{a}R$ gav genom R -omljud $*si\bar{æ}R > s\acute{æ}r$. Även en ns $*s\bar{a}R$, som eventuellt uppkommit under inflytande av gs $*s\bar{a}waR$, måste giva $s\acute{æ}r$. Det är sålunda lätt förklarligt, att $s\acute{æ}r$ är den enda hos Larsson belagda nominativen.

De sällsynta formerna ds $s\acute{o}$, as $s\acute{o}$ bero givetvis på, att w från tvåstaviga former överförts till enstaviga. Se Noreen Aisl. Gr.³ § 74.8. Gs $si\acute{o}var$ är tydligen en sällsynt kompromissform mellan $si\acute{o}$ - och $s\acute{o}$ -.

Utvecklingen $ai > \bar{a}$ framför w , som bevarats, när stabil vokal följde, är — om ock fördunklad genom ett senare tillträdande i -omljud — belagd genom ia -stammen $*saiwia > *s\bar{a}wi > s\acute{æ}fi$. Belägg: fisl. $ofs\acute{æ}fi$ n. 'hög sjö', $rúms\acute{æ}fi$ 'öppen sjö' och $Heiðs\acute{æ}fi$ 'en trakt av Norge'.¹ Före övergången av obetonat $\acute{o} > \acute{a}$ har stammen $*saiwia$ upptagits i finskan. Se de hos Tunkelo anf. st. belagda ortnamnen *Saivio*, *Kaakkurisaivio* och *Saivionkallio*.

Sn\acute{æ}r, sni\acute{o}r, sni\acute{a}r 'snö'.

Allmänt ansättes stammen $*snaiwa$ -. Biformen $*snaiwi$ - uppföres av Fick-Torp Wortschatz, sid. 522 men har tidigare av v. Friesen NB I 20 betecknats som osannolik.

Så vitt jag kan se, är antagandet, att ett $*snaiwi$ -funnits, onödigt.

Paradigmet *sn\acute{æ}r, sni\acute{o}r, sni\acute{a}r* härledes ur $*snaiwa$ -, alldeles så som *s\acute{æ}r, si\acute{o}r, si\acute{a}r* ur $*saiwa$ -. Hos Larsson 'Ordförrådet' finnas två belägg (ns *sn\acute{æ}r, sner*), som endast kunna stödja den för *s\acute{æ}r* uppställda normalböjningen.

¹ Jfr Fritzner² I 754; Bugge Ark. XX 353.

I fisl. *nýsnævi* 'nyfallen snö' går *-snævi* tillbaka på **snāwi* < **snaiwia*.

Fvn. *mær, miór, miár* 'smal'.

För detta adjektiv ansättes allmänt stammen **maiwa-*, eventuellt alternerande med *maiwi-*.¹

Ovan, sid. 5 har jag framställt den meningen, att fisl. *mór* 'måsar' blott är en substantivering av adj. **maiwaR*. Då normalböjningen för subst. *mór* och för adj. *mær, miór, miár* går rätt mycket i sår i fisl., gäller det för mig att förklara, varför jag det oaktat anser sammanställningen hållbar.

Till en början vill jag då visa, att de ifrågavarande paradigmerna i själva verket stått varandra mycket närmare, än man hittills trott.

Jag hänvisar till en hos Þórðr Kolbeinsson anträffad vershalva (Eiríksdrápa 4: 2)

glæheim skriðu mævar (var. lect. *mava*).

Det har tvistats, huruvida *mævar* här betyder 'måsar' eller utgör npf av adj. *mær* 'smal'. Se härom v. Friesen NB I 56, not 2, Finnur Jónsson Heimskringla IV, sid. 88, Den norsk-islandske Skjaldedigtning I A, sid. 214, B, sid. 204. Det får väl anses, att tolkningen *mævar* 'smala' nu är den gällande. Men då visar varianten *mava* (läs *mávar*), att stamformen *māw-* även förekommit. Sannolikheten för att felskrivning skulle föreligga är icke stor, ty den ifrågavarande skrivningen står icke ensam.

Ett ed på Mainland (Shetland) benämnes år 1403 (DN XII, n:o 138, sid. 106) *Mæfeid* (= **Mæfeið*), vilket säkerligen betyder 'det smala edet', ty edet ifråga är det smalaste på ön, och ett annat ed på samma

¹ Fick-Torp Wortschatz, sid. 319.

ö heter *Brae* (i äldre folks uttal *Brē-e*), d. v. s. **Breið-eið* 'det breda edet'. Se härom S. Bugge T. f. Phil. o. Pæd. VI 94 f. och Jakobsen Aarbøger 1901, sid. 89.¹ År 1512 skrives *Mæveid*², men vid sidan av skrivningarna med æ förekomma även sådana med *a*. År 1412 skrives *Mawed*², och i ett brev av år 1490, kopierat 1516, skrives *Mawid* och *Mawedes otting*.³ Dessa skrivningar tyda på, att edet alternativt hetat **Máfeið*. Genomskinliga sammansättningsleder i namn äro ofta underkastade samma variationer som grundordet. Då vokalisationen *æ* segrade över *á* i grundordet, förstår man även, att ortnamnets nutida uttal ej återspeglar uttalet *ā*.⁴

Överförd på enstaviga former, måste stammen **māw-* 'smal' ge upphov åt en sekundär stam *mó-*, och även denna är påtagligen belagd.

I Norge, till större delen inom Enebak Herred, finnes en långsmal sjö med namnet *Mjær*. Den invid liggande gårdens namn, uttalat *mjærskau*, skrives i Eysteins Jordebog *Miærskogh*, men i DN 1408 *Mers(s)kog(h)*, *Mærsskog*. Det ligger nära till hands att tro, att sjöns namn betytt 'den smala' och lytt *Mær*. Formen *Mjær* kan bero på inflytande från sidoformerna *miór*, *miár*.⁵

Genom sjön *Mjær* flyter en älv till *Vann*-sjön, och invid dess mynning ligger gården *Mosseros*. Med stöd av detta gårdsnamn, vars sista led utgör ordet

¹ P. A. Munch ansåg en tid, att namnet betydde 'Måsedet' (Saml. Afh. III 160), men synes icke alltid hava hyst denna mening. Se S. Bugge a. st.

² Jakobsen a. st.

³ S. Bugge a. st. och DN VIII, sid. 437.

⁴ Om det nutida uttalet av ortnamnen *Northmavine* och *Mavis Grind* (jfr P. A. Munch Saml. Afh. III 160 och 164; S. Bugge a. st.) se Jakobsen Aarbøger 1901, sid. 89.

⁵ O. Rygh NE, sid. 164 och Hellquist Sv. L. XX. 1. 416 sammanställa (*Mjær* ~) *Mors* med fno. *Mjors*.

óss 'mynning', anser man, att älven i fråga burit namnet *Mors*, samt att detta namn är besläktat med sjönamnet *Mjær*, till vilket det skulle stå i avljuds-förhållande.¹ För min del tror jag inte, att något avljud föreligger. Den smala sjön har hetat **Mær* eller **Mór*.² Den genom sjön flytande älven hette **Mórsá*, och älvmynningsen, där gården *Mosseros* är belägen, hette **Mórs-ár-óss*. Framför två konsonanter måste *ó* i **Mórs* förkortas, och med vanlig norsk assimilation *rs* > *ss* erhöles *Moss*. Därjämte måste naturligtvis *á* i **Mórs-ár-óss* förkortas på grund av reducerad betoning.³

Förklaringen till, att formerna nsm *mór* 'smal' och npm **mávir*, npf **mávar* i fvn. äro sparsamt belagda, är påtagligen densamma, som Hultman tänkt sig för gsg *siávar* i st. f. **sávar*. Det konsonantiska *i*, som i många former följde efter den uddljudande konsonanten *m*, har släpats med till formerna *mór* ~ **mávir*, varigenom dessa kommit att lyda *miór* och *miávir*.

Om man, såsom sig bör, tager hänsyn icke enbart till beläggen från litterär tid utan även till förlitterära former, finner man den uddljudande för-

¹ Se O. Rygh NG, Forord og Indl., sid. 34, I 352, 364, 395, II 220; EN, sid. 164, Register (av A. Kjær sid. 389). M. Olsen Stedsnavnestudier, sid. 126 (med citat från S. Bugge), Karsten Acta Soc. Sc. Fenn. XLV. 2, sid. 73.

² Om bevarat nominativ-*r* i sjönamn se Hellquist Sv. Landsm. XX. 1, sidd. 135 och 407.

³ Här må ännu påpekas, att O. Rygh i 'Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger', sid. 40 omtalar 'den smale Mofjord', ehuru tydligen okunnig om, att *Mō*- betyder 'smal'.

Några kilometer norr om den förmodade sjön **Mór* finnes en till Øierens vattensystem hörande sjö, som är mycket smal och kallas *Mo S.* på 'Generalkart over det sydlige Norge i 18 Blade', Bl. VI.

bindelsen *mi-* bl. a. i så viktiga former som nsm **miēr*, gsmn **miēs(s)* och nasn **miēt*. Ty i alla dessa former har förbindelsen **maiwa-* (med labilt *a*) förelegat. Härtill kommer, att nsf och napn **maiwō-* gett **m̃aĩu-* (med labilt *u*), och att det efter *m* följande konsonantiska *i*-et bevarats även vid formens vidare utveckling. Huru denna utveckling gestaltat sig, är en fråga, som jag hittills lämnat öppen men som nu måste besvaras.

I betraktande av att *u* fallit framför labilt *i* utan att verka labialomljud, är man frestad att fråga sig, om icke *i* framför labilt *u* fallit utan att verka palatalomljud. Parallellen är naturligtvis ingalunda a priori bindande men kan betraktas som en fingervisning. Nu visar det sig i själva verket, att behandlingen av vissa ordgrupper vinner i enkelhet, om ifrågavarande antagande göres för de fall, då *i*, likasom i *ĩaĩu*, står mellan två klanger, vare sig att dessa klanger ha sonantisk eller konsonantisk funktion.

I. I fvn. finnes ett subst. *fley* neutr. eller fem. (Fritzner² I 440) med betydelsen 'skepp'. Stammen är naturligtvis **flauia*, pl. **flaiu* med vanlig vacklan mellan neutr. pl. och fem. sg. på *-u*. Grundbetydelsen är 'det som flyter (på vattnet)'. Jfr Fick-Torp Wortschatz, 253. Ordet lever kvar i nno. *(aa)fløy* n. 'liten færje i en aa' Torp Nyn. et. ordb., sid. 128. Av stammen **flaiuō* f. har man även härlett nno. *fløy* f. 'flydholt', 'merkeflis', 'flaa'. Se Falk-Torp Et. ordb. I 164, Torp Nyn. et. ordb. 128 (och 127).

Till betydelsen identiskt med nno. *fløy* 'flydholt' är fisl. *flá* f. 'let flydende Gjenstand som sættes paa et fiskegarns øvre Kant for at holde det opretstaaende i Vandet' Fritzner² I 435. Härmed får man å andra sidan jämföra nyno. *flaa* f., som dels har betydelsen 'flytholt paa garn', dels 'stykke avflænget

bark'. Torp Nyn. et. ordb., sid. 116 håller den sistnämnda betydelsen för den ursprungliga och ansätter grundformen **flahō*.

Det är kanske icke helt uteslutet, att förhållandet varit det omvända, att *flá* först betytt 'flöte' och sedan 'barkbit'. Men även om Torp har rätt i, att det funnits ett **flahō* med betydelsen 'avskalad barkbit', behöves en brygga mellan de olika nordiska ord, som betyda 'flöte på fiskegarn'. Torp a. st. talar om en 'sammenglidning med ordgruppen flod-', som skulle förklara den norska dialektformen *flō*. Men man kan få till stånd en brygga, som är både fastare och mera omfattande, om man tänker sig saken på följande sätt.

Om vi antaga, att *ȝ* mellan två klanger fallit framför labilt *u* utan att verka omljud, få vi följande former av paradigmet **flauȝō*:

$$\begin{array}{l} \text{ns} \quad *flauȝō > *flawu > *flā-u > *fló \\ \left. \begin{array}{l} \text{gs} \\ \text{np} \end{array} \right\} *flauȝō.R > fleyiar. \end{array}$$

På stadiet **flā-u* nybildades givetvis *gs* och *np* **flā-ar* > *flār*, vartill *ns* *flá* f. sällade sig.

Till *ns* *flō* kunde nybildas *np* *flōr* efter mönstret *kló*, pl. *klør*, och till *ns* *flá* kunde nybildas pl. *fløer* efter mönstret *ns* *tá*, pl. *tær*.

Nu bör det märkas, att begreppet 'flöte på garn' i olika skandinaviska dialekter återges med former, som svara mot flere av dessa stadier.

Böjningen *flå* (< *flā*) f., pl. *flær* finnes på Bornholm, *flō* pl. *flør* i Norge (Östlandet), *flá* f., pl. *flár* i fvn. och *fløy* f. i Telemarken. Se Torp Nyn. et. Ordb. 116 och 128. Formen *flæ* n. < **flæe* (Torp sid. 127) kan mycket väl vara ett efter kända mönster nybildat kollektivum till *flá* f. Likaså torde *flø* eller

fløe n. 'dupp paa snøre', Torp sid. 127, vara en nybildning till *flō* f.

Nsv. riksspråk *flarn* n. 'tallbark eller stycke därav, ish. flöte'¹ synes erbjuda vissa svårigheter. Så vitt jag vet, har man tills vidare icke beaktat, att ordet mycket ofta sammanställdes och sammanställes med *garn*.² Sekundär påverkan från detta ord är tänkbar. Likasom *syl* och **pryn* ombildades till *syl* och *pryl*³, så kunde också (då bestämd slutartikel tillfogades) *gärn-in* och *flār-nar* ombildas till *gärn-in* och *flärn-in*. Som ett stödjande moment för ombildningen tillkom, att *flā* 'flöte' alternativt kunde hava neutralt genus. Jfr nsv. dial. *flå* n. (Torp Nyn. et. ordb., sid. 116) samt genusväxlingen fem. ~ neutr. för fvn. *fley*.

II. I 'Språk och stil' II 226 ff. behandlar v. Friesen ordgruppen nsv. dial. *hobal*, nno. *haaball* m. 'högsommar' och kommer till det resultatet, att ordets förled är identisk med adj. 'hög', medan efterleden utgöres av ett *bælde* f. och n. 'ståt, makt, höghet, prakt, prål'. Samtidigt avvisas Ihres mening⁴, enligt vilken ordets förled är identisk med förleden i fgotl. *hafall* och med fvn. *há* f. 'gramen, quod in agris & pratis, jam resectis, renasci solet'. Ihres etymologi är i allt väsentligt upptagen av Falk-Torp i Et. ordb. I 261, där no. *Haaball* eller *haavoll* säges betyda 'midtsommer, tiden mellem pløiningen og høslaatten', men är utelämnad i den tyska upp-

¹ Tamm Et. Ordb. 149. Falk-Torp Et. ordb. I 164.

² Ordet *garn* ingår både i Fritznors definition på *flá* f., i Falk-Torps på *flaa* och i Torps på *flaa* f., *flæ* n.

³ Se t. ex. Falk-Torp Et. Wb. II 848 (under *pren*) samt 1528.

⁴ Ullgrund (Ihre) De dialectis linguæ suio-gothicæ II 5. Ihre Glossarium Suio-gothicum I 754.

lagen. Utelämnandet beror förmodligen på v. Friesens anmärkningar, men uppenbarligen har icke heller v. Friesens etymologi befunnits tillfredsställande. Jfr Torp Nyn. et. ordb., sid. 202.

Enligt samstämmiga uppgifter av v. Friesen och Falk-Torp är den i flere variantformer uppträdande ordgruppens vanligaste betydelse 'tiden mellan vårarbetet och slåttern'. Att tyngdpunkten här faller på tiden *före slåttern*, framgår dels av den alternativa betydelsen 'högsommar', dels och framför allt därav, att tiden *före skörden* i vissa delar av Bohuslän kallas *lilla hobaln*.¹ Det var tydligen, emedan man fann ett samband mellan (*stora*) *hobaln* och *höslåttern*, som man kom att skapa den *lilla hobaln* med motsvarande relation till *skörden*. Från betydelsens synpunkt (samt även med hänsyn till folkpsykologien) vore det därför mera tilltalande att översätta *haaball* med *hö-frodighet* än med *högrakt*. Frågan gäller blott, om de formella möjligheterna äro förhanden.

Sammanställningen med *há* f. 'gräs, som växer upp efter slåttern' är olämplig, emedan *hobal*, *haaball* just betecknar tiden före slåttern. Men svårigheten häves genom den här föreslagna ljudlagen. Ty np **hau̯u* gav enligt densamma regelrätt **hawu* > **hā-u* > **hō*. Tager man i betraktande, att stammen **hā-* kunde utlösas ur **hā-u* och överföras på former, där intet *u*-omljud tillkom, erhöles i förleden samma växling *hō- ~ hā-*, som vi känna från adjektivet 'hög'. Det var då icke underligt, om ordet uppfattades som sammansatt med 'hög', varvid andra variantformer av adjektivet kunde substitueras för *hō- ~ hā-*.

Jag väntar här den invändningen, att ett subst. **hó ~ *há* i betydelsen 'hö' eljes icke är belagt. Men

¹ v. Friesen a. st.

det synes mig rätt naturligt, att detta ord, där det funnits, merendels uppgått i det till betydelsen besläktade *há* f. 'eftergräs'. Övergången skedde så mycket lättare, som det supponerade **hó ~ *há* 'hö' var neutr. plur., och *há* 'eftergräs' var fem. sing.

En synpunkt, som också kunde anläggas, vore den, att *hey* n. 'hö' och *há* f. 'eftergräs' båda utginge från stammen **hauja-* (*hey* från singularen och *há* från pluralen), och att betydelsens klyvning är sekundär. Men det förefaller, som om betydelseskilnaden mellan *hey* n. och *há* f. vore för skarp för att kunna förklaras på denna väg.¹

III. Under förutsättning, att den här föreslagna ljudlagen är riktig, fås av urn. **aujō* 'ö' följande böjning i fisl.²

ns	<i>aujō</i>	> <i>*awu</i>	> <i>*ā-u</i>	> <i>*ó</i>	np	<i>eyiar</i>
gs	<i>aujōR</i>	>		<i>eyiar</i>	gp	<i>eyia</i>
ds				<i>eyiu</i>	dp	<i>eyium</i>
as			<i>*ā-u</i>	> <i>*ó</i>	ap	<i>eyiar</i>

De talrikaste beläggen för ordet 'ö' föreligga i andra leden av sammansättningar, vilka användas såsom namn på platser, som äro eller varit öar eller upphöjningar över sank mark.³ Verifikationen av vår ljudlag bör därför främst sökas på detta håll. Men då har man också att fästa uppmärksamheten

¹ Om etymon för *há* f. se Lidén Uppsalastudier, sid. 94; Falk-Torp Et. Wb. I 365, 450, II 1475, 1488.

² Jag antager, att den gamla *iō*-stammen **ahwī ~ *ahwiō* (jfr Fick-Torp Wortschatz, sid. 9) efter genomförandet av Sievers' regel anslutit sig till *iō*-stammarnas böjningstyp.

³ Om denna sistnämnda betydelse hos ordet 'ö' se Ort-namnen i Älvsborgs län XVIII 7, 45. Mht. *ouwe* betyder bl. a. 'Halbinsel im Flusse'. Jfr ock Fritzner om betydelserna för fvn. *ey* (bl. a. 'älv') samt O. Rygh NG Indl., sid. 88.

vid de specifika utvecklingsmöjligheterna i svagtonig ställning, på samma gång man måste fasthålla vid, att starktonformerna kunna införas från simplex.

Utan särskild bevisföring kan fastslås, att direkta motsvarigheter till samn. **øy* 'ö' anträffas överallt i de nordiska språken, detta både i det fristående appellativet och i andra leden av egennamn.

Beträffande ställningen i svagton märkes, att man i rätt stor utsträckning opererat med en utveckling *øy > i*. Se Noreen Aschw. Gr. § 146.3 om fsv. *Skāni* (Vgl I), Thurman Pargasmålet Sv. L. XV.4, sid. 91 om nsv. dial. *Koppri* samt Bugge Ark. XX 353 f. om fno. *Síri*. Se även O. Rygh NG I 320 om fno. *Al(l)di*, *Gizki*, *Síri*, *Hanki*, vilka alla (jänte *Vingi*) äro nämnda i Snorra Eddans 'Eyia heiti'.¹ Bugge (och Rygh?) mena, att *Síri* (*Aldi*, *Gizki*, *Hanki*) sekundärt antagit maskulint kön, emedan ordet *holmr* är maskulint.

Att inflytandet från subst. *holmr* spelat in, skall icke förnekas. Men först då hava vi betingelserna för övergången till svag maskulin böjning fullt klara, när vi inse, att *aujō* ljudlagsenligt gav *ā-u > ó*. Då man vet, att omljud i stor utsträckning saknas, där en form ingår som andra led i en sammansättning², samt att lång vokal förkortades i svagton, erhöles i andra leden av en sammansättning (alternativt) -*ǣ* i de former, som under starkton skulle hava antagit gestalten -*ō*. Och då man vidare vet, att *ndas* ofta lydde lika hos starka femininer, förstår man, att namn, som ursprungligen voro sammansatta med

¹ Se den arnamagnæanska editionen av Sn E II 491—3, Munch Saml. Afh. I 206 ff, F. Jónsson Den norsk-islandske Skjaldedigtning I A 689 f. och B 678 f.

² Jfr t. ex. min beläggsamling i 'Zur Theorie der Analogiebildung', sidd. 241 ff. och där citerad litteratur samt Noreen P. Gr.³ § 51.3 om fisl. *ϕk(k)la < *-klāwu*.

-au̯ō, kunde antaga ändelsen *-a* både i ds och i as. Vid ortnamn, som ofta brukades i prepositionella uttryck, uppkom då lätteligen den föreställningen, att svag böjning (mask. eller neutr.) förelåg, och genus för *holm*r fällde utslaget till förmån för gen. mask. Denna förklaring av *Síri* etc. gäller oberoende av en eventuell övergång *øy > i* i svagton.

Behandlingen av urn. *-au̯ō* i andra leden av en sammansättning framkallade emellertid oftare ett annat resultat.

Det *-ǣ*, som i andra sammansättningsleden utvecklade sig ur *-ā-u* 'ö', och som bl. a. hörde hemma i ns, kunde uppfattas som ns av ett svagt femininum. Detta missförstånd låg så mycket närmare till hands, som starktonformen *ó* även kunde införas i (n)das av andra leden i en sammansättning och där förkortas till *-ō* (eller *-ǣ*¹).

Den av mig föreslagna ljudregeln möjliggör sålunda på två olika vägar uppkomsten av ett önamnssuffix *-a* med svag femininböjning.

Omvänt påstår jag, att vår ljudregel måste anses hava fått ett stöd, om förekomsten av ett dylikt 'önamnssuffix' *-a* kan uppvisas. Beviskedjan slutes naturligtvis ännu fastare, om man därjämte anträffar spår av ett suffix *-ō* eller *-ǣ* med helt eller delvis bibehållen stark böjning.

Jag gör början med namnen på några öar i södra Finland. Härvid måste jag förutskicka en påminnelse om, att svaga femininer, som beteckna livlösa föremål, på detta språkområde i stor utsträckning förlorat sin nominativ genom generalisering av den oblika formen. Vidare märkes den viktiga roll,

¹ Om en östn. utveckling *ō > ǣ* vid reducerad betoning se Noreen Språkv. sällsk. i Upps. förh. 1882—1885, sid. 105, Aschw. Gr. § 112; Kock Sv. ljudh. II, sidd. 169 ff. och där citerad litteratur.

som vokalbalansen spelat i hithörande mål, ävensom den förskjutning av *ö* till *å*, som försiggått även i ändelser.¹

Kartbok över Finland, utgiven av Turistföreningen, upptager i Pargas socken önamnet *Lill-mälo*, och strax norr om denna ö ligger en annan, större ö, där man finner gårdarna *Stormälö* och *Västermälo*. Thurman Sv. L. XV.4, sid. 112 skriver *lilmælo*, och dr Thurman har för mig namngivit den prästman, som till ortsbefolkningens förtrytelse införde formen *Mälö*. Det är sålunda klart, att de två öarnas genuina namn äro *Stormälå* och *Lill-mälå*. Enligt benäget meddelande av prof. J. J. Sederholm bestå dessa öar väsentligen av grus och stenar. De yttre omständigheterna tala sålunda obetingat för, att *Mälå* skulle återgå på **melha-aijō* (jfr fisl. *melr* 'sandbank' < **melhaR*, varom t. ex. Fick-Torp Wortschatz, sid. 316). Pargasmålets *mælo* förhåller sig till **melha-* precis som *ſælo* (Thurman sid. 68) till **selha-* 'phoca' (jfr Fick-Torp Wortschatz, sid. 436). Vokalen *å* i *mælo* har samma kvalitet som ändelsevokalen i de (ursprungligen) oblika kasusformerna av långstaviga feminina *-ōn*-stammar, och dessa stammar hava, om de icke beteckna levande väsen, generaliserat *å* i hela singularen. Se Thurman sid. 96 (om vokalbalansen) och sid. 152. Pargasmålets *Mälå* motsvarar sålunda en riksspråksform **Mäl-a*, som kan betyda 'sand-ön', om min teori för utvecklingen av urn. *aijō* är riktig.

På Lielaksö i Pargas finnes en gård, som i bokspråket kallas *Björkö*, men i Pargasmålet *bjirkō* (Thurman sid. 112). Om dessa former säger Thurman sid. 97: 'Emellertid upptager vår äldsta jordebok av år 1540 formen *Bircko*, jordeb. 1556 *Bierka*

¹ Se Hultman Finl. Bidrag, sid. 186.

ock „Pikis Häradtz Räckning för Åhr 1635“ *Birku*, allt former, vilka otvetydigt hänvisa till en äldre form *Birka* (obl. *Birko* l. *Birku*).¹

Thurman tillägger sedan: 'På folketymologisk väg eller genom ämbetsmännens nit att finna en förklaring till ordet har väl sedermera *Björkö* uppstått. I sammanhang härmed kan framhållas, att hemmanets naturbeskaffenhet tydligt visar, det lägenheten ej gör skäl för namnet ö'.

Mot detta sistnämnda påstående kan invändas, att **Birka* icke nödvändigtvis varit hemmansnamn från början. Man kan mycket väl tänka sig, att **Birka* varit det svenska namnet på *Lielaksö*, och att detta önamn fäst sig vid en av öns gårdar. För detta antagande talar den år 1329 upptecknade formen *Byrko-ö*, där *-a ~ -o* icke 'förtydligats' till *-ö*, utan där man, säkerligen på reala grunder, tillagt ett pleonastiskt *-ö*.

Vi hava här att göra med ett önamn, vars förled varit samn. *Biark-* eller *Birki-*, medan efterleden utgjorts av ett feminint önamnssuffix med böjningen *ns -a*, *gdas -å*. Formen *Birku* kan härstamma från en skrivare, i vars uttal målets balanslagar icke följdes, men kan lika väl vara regelrätt utvecklad ur ett äldre **Birk-ō*, ty övergången $\bar{o} > \check{u}$ i svagton är belagd i Pargasmålet. Se Thurman § 61.2 b och § 76.2 b.

Önamnssuffixet *-a* i oblik form föreligger säkerligen i namnet på ösocknen *Korpo* (1434 *Corpo*), d. v. s. *Kårppå*, se Thurman sid. 111: *kórpo*.

Ett önamn, som även bör komma i betraktande, är *Lappå-landet* i Brändö socken jämte den närliggande ön *Lill-Lappå* i Kumlinge. Ortsbefolkningens uttal är *lapo-landa*. Se W. Solstrand Lappo,

¹ Ur Registrum ecclesie Aboensis kunna ännu utplockas beläggen: *Ødweste in Byrkya* år 1329, sid. 29, *Ødwasthus in [Bir]kyæ* (var. lect. *Byrkoö*) år 1329, sid. 30.

särtryck ur Brages årsskrift 1909, sid. 4. I 1531 års jordebok skrives *Lappå* och därefter städse i huvudsak lika (enligt uppgift av Solstrand sid.6). Märkas bör, att den oblika formen *tšeldon* 'Källan' har stelnat som ortnamn på Lappå-landet. Se Solstrand sid. 8.

På Lumparland finnes en by med namnet *Lumpå by*. Uttalet är angivet enligt benäget meddelande av statsarkivarien Hausen. I Kökarsmålet är -å generaliserat i alla kasus av långstaviga svaga femininer, som icke beteckna levande väsen. Se A. Karsten Sv. Landsm. XII.3, sidd. 78 och 133, §§ 65.2 och 125 A. Jag antager, att *Lumpå* är en oblik form av **Lump-a*, och att detta **Lump-a* är det ursprungliga namnet på ön *Lumparland*.

Av stort intresse är önamnet *Kimito*.

Namnskicket på denna ö bär delvis en mycket ålderdomlig prägel. En vid ett smalt vatten belägen gård heter på kartan *Mjösund* (i Registrum ecclesiæ Aboensis, sid. 178 läses *Myösunda* år 1383?) Jfr no. *Mjösund* NG XV 103. En i havet utskjutande udde heter *Sirnäs*, ett namn, vars förled *S̄r-* (så uttalad enligt benäget meddelande av Herr Amos Anderson, som fullt behärskar Kimito-målet) anträffas flerstädes i Norge. Se S. Bugge Ark. XX 352 ff. samt NG VIII 231, IX 328 f., X 411 f. Ett tredje namn, som synes vara av mycket gammalt datum, skall jag icke behandla i detta sammanhang. Jag anser mig emellertid hava rätt att i *Kimito* se ett önamn av ålderdomlig typ.

I äldre handlingar finnas bl. a. följande former upptecknade:

Registrum ecclesiæ Aboensis: sid. 25, 1325 *in Kymittæ*; sid. 26, 1325 *de Kimitthum*; sid. 31, 1329 *jn parrochia Kimittu*; sid. 66, 1344 *curatus ecclesie Kymitto*; sid. 88, 1351 *parrochia Kimitto, in Kimitthu*; sid. 130, 1366 *Vinaldus jn Kimitto*; sid. 140, 1370

parrochia Kymitto (Kimitto); sid. 178, 1383? *in parrochia Kymitto*; sid. 233, 1406 *Scriptum Kymitto*; sid. 291, 1420 *som liggher j Kimitto*; sid. 292, 1420 *Jons Torkilsson aff Kimitto*; sid. 303, 1423 *j Kymitto sokn*; sid. 331, 1430 *j Kymittæ sokn*; sid. 335, 1432 *aff Kymitto*; sid. 377, 1439 *paa Kymitta*; sid. 404, 1442 *parrochie Kymittæ, j Kymitto sokn*; sid. 419, 1446 *j Kymitto sokn liggjande*; sid. 459, 1466 *murator de Kymitto*; sid. 511, 1472 *j Kymitte soken*.

R. Hausen *Finlands medeltidsurkunder*: I sid. 371, 1378 *jnnan Kimitto, af Kimitto*; sid. 375, 1379 *Kimmetoo kyrkiolagh, i Kimmetoo*; sid. 426, 1390 *in Kymuttum*; sid. 431, 1391 *in Kimittum*; II sid. 49, 1405 *kirckiaherra aff Kimitta*; sid. 64, 1406 *kirckia-prester ij Kymitto, Scriptum Kymetto*; sid. 100, omkr. 1410 *Anders Skræder af Kimito*; sid. 210, 1419 *Vacante --- ecclesia Kymitta*, sid. 336, 1425 *j Kimittø, j Kimittø sokn*¹; sid. 337, 1425 *j --- oc Kimittø, j Kimitto sokn*; sid. 444, 1430 (Revals stadsarkiv) *Kym-mete*.

En del äldre former (till ringa del andra än de, som här upptecknats) finnas anförda hos Styffe Skandinavien under unionstiden, Freudenthal *Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk*, Ny följd XI, sid. 3, T. E. Karsten *Sv. Litt. förh. och upps.* XXVII, sid. 109, Lindroth *Fornvännen* 1914, sid. 163.

Ortsbefolkningens uttal är (enligt benäget meddelande av Herr Amos Anderson) *Tjïmïtå*, varjämte ön, icke socknen, kallas *Tjïmït-lände*. Socknens finska namn är *Kemiö*. Jfr Karsten a. st.

Karstens tolkning av namnet är icke övertygande för mig, och jag skall här försöka giva en annan. För det första vill jag då påpeka, att skriv-

¹ I samma dokument läses: *j Wanø (= Wånå) sokn*.

ningen med *-tt-*, att döma av ortsbefolkningens nuvarande uttal, åtminstone delvis haft till uppgift att beteckna kort kvantitet hos den föregående vokalen och i ingen händelse tvingar oss att operera med ett ursprungligt långt *t*. Som en särskild beståndsdel av namnet utsöndrar jag den sista vokalen. Ortsbefolkningens *-å* är påtagligen den oblika formen av 'önamnssuffixet' *-a* och motsvaras väl i de flesta fall av skrivningen *-o* i de gamla handlingarna. Skrivningarna med *-a* kunna åtminstone representera den gamla nominativen.¹ Det vore frestande att i skrivningen (*Kimmet*)*oo* 1379 söka ett stöd för den av mig postulerade starktonformen *ō* 'ö', men då denna skrivning synes vara belagd endast i ett dokument, får frågan t. v. lämnas öppen. Skrivningen *Kimittu* 1329 föreligger i ett latinskt brev, som ej lämnar tillfälle att kontrollera skrivarens ställning till balansreglerna. Vid diskussionen av formen *Birku* har redan påpekats, att *-u* kan hava uppkommit ur äldre *-ō* i svagton.

Om vi från *Kimit-å* subtrahera suffixet *-å* 'ö', få vi ett namn av samma typ som fno. *Kormt*.² I detta namn är väl en vokal synkoperad mellan *m* och *t* (**Karmatu?*) enligt Hesselmans regel (Västn. stud. II). Den ifrågavarande regeln gäller emellertid blott, där rotstavelsen är lång; ett urn. **Kemitu* bör giva *Kimit*. Namnet är förmodligen bildat på roten *kem*, *kam* 'sammantrycka' (Fick-Torp Wortschatz, sid. 37), som bl. a. ingår i no. *kams* 'mjöklimp'³

¹ En källa till osäkerhet föreligger i den sporadiska övergång *ō > ǣ*, som diskuteras av Noreen i Aschw. Gr. § 148. Skrivningen *Kymittæ* 1325 är dock äldre än de äldsta av Noreen anförda belägg för denna övergång.

² Se Rygh-Olsen NG X, sid. 378.

³ I Sibbo socken finnes en ö med namnet *Kamsholm*. Ön är tämligen rund till formen.

Kimit skulle sålunda betyda 'klumpön', d. v. s. den ö, som utgjorde fastland i förhållande till de kringliggande småöarna.

Vid namnet *Kørmø* gjordes ofta ett tillägg, som närmare angav, att fråga var om en ö. Redan i Heimskringla II, kap. 117 (F. Jónssons utgåva, sid. 244) heter det *upp á eyna Kørmø*, och i nuvarande norskt bokspråk finner man formerna *Karmø* och *Karmøen*. Alldeles på samma sätt förtydligades namnet *Kimit* genom tillägg av ett ord med betydelsen ö, antingen (-a ~) -å eller -land.¹

Den finska formen *Kemiö* stämmer väl med dessa antaganden. Karsten har (a. st., sid. 110) redan påpekat, att *e* i *Kemiö* förskriver sig från den tid, då (kvarstående) *i* ännu icke verkat omljud av *e*. Om ordet inlånades under formen **Kemito*² erhöles i *gs* (jfr sammanställningarna *Kemiön pitäjä*, *Kemiön saari*) ljudlagsenligt **Kemion*³. Oavsett om **Kemio* genom vokalarmoni blev *Kemiö* eller icke, kunde formen *Kemiö* uppkomma i anslutning till namnen på de närliggande socknarna *Perniö* och *Piikkiö*. Jfr att sockennamnet *Lohja* uppkommit ur **Luhja* genom rimbildning till *Pohja*⁴, och att *Rymättylä* har fått sitt svenska namn *Rimito* under inflytande av *Kimito*.⁵

I Ekenäs skärgård, strax söderom *Odensö*, alltså i en urgammal svensk bygd ligger en ö, som på kartan bär namnet *Danskog*. Denna form är emel-

¹ Jfr den tidigare omtalade benämningen *Tjimit-lände*, som ingalunda behöver härledas ur **Tjimitå-lände*.

² Jfr fi. *airo* ~ urn. **airō* åra.

³ Jfr Setälä *Äänehistoria*, sidd. 67 ff.

⁴ Se Saxén (och Pipping) SNF I.3, sidd. 60 f.

⁵ Karsten a. st. tänker sig möjligheten av en rimbildning i motsatt riktning. Men därvid blir mönsterformen *Rimito* (*Rymittheræ* 1385, *Rimittare* 1423) oförklarad.

lertid lika missvisande som sockennamnet *Alskog* på Gotland, vars *g* helt och hållet beror på lärd etymologi.¹ Fröken Greta Hausen, som för Svenska Litteratursällskapetets räkning excerperat ortnamnen i nästan alla 1500-tals-handlingar, som röra denna trakt av Finland, har godhetsfullt tillåtit mig att taga del av hennes anteckningar om *Dansko*. Här anträffas inga former med *g* men bl. a. följande belägg. *Dansk-böle* 1548. *Dansko* 1549. *Danskoböle* 1549. *Danskoo* 1553—1596 (8 ggr). *Dansköö* 1554—1599 (29 ggr). *Danskeböle* 1555. *Danskå* 1556—1599 (17 ggr). *Danschböle* 1557. *Dantzskå* 1557. *Dannskebölee* 1559. *Danschå* 1561. *Danscho* 1562 m. fl. *Dannskebölä* 1575. *Dannskå* 1575 m. fl. *Dannsko* 1576. *Danscheböle* 1576. *Danske* 1578. *Danska* 1580. *Danskebölle* 1582. *Danskiö* 1587. *Dunsöö* 1588. *Danskö* 1589. *Dansk* 1595.

Allmogens uttal, som jag känner sedan min barndom, är *Dansko* med kort slutet *o*, icke *å*. Tyvärr lämnar oss detta uttal inga upplysningar av vikt, emedan *-skö* i andra leden av en sammansättning kan motsvara ett huvudtonigt *skōg*. Man måste sålunda räkna med en folketymologisk anslutning till *skō(g)*. Däremot äro 1500-tals-formerna synnerligen upplysande och visa otvetydigt på ett svagt fem. ns *Dansk-a*, g das *Dansk-å*. Skrivningen (*Dansk*)oo stöder den tidigare annoterade formen (*Kimmet*)oo och kan jämte denna betraktas som belägg för den postulerade formen *ō 'ö'*.

Enligt uppteckningar, gjorda av fil. kand. Birger Jansson och inlämnade till Svenska Litteratursällskapet i Finland, uttalas kartans *Mälkö* och *Svinö* i Helsingfors västra skärgård rätteligen *melko* och *svino*.

¹ Se Söderberg Öfversigt af Fil. sällsk. i Lund förh. 1881—1888, sid. 9.

Dessa namn uppfattas enklast såsom oblika former av **Svīn-a* och **Mālk-a*. **Mālka* är emellertid tvetydigt till sitt ursprung. Å ena sidan är det tänkbart, att denna ö med sin vita sandstrand kallats **Mjōlkō*, men å andra sidan kan **Mālka* vara ett återlån från finskan och ytterst gå tillbaka på urn. **melha*. Dock märkes, att inga gamla finska namn anträffas i öns omedelbara grannskap.

Det vore säkert en lätt sak att ännu uppvisa många svenska önamn i Finland, hörande till samma kategori som de nyss diskuterade. Emellertid övergår jag nu till Mälartrakterna.

Redan då jag diskuterade namnet **Birka* i Pargas, hade jag naturligtvis Ansgarii *Birca* i tankarna. I detta sammanhang inverkar det ej på saken, om *Birc-* i *Birc-a* är etymologiskt samhörigt med 'björk' eller ej.¹ Att *-a* här betyder 'ö', håller jag för säkert.

I oblik form anträffas detta *-a* i ds *alnu* i Vgl IV, Collin-Schlyter I 316: 3, som svarar mot *Alsnö*, nu *Adelsö*. I detta sammanhang behöver jag ej beröra frågan om formerna med och utan *s*. Beträffande denna fråga hänvisar jag till Tamm Et. ordb., sid. 4 och K. H. Karlsson Uppland I 416. Hellquist Sv. L. XX, sid. 32 har säkerligen rätt i, att öns ursprungliga namn varit **Alsn*. Men ds *Alnu* för jag icke desto mindre till ns **Al(s)n-a*.² Jag hänvisar till ds *Hueðn*, icke **Hueðnu* i Einarr Skúlasons Haraldsdrápa I, samt ds *Bukn* DN XII passim (jfr S. Bugge Ark. XX 343, NG X 430, Noreen Aisl. Gr.³ § 365).

¹ Jfr Wadstein Namn och Bygd 1914, sidd. 92 ff.; Hj. Lindroth Fornvännen 1914, sid. 152.

² Så göra även Collin-Schlyter I, sid. 555 och Ekholm Vidhemsprästen, SNF VII.2. B. 12. Naturligtvis kan *Alnu* alternativt antagas vara utvecklat direkte ur **Aln-ō* och hör i sådant fall hemma icke blott i (d)as utan även i ns.

Synnerligen intressanta önamnsformer från Mälartrakten hava sammanställts av Brate i *Namn och Bygd* 1914, sidd. 84—91. Här förekomma de runsvenska beläggen i: *hakunu* L. 357, i *uinyu* (Vinön i Hjälmarén) samt i teckning med vanlig bokstavs-skrift i *Mørkio* 1405, *a Sila* 1402.

Alla dessa former bliva lätta att förklara enligt de teorier jag här utvecklade men äro svårförklarliga utan dem.

Att *u* i [*hakun*]*u*, [*uiny*]*u* skulle beteckna $\emptyset < \emptyset y$ är föga troligt, då skrivningen *Munzei* med bevarad diftong är belagd år 1200. Se Noreen *Aschw. Gr.* § 126.2 och Kock *Sv. L.* XI.8, sid. 52. Däremot kan *u* beteckna \bar{o} 'ö' eller den oblika formen till $-\check{a}$ 'ö', uppkommet ur $\bar{a}-u$ i andra leden av en sammansättning. Samma förklaringar gälla för ds *Mørkio*, som icke diskuteras av Brate. Synnerligen viktigt är belägget *a Sila*, som Brate anför utan förklaring. Här har det ur $-au\bar{i}\bar{o}$ uppkomna önamnssuffixet $-a$ bevarat spår av den ursprungliga, starka böjningen. Vid sidan av *a Sila* 1402, SDns I 121 står *i* — — — *Selæ* 1403, SDns I 225 (daniserande dokument).

I detta sammanhang vill jag påminna om ett par yttranden av P. A. Munch, som tangera denna fråga, och som innehålla en hittills förbisedd kärna av sanning.

I *Saml. Afh.* III 151 talar Munch om den shetländska ön '*Iala* — — — med den besynderlige indeclinable Endelse paa $-a$, der ligeledes forekommer i „Gula“, „Aga“, og ikke maa forvexles med Femininendelsen $-a$, der faar i Genetiv $-u$ '. I 'Forn-Svenskans och Forn-Norskans språkbyggnad', sid. 74 säger Munch: 'Några namn på $-a$ äro indeclinabla och måste anses såsom swaga neutra, t. ex. *Gula*, *Aga*, *Odda*, *Frosta*, hvilket sista dock även har gen. *Frostu*'.

Dessa yttranden av Munch hava framkallat en gensaga av O. Rygh i 'Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger', sid. 40, anm. 7. (Jfr ock NG XI 452). Rygh säger: 'Munchs på flere Steder — — — — ytrede Mening, at *Gula* og andre Stedsnavne af lignende Form, som *Aga*, *Odda*, skulde være indeclinable Neutra, beror formentlig alene paa en forhastet Slutning af, att disse Ord nu ikke kunne paavises uden med Endelsen *-a* i gammel Tid, fordi man ingensteds har dem i Nominativform'.

Gentemot Rygh vill jag då framhålla, att nominativen *Frosta* är belagd i Snorra Eddans 'Eyia heiti' (se ovan, sid. 45, not 1). Därjämte förekommer formen *Frosta* beroende av prep. *a* och i första leden av sammansättningen *Frostaping*. (Belägg NG XV 62). Dessa fakta har Rygh lämnat oförklarade, men de framstå som fullt naturliga, om *-a* härledes ur **-auīō*, som hade stark böjning. Att *Frosta* varit sammansatt med ett till betydelsen genomskinligt appellativum, framgår bl. a. därav, att bestämd slutartikel ej sällan tillfogades. Se NG a. st.

Även av det fn. önamnet *Brúa* (se den sid. 45, not 1 citerade litteraturen) har ns på *-a* kanske gått jämsides med en oblik form (ack.) på *-a*. Så är jag benägen att förstå formen (*apud*) *Brva* DN II 13, 1273, vilken M. Olsen NG X 267 anser för en nominativ.

Då *ō* 'ö' i andra leden av en sammansättning i regeln måste förkortas och missuppfattas som en oblik form av ett svagt femininum, är det skäl att fästa uppmärksamheten vid ett fall, där *ō* stått starktonigt i förra leden av en sammansättning och därför bevarats.

Namnet *Oland*, ett härad i Uppland, har av Karlsson Uppland I 409 översatts med 'oländig mark'. Denna förklaring skulle jag vilja ersätta med en annan.

Vidsträckta delar av Uppland hava stigit upp ur havet så att säga under människans ögon. Se Å. G. Högbom Uppland I 48. Ser man på en karta över de successiva nivåförändringarna¹, finner man, att ingen del av det nuvarande *Oland* vid Åloppe tid hörde till fastlandet. De nuvarande häradsgränserna sammanfalla påtagligen till mycket stor del med nivå-sänkor, eftersom de gå genom en mängd sjöar. Jag nämner *Strömaren*, *Stora Tobosjön*, *Lilla Tobosjön*, nordändan av *Vendelsjön*, sydändan av *Dannemorasjön*, *Rastsjön*, *Botjärn*, edet mellan *Lydingesjön* och *Ovansjön*, *Testaren*, *Viksjön*, *Stamsjön* och nordändan av *Ginningen*. Häradets östgräns torde i äldre tider hava bildats av Olandsån. Jag kan icke värja mig för den tanken, att *Olanda hundare* 1376, se Styffe Skandinavien under unions-tiden¹, sid. 273, helt enkelt betydde 'ölandens hundare'.

Vid Norges kuster finnas åtskilliga öar, vilkas namn bildats med 'suffixet' *-a*. Ur Snorra Eddans 'Eyia heiti' kunna exempelvis följande fall anföras (skrivningen normaliserad).

Brúa, *Híttra*, *Hrafnista*, *Leka*, *Lygra*, *Miþla*, *Víkna*, *Þiótta*, *Þruma*, halvöarna *Lauga*², *Frosta*.

Om *Frosta* (NG XV 62) har jag redan anförat ett par omständigheter av vikt, som tala för, att en sammansättning med *-a* föreligger.

Om *Víkna* säges i NG XV 359, att det nuvarande uttalet tyder på att en stark form **Víkñ* funnits. S. Bugge förmodar, att *Víkna* uppkommit såsom nybildning till ds *Víknu*. Men **Víkñ* bör (se ovan, sid. 54) hava hetat **Víkñ* i ds, och ds *Víknu* får

¹ Lindroth (efter Eriksson) Fornvännen 1914; Ekholm Studier i Upplands bebyggelsehistoria, Uppsala 1915.

² Jfr Munch Saml. Afh. I 209 och 210, NG XV 356.

sin förklaring först ur ns *Víkna*. Alla svårigheter försvinna, om vi antaga, att namnet lytt **Víkn*, samt att kompositionsleden *-a 'ö'* alternativt kunde tillfogas. Jfr ovan sid. 54 om fsv. ds *alnu*.

Om *Hrafnista* säges i NG XV 357: 'S. Bugge formoder, at Rafnista er opstaaet af *Rafnvista*, hvori sidste Led er en Afledning af vist f., altsaa betegnende en Ø, hvor Ravne har Tilhold'. Denna etymologi, som f. ö. nära ansluter sig till Munchs (III 151 ff.) förklaring av namnet på den shetländska ön Unst (< **Orn-vist*), synes mig särdeles lyckligt funnen. Men *-a* är ingen avledningsändelse utan en sammansättningsled.

Att (halv)önamnet *Lauga* bör uppdelas *Laug-a* synes mig evident. Tidigare behandling i NG XV 356.

De övriga här omnämnda önamnen finnas även diskuterade i NG. Jag hänvisar till *Brúa* X 267, *Híttra* XIV 63 (jfr IX 303), *Leka* XV 369, *Lygra* XI 409, *Miöla* XVI 173, 408, *Piótta* XVII 27 och *Pruma* VIII 97. I alla dessa fall synes det mig vara en vinning att uppfatta *-a* såsom en sammansättningsled med betydelsen 'ö'. Detsamma torde gälla en hel del no. önamn på *-a*, som icke särskilt nämnts i detta sammanhang, och som kunna utplockas dels ur 'Eyia heiti', dels ur NG.

Jag emotser här en anmärkning om, att svagtonsformen *-a 'ö'* väl kan anses ymnigt belagd, medan den starktoniga formen *ó* icke skulle hava tillräckliga stöd i de faktiskt föreliggande formerna. Härtill vill jag anmärka, att denna starktoniga form mycket väl kan föreligga i beläggen:

a Frosto, Frostone, wppa Frostonnæ, a Froston af Ffrostone, Frostothing, Ffrostotyng NG XV 62.

Då det samtidigt är möjligt att uppfatta *-o* som oblik ändelse till ett svagt fem. på *-a*, förlora dessa former sin beviskraft. Men av detta exempel ser

man, att en mycket stor del av vårt bevismaterial för förekomsten av ett starkt böjt, starktonigt -ó helt enkelt måste hava gått förlorat. Man får därför icke fästa något avseende vid, att de otvetydiga resterna av denna form äro få till antalet.

På fno. område hava vi lyckligtvis ett i mina ögon fullt säkert fall av starktonigt \bar{o} = 'ö'. På Breivik-ön ligger en gård, vars namn skrives *Oo*, *O* i en mängd diplom, av vilka det äldsta härstammar från 1100-talet. Om detta namn säges i NG XI 384: 'Ó f. „Uden tvivl det gamle Navn paa Breivik-øen — — — —“. — — Stedsforholdene give, saavidt jeg ser, ingen sikre Holdepunkter for Forklaringen'. Den sökta hållpunkten är funnen, så snart man inser, att \bar{o} betydde 'ö'. Ett stöd för min förklaring är, att namnet nu brukas med bestämd slutartikel.

Som ett indicium för, att ett fno. \bar{o} 'ö' förekommit, betraktar jag följande omständighet. Namnet på gården *Onareim* skrives påfallande ofta med *nn*. I NG XI 177 anföras formerna *a Onnareimi* 1410, *Onneremb* 1610, *Unnerem* 1723. *Ónar(h)eimr* låg på en ö (*Tysnesön*), varför gs *Ónar*- lätteligen kunde missuppfattas såsom gs av \bar{o} 'ö' med bestämd slutartikel (o: **ónnar*).

Anmärkningsvärt är, att det i Norge finnes ett betydande antal gårdar, som äro belägna invid floder och bära namnet *Ó*. Se härom NG, Indl., sid. 41 samt II 104, III 99, IV.2. 148, VI 144. Man har menat, att \bar{o} vore en sidoform till \acute{a} < **ahwō*. Jag härleder detta \bar{o} ur **awu* < **auīō* och tror, att betydelsen varit dels 'älv' (jfr Fritzner² I 355), dels måhända 'Halbinsel im Flusse'¹, 'Wasserreiches Wiesenland', 'Aue'.²

De fakta, som anförts beträffande utvecklingen

¹ Om gården *Ó* i Ramnes säges NG VI 144: 'Gaarden ligger ved en stærk Krumning af et Tilløb til Bergsvandet — —'.

² Jfr Fick-Torp Wortschatz, sid. 9.

av urn. **auio* i Finland, Sverge och Norge, äro egnade att väcka våra tvivelsmål om riktigheten av vissa påståenden, som gjorts av Hægstad och Jakobsen om en del shetländska önamn.

Hægstad Hildinakvadet, sid. 51 menar, att det shetländska önamnet *Fugla* (belägg från 1770-talet, se Lows handskrift i facsimile hos Hægstad), nu *Fula* (Jakobsen Det norrøne Sprog på Shetland, sid. VI) innehåller ett -*a*, som utvecklats ur äldre *ey*. Jakobsen Aarbøger 1901, sid. 169 säger om shetländska önamn, slutande på -*e*, -*a*, att slutvokalen utvecklats ur *øy*, samt att uttalsformerna med -*e* genomgående äro äldre än de med -*a*.

Ett skenbart stöd för utvecklingen *øy* > *e* > *a* är den omständigheten, att önamnet *Fugla* (1770-talet) i ett brev av år 1490 (avskrivet 1516, se DN VIII 436 ff.) skrives *Fogle*.¹ Men samma urkund, som har formen *Fogle*, har även formen *Sanda* (nu *Sanda* eller *Sande*, Jakobsen Aarb. 1901, sid. 171). Och den shetländska ön *Yell*, som i nämnda dokument kallas *Iale*, bär namnet *Iala* i en mycket äldre handskrift, nämligen cod. AM 748, 4:to (Snorra Eddans 'Eya heiti').² Det synes mig alldeles klart, att sam-

¹ Egendomligt nog uppger Munch Saml. Afh. III 159, att önamnet här skulle uppträda under formen *Fogl*. Munch har tydligen ansett, att en dativ föreligger, men sammanhanget visar, att *Fogle* är nom. Jakobsen Aarb. 1901, sid. 171 ansluter sig till Munch, vars åsikt han söker stödja dels med ett felaktigt citat (*i fogle* i st. f. *jtem Fogle*), dels med den genom sin ofullständighet missvisande uppgiften, att sammansättningsleden -*ö* i detta dokument eljes vanligen skulle skrivas -*øy*, en gång -*ø*. I själva verket föreligga även formerna -*a* (*Sanda*) och -*e* (*Iale* samt, som jag längre ned skall söka visa, *Føtalare*). Om orsaken till, att Jakobsen förbigått formen *Iale*, se nedan, sid. 65, not 1.

² Jfr ovan sid. 45, not 1. Enligt F. Jónsson Håndskriftet Nr 748, 4:to, sid. III härstammar denna handskrift från 1300-talets första fjärdedel.

mansättningsleden *-a* 'ö' på Shetland likasom annorstädes i Norden gått jämsides med den till betydelsen likvärdiga sammansättningsleden *-øy*. Medvetandet om, att dessa sammansättningsleder voro likvärdiga, vållade, att ett och samma önamn både i äldre och i nyare tid kunde bildas alternativt med suffixet *-a* eller med *-øy* och denna diftongs descendenter. Härvid uppkommer i vissa fall ett sken av att *-e* vore den äldre form, ur vilken *-a* utvecklats. Men detta får icke avhålla oss från att i de talrika shetländska önamnen på *-a* se bevis för den stora spridning önamns-'suffixet' *-a* haft i de nordiska språken. En stor mängd shetländska önamn på *-a* uppräknas av Jakobsen Aarbøger 1901, sidd. 169 ff.

Vilken handatlas som helst¹ visar även bland Orknöarna och Hebriderna en mängd öar med namn slutande på *-a*. Med stöd av Jakobsens upplysningar om uttalet av de shetländska önamnen torde man hava rätt till antagandet, att dessa önamns 'suffix' *-a* en gång uttalats som *-a*. Munchs försök (Saml. Afh. III 80 f.) att igensopa spåren av differensen mellan önamnen på *-ay* och på *-a* måste betecknas som ett missgrepp. Även här måste man göra gällande, att suffixen *-a* och *-øy* stått sida vid sida och till och med alturnerat i samma namn. Den av Hebriderna, som kallas *Sandey* hos Biørn krepphendi², bär i nutida skrift åtminstone alternativt namnet *Sanda*, en skrivning, som mycket väl kan gå tillbaka på fvn. **Sanda*. Jfr namnet på

¹ Bäst är att välja en icke alltför färsk sådan. Ett utrotningsskrig mot formerna på *-a* hade begynt redan på Munchs tid. Se hans Saml. Afh. III 81, not 1.

² Se F. Jónsson Heimskringla III, visan 181, Den norsk-isländske Skjaldedigtning I A, sid. 436, G. Storm Kongesagaer, sid. 662, not 4. Orätt hos Hildebrand Konungaboken I, sid. LXX, not 1, där *Sandey* identifieras med *Iona*.

den shetländska ö, som i DN VIII, sid. 437 (år 1490) kallas *Sanda* och som nu heter dels *Sanda*, dels *Sande*. Se ovan, sid. 60.

Ymniga belägg för växlingen *-a ~ -ay* i namn på öar nära Skottlands kuster finner man hos George Henderson *The Norse Influence on Celtic Scotland*, Glasgow 1910, sidd. 176 ff.

Ovan, sidd. 56 och 58 f. har jag redan påpekat, huru naturligt det är, att starktonformen *-ō 'ö'* i allmänhet icke är bevarad i andra leden av en sammansättning. Jämförelsevis gynnsamt lågo förhållandena likväl, där förra sammansättningsleden var tvåstavig med svagtonig andra stavelse, ty härvid fick andra sammansättningsleden en starkare betoning än eljes. Denna omständighet gör den enstaka dubbelskrivningen av *o* i *Kimmetoo* (se ovan, sid. 51) mera tillförlitlig än den eljes skulle vara, och även formen *Danskoo* (se sid. 53) hör hit, då den kan hava utvecklats ur **Danska-ō*. Också bland Shetlandsöarna finna vi ett par med tvåstavig förled och spår av vokalen *ō* i efterleden.

Ön *Fetlar* kallas i 'Eyia heiti' *Fætílør*. Munchs förslag att läsa sista vokalen som *œ* har, så vitt jag kunnat finna, intet stöd i det skrivbruk, som eljes framträder i cod. AM 748, 4:o. Bokstaven *ø* synes där beteckna något av ljuden *o*, *ø* eller *ø*. F. Jónsson *Den norsk-islandske Skjaldedigtning I B*, sid. 679 läser *fetilør* men tager därvid icke tillräcklig hänsyn till senare belägg. Jag läser *Fótil-ór*.

**Fótil* betydde givetvis 'liten fot'¹, och *-ór* fattar jag som pluralis av **ó 'ö'* eller 'halvö'. Till stöd för dessa förmodanden vill jag framhålla följande omständigheter.

¹ Om diminutivsuffixet *-ila* se Torp *Gamalnorsk ordavledning*, sid. LII.

1. Ön *Fetlar* har ungefär formen av en människofot.

2. Pluralen *-ør* kan vara betingad antingen därav, att flere halvöar skjuta ut från *Fetlar*, eller därav, att namnet omfattade även närliggande småöar. I NG IX 303 säges om det fno. önamnet *Hítrar*: 'Flertalsformen betegner maaske Hovedøen med omliggende mindre Øer'.

3. Böjningen ns **ó* ~ np **ør* har naturligtvis anpassat sig efter ns *kló* ~ np *klør*. Jfr ovan sid. 41 om böjningen *flō* (< **flauju*), plur. *flør*.

I ett tidigare omnämnt diplom¹ av år 1490, av vilket flere avskrifter finnas, skrives i *Føtalare* (~ *Søtalare* ~ *Søthalar*). Då *Fugla* i samma diplom skrives *Fogle* (se ovan, sid. 60, not 1), bör *e* i *Føtalare* säkerligen avskiljas såsom ett appellativum med betydelsen 'ö', varvid det egentliga namnet antager gestalten *Føtalar*. Jfr läsningen *Søthalar* i en kopia. Jag tänker mig, att denna form går tillbaka på en plural *Fót(i)lar*, vilken förhåller sig till **Fótil-ó* väsentligen såsom fno. *Hítrar* till *Hítr-a*.² Beträffande mellanstavelets vokal i *Føtalar* märkes, att nyshetl. har adj. *ūhāgali* [~ *unhāg(a)li*] = fisl. *úhagligr* och *unfiskali* = **úfiskiligr*. Se härom Jakobsen Det norrøne Sprog på Shetland, sid. 42.

I den form *Fottara*, som Munch III 154 anför efter Buchanan (jag har icke kontrollerat Munchs citat), beror *-tt-*, såsom Munch antager, säkerligen

¹ Se Munch Ann. f. nord. Oldk. 1846, sidd. 92—96, Saml. Afh. III 153 och DN VIII, sidd. 436—9.

² I NG XIV 63 antages, att Snorra Eddans former *Hitra* och *Hítrar* båda hänföra sig till *Hitteren* i Søndre Trondhjems Amt. Även om detta icke vore fallet, märkes, att beläggen för *Hitteren* NG XIV 63 och *Hitterø* IX 303 knappast kunna ordnas så, att man icke finge fram formerna *Hítrar* och *Hítr-a* för en och samma ö.

på felskrivning för *-tl-*. Läsa vi **Fótlar-a* (med anslutning till *fótr*) eller **Føtlar-a*, få vi fram väsentligen samma form, som den vi framletat ur skrivningen *Føtalare*.

Från år 1575 har Munch antecknat formen *Fetelaa* (icke kontrollerad). Vid bedömandet av denna form bör man ihågkomma följande omständigheter.

1. Vokalen *ǿ* har utvecklats sig i riktning mot *e* i nyshetl. Jfr Jakobsen *Det norrøne Sprog på Shetl.*, sid. 124, Hægstad *Hildinakvadet*, sid. 40.

2. Exempel på *e* som tecken för äldre *i* anföras av Jakobsen sid. 119, Hægstad sid. 48.

3. Långt *a* anses i shetl. hava övergått till *ō* redan på 1400-talet. Se Lyngby *Ann. f. nord. Oldk.* 1860, sidd. 210 och 212,¹ Hægstad sid. 34, Jakobsen sid. 118.

Formen *Fetelaa* år 1575 kan sålunda motsvara ett fisl. *Føtil-ó*.

Jämföra vi nu med varandra de olika formerna av önamnet, komma vi till följande grundformer.

1. **Føtil-ó* indirekt belagt genom *Fetelaa* 1575.
2. **Føtil-ør* belagt genom *Fætilør* i Sn E.
3. **Fótlar-a* åsyftat med Buchanan's *Fottara*.
4. **Føtlar-øy* utvecklats till *Føtalare* 1490.

Alla former kunna sålunda förklaras ur namnet **Føtill* eller **Fótill*, som använts dels i kompositionsform, dels i pluralis, och till vilket lagts ordet 'ö' i växlande former och med växlande numerus.¹

Det nuvarande uttalet *Fetlar* (*fætlar* Jakobsen *Aarbøger* 1901, sid. 175) går naturligtvis tillbaka på **Føtlar* utan vidhängt appellativum. Jfr den i DN VIII, sid. 438, not 46 anförda skrivningen *Søthalar*.

¹ För fullständighetens skull må ännu nämnas, att namnet *Peuclarie* (Orcadensis dioecesis) DN XVII, sid. 134, år 1389 även ansetts syfta på *Fetlar*.

För en av Shetlandsöarna anför Munch Saml. Afh. III 150, noten och 157 skrivningen *Hildazoo*, vilken han anser som en 'Fordrejelse'. Förleden var troligen *Hildis-*, såsom Munch III 157 och Jakobsen Aarbøger 1901, sid. 171 förmoda, men efterleden -oo avspeglar säkerligen fvn. -ó. Jakobsen a. st., sid. 169 säger visserligen, att skriftformerna (-aw och -oo äro något yngre än -øy, ø-, -ey. Men dels hava vi redan förut sett, att man icke alltid kan uppställa en kronologisk ordning mellan de olika 'suffix'-formerna (*Fogle* är äldre än *Fugla*, men *Iala* är äldre än *Iale*, och *Sanda* äldre än *Sande*), dels har Jakobsen sett bort från *Fætilør*, i det han förklarar, att etymologien för detta namn är alldeles dunkel.¹

I sammanhang med *Hildazoo* nämner Munch skrivningen *Eagleshaw* som exempel på namnkorrup-tion. Att Munch här har rätt till en viss grad, torde man få medge. Namnets förled utgöres av mansnamnet *Egill* i g.s.² Men skrivningen *Eagleshaw* är måhända icke alldeles värdelös. Den synes mig peka tillbaka på en form **Egilsō*, i det den skotska bokstavsförbindelsen *aw* (likasom norskt *aa*) kunde användas som tecken för shetl. *ō*, sedan shetl. *ā* övergått till *ō*. Enligt Munch Saml. Afh. III 92, not 2 skrives *Kirkiuvágr* (huvudorten på Orknöarna) i äldre skotska diplom *Kyrkwaw*. På Shetland uttalas *vágr* som *vó*. Se Jakobsen Det norrøne Sprog på Shetland, sid. 118.

Då man kunde skriva *waw*, där shetländskan har *vō*, är det rimligt, att *Eagleshaw* svarar mot

¹ Samma uttalande göres även om *Iala*, vilket kanske förklarar, att formen *Iale* i diplommet av 1490 lämnats obeaktad. Se Aarbøger 1901, sid. 175 (jfr sid. 171 om *Fogle*) samt ovan, sid. 60, not 1.

² Jakobsen Aarbøger 1901, sid. 170.

shetl. **Egilsó*.¹ I samma riktning pekar skrivningen *Elglosey*, som förekommer i ett latinskt diplom av år 1430 (DN XVII 381). Andra stavelsens *o* går väl tillbaka på *o* i **Egilsō*.

Även här hava vi måhända ett belägg för formen *-ō* 'ö' efter tvåstavig förled.

Även om ett antal av de här under I, II, III anförda beläggen elimineras, kvarstå dock, så vitt jag förstår, starka stöd för följande utvecklingsserier:

- I **flauiu* > **flawu* > **flā-u* > *flō*.
- II **hauiu* > **hawu* > **hā-u* > *hō*.
- III **auiu* > **awu* > **ā-u* > *ō*.

Vi sakna sålunda icke skäl för antagandet, att *i* framför labilt *u* fallit utan omljudsverkning, om *i* stått mellan tvenne klanger.

I och med detsamma erhålles för nsf, napn **maiwō* den ljudlagsenliga utvecklingen

$$*maiwō > *miaiu > *miā-u > mió.$$

De enskilda stegen inom denna utvecklingsserie äro styrkta genom paralleller, hämtade från annat håll.

Resultatet av undersökningen rörande adjektivet *mðr*, *miór*, *miár* 'smal' kan sammanfattas på följande sätt. Åtminstone följande former inom paradigmet äro ljudlagsenliga: nsm *mðr*, nasn *mðtt*, gsmn *mðs(s)*, nsf *mió*, napn *mió*.

Då *mðr*, *mðs(s)*, *mðtt* gå tillbaka på äldre **miðr*, **miðs(s)*, **miætt*, förstår man, att npm **mávir*, npf **mávar* etc. i regeln ersatts med *miávir*, *miávar* etc. Den ljudlagsenliga utvecklingen *aiw* > *āw* framför stabil vokal representeras av Fagrskinnas form *mava* (läs: **mávar*), det shetl. namnet *Mawid* < **Máfeid* samt av np *mávar* 'måsar', eg. 'de smal-

¹ Om utvecklingen av *ó* i nyshetl. se J a k o b s e n sidd. 121 f.

vingade'. Sekundärt överförd på enstaviga former, har stammen *māw-* gett upphov åt ns *mór* 'mås', åt namnet på den smala sjön **Mór* (jfr **Mórs-ár-óss* > *Mosseros*), nu kallad *Mjær* samt åt namnet *Mo-* (*fjord*). Men i regeln ersattes *mór* med *miór* på grund av systemtvång.

Fvn. *slær. sliór, sliár* 'slö'.

Under den ovan, sid. 28 gjorda förutsättningen, att *e*, som utvecklats ur *a* genom samverkan av fallande *w* och av *i* (eller *i*), är brytbart, även om *l* eller *r* föregår, kan växlingen i detta paradigm förklaras precis på samma sätt som i *mær, miór, miár*. Stammen är **slaiwa-*. Se t. ex. Fick-Torp Wortschatz, sid. 532. Den no. dialektformen *slo* (Aasen sid. 705) förklaras alldeles som *mō-* och *slø* (Aasen ibid.) såsom fisl. *sø*. Se ovan sidd. 36 och 38 f.

Fræ, frió 'frö'.

Ns **fraiwa* (jfr t. ex. Fick-Torp Wortschatz, sid. 245) ger **friæ* > *fræ*, likasom as **saiwa* ger **siæ* > *sæ*.

I detta paradigm torde dativen hava spelat en ganska stor roll, emedan verben *kasta* och *sá*, till vilka *fræ* säkert ofta utgjorde objekt¹, konstruerades med dativ. Ds **frāwe* gav, om ändelsen *e* bortlämnades, vilket alternativt kunde ske¹, **frāw* > *frō*, en form som är belagd i nyno. Se Aasen sid. 193, v. Friesen NB I 36. Under inverkan av förlitterärt nas **friæ* ombildades *frō* dock i regeln till *frió*.

På grund av den ovan sidd. 40 ff. diskuterade utvecklingen **aiwu* > *ió* har *frió* dessutom utvecklats ur nap **fraiwu*.

¹ Jfr Fritzner² I 492.

Under inflytande av ds **frāwe* kunde nas *frē* sekundärt antaga formen **frē-u > frø*. Jfr v. Friesen NB I 35 f. och Noreen Aisl. Gr.³ § 74.8. Nno. *frjō* uppfattas enklast som en kontamination av *frió* och *frø*.

Till dp *frióm* kunde bildas en ns **fré* efter mönstret ns *tré*, dp *trióm*. Formen **fré* är belagd genom nyno., se Bugge Sv. L. IV. 2, sid. 54, not 3, där även formens förklaring är given. Också andra förklaringar än Bugges äro tänkbara, men då de icke äro behöfliga, skall jag ej uppehålla mig vid dem.

Frœr, friór 'fruktbar'.

För detta adj. plägar man ansätta grundformen **fraiwia-*. Jfr Fick-Torp Wortschatz, sid. 245. Då kontinuerlig inverkan från subst. *frœ*, *frió* är tänkbar och trolig, är det lönlöst att söka uppkonstruera de ljudlagsenliga formerna. Om stammen är **fraiwa-*, användas samma förklaringsgrunder som för *slær*, *sliór* (*sliár*).

Hlæ n. 'gravkummel'.

Detta ord synes belagt genom Odins binamn *Hlæfōpr*, *Hlæfreyr*. Se v. Friesen NB I 18.

Även om ordet från början är en *os- ~ es-*stam, visar Bø-stenens *hlaiwa*, att man för de nordiska språkens vidkommande närmast har att operera med *a-*stamsböjning. Enligt våra regler fås **hlaiwa > hlæ*.

Hræ n. 'lik'.

Även om ordet av gammalt haft *os- ~ es-*stamsböjning (v. Friesen NB I 18), torde man för de nordiska språkens vidkommande lämpligen utgå från

urn. **hraiwa*. Jfr got. *hraiwa-dūbō* 'turturduva' och fi. *raiva* l. *raivo* 'cranium'. Se Karsten Germanisch-finnische Lehnwortstudien, sid. 253. **Hraiwa* ger *hræ* enligt våra regler. Där *w* kvarstod, erhöles utvecklingen **aiw > *āw*. Som bevis kan anföras formen ds *raþef* (var. lect. *hræþef*) i Barlaams ok Josaphats saga 151: 8. Detta (*h*)*rá-* är en gp, där intervokaliskt *w* efter övergången *aiw > āw* fallit framför nasalerad vokal. Jfr sammansättningen *hræfaþefr*.

Læ n. 'skada', 'förstörelse'.

Den urn. stammen är sannolikt **laiwa-*. Se v. Friesen NB I 29 f. Enligt våra regler utvecklas **laiwa* till *læ*. Vid uppfriskning av *w* med stöd av ds **lāwe* erhöles **lāw- > lō-*. Jfr Noreen Aisl. Gr.³ § 74.8.

Fvn. *lævirki* n. 'lärka'.

Om ordet utgår från urg. **laiwiz-* (se Noreen Sv. etym., sid. 27 f., v. Friesen NB I 18), erhålles enligt våra regler **lāwiR- > lævir-*.

Fvn. *æ* 'alltid'.

Man har rätt att operera med stammarna **aiwa-* m. och **aiwi-* m. Jfr got. *aiws* 'tid', dp *aiwam* och ap *aiwins*. Även en neutral stam **aiwa-* kan hava funnits. Jfr v. Friesen NB I 15, not 1.

I dp **aiwum* skulle *w* falla framför *u*, men då *w* hade stöd på annat håll, t. ex. i ds **aiwē*, kunde det bevaras på analogisk väg. Om vi antaga, att *w* här (alternativt) bevarats rätt länge, men dock fallit, förrän *aiw* blivit *āw* framför stabil vokal, erhålles

samn. dp **ai-um*. Ur denna form abstraherades stammen **ai*, som gav fisl. *ei* 'alltid'. Jfr den besläktade framställningen hos Kock i Sv. ljudh. II, sidd. 229 f., Ark. XVII 368.

Antaga vi, att **aiw* i former med kvarstående *w* ännu icke gett **āw*, när ändelsevokalen föll i de synkoperande formerna, finna vi, att detta **aiw*, överfört till de enstaviga formerna, ej kunde giva annat än *øy* > fisl. *ey*.

Om vi utgå från en mask. stam **aiwi-*, fås vokalen *œ* ur ap **aiwi* > **āwi* > *œ*. Bortfallet av *w* beror på *w*-ets ställning mellan två vokaler, av vilka den senare är nasalerad.

Utvecklingen **aiwɑ* > **āwɑ* > *á* fås i gp av stammarna **aiwi-* och **aiwa-* samt i ap av den maskulina stammen **aiwa-*. Jfr fisl. *á* (*meþan*), varom Kock, Ark. VII 177.

Nas av neutr. **aiwa-* gav ljudlagsenligt *œ*. Likaså as av mask. **aiwaR*.

œfi f. 'liv', 'livstid', 'tidsålder'.

Den alternativa genitiven *œfar* (jänte *œfi*) antyder, att detta paradigm nära anslutit sig till *iō*-stamsböjningen.¹ Därvid har man rätt att operera med en utveckling **aiwi-* > **āwi-* > *œfi*. Vid *īn*-stamsböjning skulle *w* fallit intervokaliskt för nasalerad vokal. Efter *œfi* rättar sig adj. *œfinligr*.

sál(a) f., 'själ'.

Dessa former kunna icke lämna något pålitligt bidrag till bedömandet av reglerna för behandlingen

¹ Jfr Noreen P. Gr.³ § 192.1 men även Hesselman Västn. stud. II, sid. 21 (om *gørui*) samt Torp Gamalnorsk ordavledning, sid. XLIII.

av fonemet *aiw*, ty ifrågavarande paradigm anses helt och hållet eller åtminstone i stor utsträckning bero på lån från andra germanska språk. Se Brate, Uppsalastudier, sidd. 6 ff., Reinius Språkvet. sällsk. i Uppsala förh. 1897—1900, sidd. 50 ff., Kock, Ark. IX 257, not 3, v. Friesen NB I 12 f., Frank Fischer Die Lehnwörter des Altwestnordischen, passim, Falk-Torp Etym. Wb. II 974. Å andra sidan märkas Kocks uttalanden i Ark. XVII 363 f.

Utan att gå närmare in på saken vill jag påpeka, att grundformen **saiwalōn* enligt våra regler ger **siāla > *sæla*. Med iakttagande av Hesselmans synkoperingsregel får man även utvecklingen **saiwalō > *siāl > *sæl*. Grundformen **saiwalō* stödes av got. *saiwala*.

vō f. 'skada', 'olycka', 'fara'.

Detta ord hör enligt v. Friesen NB I 9 ff. till en stam **wanhōn*. Jfr ock Fick-Torp Wortschatz, sid. 389. Det är möjligt att fisl. *vō* till en del återgår på nämnda stamform, särskilt då paradigmet *vō* har den av v. Friesen understrukna, alternativa betydelsen 'res inopinata'. Men i huvudsak torde fisl. *vō* återgå på urg. **waiwō* (jfr fht. *wêwo*, ags *wâwa*, fi. *vaiva*). Se t. ex. Kock Ark. XX 259 ff.

Enligt våra regler fås utvecklingen

gs och np **waiwōR > *vāvar*.

I gp, där *w* ljudlagsenligt föll i intervokalisk ställning framför nasalerad vokal, erhöles formen *vā*. Om *w* genom systemtvång bevarades i ds och dp ända till dess *ai* blivit *ā*, erhöles **wāwu(m) > vō(m)*. I dessa former finna vi tillräckligt stöd för uppkomsten av en ns *vō*.

Om *w* i *dp* bevarades någon tid på analogisk väg men dock föll, förrän *ai* blivit *ā* för *w*, erhöles formen **wai-um*. Här kunna vi finna utgångspunkten för fvn. *vei* i sådana uttryck som *vei (er) oss* etc., om detta *vei* är en inhemsk nordisk form. v. Friesen NB I 29 menar, att *vei* kan vara ett substitut för mlt. *wê*.

I Fagrskinna (A) 193 läsa Munch och Unger sid. 131 *væ er oss*. Men F. Jónsson läser på motsvarande ställe¹ sid. 274: 8—9 *væi er oss*. Här är *væi* likvärdigt med *vei*, såsom man finner av skrivningarna *æigi*, *þæir*, *þræif* på samma sida.

Ns **waiwō* gav till en början **weiu*, och man kunde vänta en vidare utveckling till **wē-u* (> **ō?*). I detta sammanhang märkes *ue* i frasen *Eua þýðiz upp i uárt maal eynd eðr ue*. Stiörn 39²¹. Men man kan icke bygga mycket på den enstaka, sent uppträdande formen. Det *ve-*, som ingår i adjektiven *vesæll*, *vesall*, **veheill* hör kanske icke tillsammans med *vó*. Se Falk-Torp Et. Wb. II 1337 under *Ussel*. Annorlunda v. Friesen NB I 29, not 1. Jfr även S. Bugge Ark. II 226 ff.

Ett stöd för bedömandet av utvecklingen av urg. **waiw-* kan man finna i fisl. *hué* 'huru', om denna form är identisk med got. *haiwa* 'huru'. Dessa former hava sammanställts med varandra av Noreen i Aisl. Gr.¹ § 88 a. 3 och 90 och av mig i Grammatiska studier, sid. 33. Men jfr Noreen Aisl. Gr.³ § 464, anm. 1, Hesselman Västh. stud. II 63.

¹ Orden *oc væi er oss* saknas i Fagrskinna B och äro även i F. Jónssons utgåva tagna ur A.

B. Östnordiska paradigm.

Mellan västnordiskan och östnordiskan råder, såsom redan tidigare antytts, en påfallande skillnad i behandlingen av ljudförbindelsen *aiw*. I fvästn. framträder vokalisationen *œ* synnerligen ofta och kan här icke återgå på något annat samnordiskt ljud än *æ*. I föstn. är vokalisationen *æ* förhållandevis mycket sällsynt och behöver icke alltid visa tillbaka på samn. *æ*, eftersom samn. *ē* i stor utsträckning blivit östn. *æ* i ställning framför konsonant och i slutljud.

I någon mån kan detta förhållande bero på, att *R*-omljudet varit mindre utbrett i östnordiskan än i västnordiskan. Förbindelsen **-iāR* gav västnordiskt **-iæR > -æR* men östnordiskt *iār*. Men det förefaller dock, som om denna omständighet ensam icke skulle kunna förklara den olika frekvensen av *æ*.

Huvudkällan till *æ* i de västnordiska *aiw*-paradigmen var enligt den ovan givna framställningen en utveckling av följande art:

$$*aiwa > *eja > *jaia > *iæ > æ.$$

Om vi antaga, att östn. **jaia* genom dissimilation övergick till **ia-a > iā*, synes huvudsvårigheten vara löst. Utgående från detta antagande skall jag nu diskutera särskilda östnordiska *aiw*-paradigm.

Siō(r) etc. 'sjö'.

Som bas för böjningen hava vi säkerligen att ansätta utvecklingen

$$*saiwa- > *seja- > *siaia- > siā-.$$

Emellertid kunde *w* uppfriskas med stöd av de tvåstaviga former, där det bevarats ljudlagsenligt, och härvid uppkom den vanligare stamformen

**siā-u > siō-*.

Belägg för båda dessa stamformer och deras avkomlingar finnas anförda hos v. Friesen NB I 45. Märk bl. a. fgotl. ds *siā*.

Förklaringen till, att vokalisationen *iō* vunnit så mycket större utbredning i fsv. än i fisl., synes mig vara i huvudsak given genom det som sagts ovan.

I fisl. erhöles utvecklingen:

**saiwa- > *siā- > sē-*, och när *w* här infördes sekundärt, ficks *sō*. Jfr ovan sid. 36.

I fsv. erhöles:

**saiwa- > siā-*, som med sekundärt infört *w* gav *sió*.

Vid anpassning efter fornsvenska förhållanden kan man sålunda i den för fisl. uppgjorda tabellen, sid. 33 ersätta formerna *sø*, *seó* (= *sø*) och *siø-* med *siō-*. Tager man ännu i betraktande, att vokalisationen *ø* på de äldsta fisl. handskrifternas tid sannolikt var stadd på återtåg, emedan den trycktes av konkurrensen med *œ* och *ió*, förstår man, att en liknande statistik, uppgjord något århundrade tidigare, sannolikt skulle givit ett betydligt större antal former med *ø*, svarande mot fsv. *iō*. Det förefaller fullt rimligt, att dessa former, lagda till dem, i vilka fisl. *ió* svarade mot fsv. *iō*, bildat en kompakt massa av *iō*-former.

För den östn. kompositionsformen *Sē-* (v. Friesen anf. st., sid. 44) kunna säkerligen olika förklaringar givas.

Sannolikt står utgångspunkten för densamma att söka i utvecklingen

**saiwa- > *saiā- > *seia-*.

Det är en vanlig företeelse, att vokalen i kompositionsfogen faller utan att efterlämna brytning.¹

Härvid uppkom sammansättningsformen **seja-* > **se-i-* > *sē-*², och i ställning framför konsonant blev *sē-* i vissa östnordiska dialekter förlitterärt till *sā-*. Se Hesselman Språk och Stil V 110 ff., Noreen P. Gr.³ I sid. 130. Framför vokal och i vissa dialekter även framför konsonant måste *sē-* bevaras. Märk *seby* SD I 707, anf. av Kock Ark. XVII 370 och diskuterat av Hesselman a. st., sid. 113.

Fsv. *Sø(hundari)* i ett brev av 1291, Sv. Dipl. 2. 118 går, såsom v. Friesen menar (NB I 27 och 44) tillbaka på **søy-*, men min förklaring på uppkomsten av diftongen *øy* är en annan än v. Friesens. Före övergången *aiw* > *āw* framför stabil vokal kunde *aiw* överföras till paradigmatens enstaviga former och gav då *øy*. Diftongen *øy* åsyftas möjligen med skrivningen *Saufara* L. 1061. Se v. Friesen NB II 22, Noreen P. Gr. I³ § 41 c.

Utvecklingen **saiwia* > **sāwi* > *sāvi* är belagd åtminstone genom ortnamnet *Sæwi-salu*. Se Hildebrand Sveriges Medeltid II 440.

Snīō(r) 'snö'.

Även i detta paradigm har utvecklingen **aiwa-* > **eja-* > **iaja-* > *-iā-* i stor utsträckning undanskymts, genom att *w* från tvåstaviga former överförts

¹ Detta beror väl på, att motsvarande vokal i simplex var något starkare betonad och ännu icke verkat brytning, när vokalen i kompositionsfogen synkoperades. Belägg för den kända företeelsen finner man t. ex. i min uppsats 'Zur Theorie der Analogiebildung', sid. 255.

² Något *i*-omljud av *e* kunde naturligtvis icke uppkomma här, ty det *i*, som föll, hade redan (i samverkan med det bortfallna *w*) förvandlat *a* till *e*.

till enstaviga, varvid man fick utvecklingen **snīā-u- > sniō-*. Belägg för variantformerna *sniō- ~ sniā-* hos v. Friesen NB I 43 (och 26: fgotl. *Snyovaldus*). Märk bl. a. fgotl. run. **snia(ual-)**.

Den i tvåstaviga former hemmahörande stammen **snāw-* har efterlämnat ett par intressanta spår, i det den alstrat ett enstavigt *snō- < *snā-u-*. Dessa belägg äro:

1. Sv. dial. *sno-fänna* 'snödriva', förtecknat av Ihre i hans 'Dialect Lexicon', sid. 163.

2. Det nygotl. gårdsnamnet *Snāu-val(d)s*¹, på kartan skrivet *Sno(f)valds*, emedan nygotl. *āu* är utvecklat ur äldre *ō* och i regeln motsvarar riksspråket *ō*. Noreen Sv. Landsm. I 351. I NB I 26 synes v. Friesen mena, att **snō-* här utvecklats ur *sniō-*, emedan namnet *Snyovaldus* är belagt i fgotl. Argumentet är icke bindande, emedan namn, som innehålla appellativer, kunna visa likadana variationer som appellativen själva. I detta sammanhang bör man särskilt ihågkomma formen **sniaual-** på en fgotl. runsten. Se Säv e Gutn. urk. n:o 45, v. Friesen NB I 43.

En del danska dialekter visa tillbaka på en grundform **snī*. Denna form har uppenbarligen sin rot i det med subst. 'snö' samhöriga verb, som i urg. lydde **snīwan*, samn. **snīa* (med ljudlagsenligt bortfall av intervokaliskt *w* för nasalerad vokal) och i östn. ljudlagsenligt *snī*. Ändelsevokalen måste här falla enligt den av Hultman i Hälsingelagen § 103 formulerade kontraktionsregeln.² Infinitiven *snī* är belagd i Närpesmålet (Freudenthal Ueber den Närpesdialekt, sid. 32) och i Vöråmålet (Freudenthal Vöråmålet, sid. 182).

¹ v. Friesen NB I 26 skriver *Snāu-val(d)s*.

² Jfr de antydningar i samma riktning, som gjorts men icke fullföljts av Kock i Sv. Landsm. XV. 5, sid. 42.

Vid den tidpunkt, då ändelsevokalen redan fallit i de synkoperande formerna, men *ai* ännu icke blivit *ā* för kvarstående *w*, kunde *aiw* från de tvåstaviga formerna överföras till de enstaviga. På en sådan utveckling återgår förleden i runsv. **snaūbiarn**¹ samt nygotl. *snoy* 'snö'.² Hultman Ark. XVII 218, Hälsingelagen, not 2 till sid. 85 och (alternativt) Kock Ark. XX 270 f. antaga, att ngotl. *snoy* beror på ljudsubstitution. Detta antagande är icke nödvändigt.

miō(r) 'smal'.

Belägg för östn. *miō(r)* anträffas hos v. Friesen anf. ställe, sidd. 38 f. Formen har uppkommit dels som fvn. nsf, npn *mió*, dels också därigenom, att till **miā-* < **miaia-* (se ovan sid. 73) fogats ett *w* under inflytande från de tvåstaviga former, där *w* bevarats ljudlagsenligt.

Utvecklingen **maiw-* > **māw-* för stabil vokal reflekteras säkerligen av det med adj. **maiwa-* 'smal' besläktade fsv. **māker* 'mås', ljudlagsenligt **māwaker* < **maiwakaR*.³ Att samma utveckling ägt rum även inom adjektivet **maiwa-* 'smal', synes mig framgå av namnet på ön *Måholm*⁴ i Mälaren, invid Ängsö.

Diskussionen av detta namn kräver en del förberedande upplysningar.

¹ Jfr v. Friesen Ark. XIX 353, NB II 27.

² Jfr v. Friesen NB I 24 f., II 23, Ark. XIX 353. Även fsv. *snō*, nsv. *snō* kunna återföras på samn. *øy*.

³ Jfr Lidén Ark. XIII 38. Genomsynkoperingen av paradigm **māwaker* var analogisk.

⁴ Så kallas ön i Geografisk-statistisk atlas öfver Sverige, 2, Upland och på 'Karta öfver Upsala län, utgifven af Topografiska Corpsen 1850'. Sannolikt mindre ursprungligt är namnet *Måholmen* Sv. geol. und. IV. Ö. 32 (Ängsö). De upplysningar, som meddelas här nedan, härstamma från nämnda kartverk, framför allt det sista.

Strax söder om *Måholm* ligger *Långholmen*. *Långholmens* sydligaste udde kallas *Kalvholmen* och består av hornblendegnejs; norrom *Kalvholmen* finner man åkerlera. *Kalvholmen* har sannolikt fått sitt namn, innan åkerleran höjt sig över vattenbrynet.¹

Måholm består till stor del av åkerlera, men längs norra stranden löper en blott på ett ställe avbruten, smal rygg av grå gnejs. Jag tänker mig, att namnet *Måholm* uppkommit på en tid, då ön väsentligen bestod av denna gnejsrygg, och att det betyder 'den smala holmen'. Namnet fortlevde ännu, sedan ön antagit annan form, och dess betydelse var känd tillräckligt länge, för att den holme, som uppstod söderom *Måholm*, då sjöbottnen mellan bergen höjde sig, skulle få namnet *Långholmen*.² Naturligtvis kan *Måholm* betyda 'Måsholmen'³, men öns geologiska förhållanden och grannskapet till *Långholmen*⁴ göra det för mig sannolikt, att *Må-*åtminstone uppfattats som 'smal', och detta hade icke varit möjligt, om icke ett fsv. **mār* 'smal' funnits.

Av formen **mór* 'smal' ser jag en lämning i namnet *Motala*.⁵ *Motala* är beläget vid bottnen av en smal vik. Namnets andra led hör väl till den ieu. roten *del* 'klyva', germ. *tel*, varom Fick-Torp

¹ Dock märkes, att *holmber* även kan hava betytt 'upphöjning över sank mark'. Jfr Sv. Ortn. XVIII 38, 120.

² *Långholmen* har säkert fått sitt namn senare än *Måholm*. I denna riktning pekar dels den konstanta användningen av bestämda slutartikeln, dels öns geologiska byggnad. *Långholmen* består av stora sträckor åkerlera, som förbinda små och spridda gnejskullar, bland dem 'Kalvholmen'. Namnet *Långholmen* kan ej hava uppkommit tidigare än förbindelsen mellan gnejsöarna.

³ Jfr Kock Sv. ljudh. I 335 om namnet *Måkläppen*.

⁴ Jfr S. Bugges bevisföring angående betydelsen av shetl. *Máveid*. Tidskr. f. Phil. og Pæd. VI 95 samt ovan, sid. 37.

⁵ Jfr ovan sid. 39, not 3 om *Mofjord* och *Mo S.* i Norge.

Wortschatz, sid. 159. Annorlunda om *Motala* i Sverges Ortnamn, Älvsborgs län II, sid. 1, där dock intet bestämt påstående göres.

I finländska ortnamn är sammansättningsleden *Mö-* 'smal' icke ovanlig. Jag nämner *Mölandet* i Sibbo, som är format ungefär som en månskära, och den smala *Möön* i Bromarv, norr om Hangö-by. Dessa former återgå säkert icke på ett äldre **miō-*¹ utan på samn. **møy*, uppkommet genom att stammen **maiw-* före övergången *ai > ā* överförts från tvåstaviga till enstaviga former av adjektivet. Härvid måste *Mö-* naturligtvis fattas som högspråkssubstitut för dialekternas *øy*. Se Hultman Finl. Bidrag, sid. 159.

Sliō(r) 'slö'.

Fsv. *sliō(r)* förklaras naturligtvis likasom *miōr*, såsnart man antager, att brytning efter *l* var möjlig, där *e* utvecklats ur *a* enligt våra regler. Fsv. *sløø* RK 2: 2209 behöver ingalunda vara sekundärt utvecklat ur *sliō < sliō* utan kan (jfr ovan om *mø-* i ortnamn) återgå på samn. **sløy*. Annorlunda v. Friesen NB I 41. En annan reflex av samn. *sløy* är nygotl. *sloy(gur)*. Jfr v. Friesen anf. st.

Den ur npm **slāwir*, npf **slāwar* etc. abstraherade stammen *slāw-* gav, överförd på enstaviga former, *slō*, en vokalisation, som är belagd genom formen *sloe* (tepidi) hos Birgitta 4: 110.

Frō 'frö'.

Ngotl. *froy* och östsv. dial. *frøy* förklaras genom antagandet, att stammen **fraiw-* före övergången **aiw*

¹ Övergången *iō > iø* tillhör ej de finländska dialekterna. Se Hultman Finl. bidrag, sid. 160. *Mjösund* i Kimito är väl påverkat av högsvenskan.

> **āw* fför stabil vokal överförts till paradigmatets enstaviga former.

Formen *fr̥* i fsv. och nsv., fda. och nda. riks-
språk kan vara identisk med dessa former. Jfr
v. Friesen NB I 36. Om *fr̥* utvecklats ur **friō*¹
vilket också är möjligt, har detta **friō* likasom fvn.
frió uppkommit ur np **fraiwu*. Se ovan sid. 67.

Lærikia 'lärka'.

Likasom **saiwaR* ljudlagsenligt gav förlitterärt
fsv. **siāR*, gav **laiwaR*- vid ljudlagsenlig *a*-synkope
förlitterärt fsv. **liāR*-. När *i*-omljud tillstötte, erhöles
**liāR*- > **lāR*-. Om grundformen **laiwaR*- ~ **laiwiR*-
se Noreen Sv. etym., sidd. 27 f. (och v. Friesen
NB I 18). Enligt Kock Sv. ljudh. I, sid. 336 är
lærikia ett lånord.

Fsv. *æ* 'alltid'.

Fsv. *æ* motsvarar fullkomligt got. ap *aiwins*
enligt utvecklingen **aiwi* > **āwi* > **ā-i* (med bortfall
av intervokaliskt *w* fför nasalerad vokal) > **æ-i* > *æ*.²
Identiskt med fsv. *æ* 'alltid' är fgotl. *e* 'alltid'. Gp,
ap *āwā* > *ā* = fsv. *ā* 'alltid'. Ur dp **aiwum* > **ai-um*
abstraheras stammen *ai* = fgotl. *ai* 'alltid', 'icke' och
fsv. *ē* 'alltid'. Om fgotl. *ai* och dess ekvivalenter i
andra nordiska språk se Fr. Leffler NTffil. NR V,
sid. 79, isht not 2. Om fgotl. *ai* i betydelsen 'alltid'
se Pipping N. gotl. stud., sid. 3. Jfr ovan, sidd. 69 f.

¹ Se den hos v. Friesen NB I 27 citerade litteraturen.

² *æ-i* > *æ* enligt Hultmans kontraktionsregel, framställd
i Hälsingelagen § 103.

Fsv. *siāl* 'själ'.

Med iakttagande av Hesselman's synkoperingsregel, framställd i Västn. studier II och den här motiverade fsv. utvecklingen **aiwa* (med labilt *-a*) > *iā*, fås

ns **saiwalō* > **siālu* > **siōl*

gs **saiwalōR* > *siālar*

Siāl är den fgotl. normalformen. Se Brate Uppsalastudier sid. 9, Pipping Ardre-stenarna, sidd. 49 ff., framförallt sid. 56 samt GL och GS inledn., sidd. LXXVIII och XC f. I fsv. runskrift är den vanlig (Brate anf. st.)¹ och är jämte dotterformen *siæ̃l* litteraturspråkets normalform.² Formerna *siol*, *siul* (= *siōl*?) äro icke okända i fsv. runskrift. Se Brate a. st., sidd. 7, 9 och 11.

Fsv. *vā* f. 'smärta', 'lidande'.

Belägg hos Söderwall Ordbok II 894. Hit hör ock Rökstenens *ua(mup)*, såsom först insetts av S. Bugge Ant. Tidskr. f. Sv. V. 6. Fsv. *vē* n. (Söderwall II 942) är jämställt med fvn. *vei* och kan bero på lån från tyskan. Fsv. *væ̃* är (jfr Söderwall II 894 och 942) belagt blott i rim med *utga* (MD 65, rad 136) och med *sææ* 'se' (MD 70, rad 299). Om formen är äkta, är den väl lånad från lat. *væ*. Jfr Söderwall II 942 under *ve* interj. men även ovan, sid. 72 om fisl. **vé*, utbrutet ur förlitterärt **wē-u*.

Fgotl. **tā* f. 'tå'.

Förekomsten av denna form är uppvisad av Pipping i Nya gotl. stud., sidd. 10—12. Olika för-

¹ Kock Ark. XVII 363 medräknar beläggen för Gotland.

² Se Söderwall Ordbok II 342 ff. och Kock anf. st.

klaringsförsök refereras i GL och GS, inledn., sid. LXVIII.

Jag tror numera icke, att någon av de givna förklaringarna är riktig. Det förtjänar påpekas, att en grundform **taiwiōn* enligt de här uppställda reglerna ger samn. **tīa*. Men framför allt bör observeras, att en np **taiwiR*, hörande till konsonantstamstypen ger **tīr*, likasom **taihwiR* ger **taihiR* > fisl. *tær*.¹ Med pluralen **tīr* som utgångspunkt kan man hava kommit till en ns **tī* och med sekundär övergång från stark till svag böjning till **tīa*.

Exkurs I.

Sv. *ormslå* 'anguis fragilis'.

I Ark. VI 117 har Falk sammanställt nsv. (*orm*)-*slå*, fsv. *slā*, sv. dial. *slō* och no. *slō* med ags. *slāw-wyrm*, eng. *slowworm* och ansatt grundformen **slaiwō* med betydelsen 'den langsomme' eller snarare 'den hvis bid er slövt' (i motsats till huggormen).

Denna etymologi synes nu hava fått vika för andra. Se K. F. Johansson PBB XIV 302 (detta uttalande är äldre än Falks och var känt av honom), XV 243, Noreen Urg. Lautl., sid. 184, Aschw. Gr. § 73.2, Hellquist Ark. VII 53, not 2, Falk-Torp Et. Wb. II 1065, v. Friesen NB II 11, not 1, Olson Ark. XXXI sidd. 6 f., Kock Ark. XXXII sid. 198, noten. T. E. Karsten Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning II 243, noten förhåller sig tveksam.

Jag måste bekänna, att jag aldrig (jfr Gramma-

¹ Se Pipping Xenia Lideniana, sid. 142.

tiska studier, sidd. 37 f.) känt mig övertygad av de mot Falk framställda invändningarna.

Olson säger, att ormslån ej kunnat kallas 'den vars bitt är slött' emedan den i äldre tid skulle ansetts som giftig. Denna uppgift återfinnes i SAO, B 3251 och kan vara riktig utan att vara allmän-giltig.¹ Att den icke är det, därpå tyder den om-ständigheten, att namnet *blindorm* använts både om *ormslån* och om *snoken* (Weste och Almqvist, se SAO, B 3252). Detta faktum kan endast förklaras därigenom, att *blindorm* uppfattats såsom namn på den orm, som ger *blindhugg*.² *Blindnässlan* har ju också sitt namn därav, att den endast kan giva *blindstick*.³

Ser man saken från denna synpunkt, finner man, att samma föreställning — den om bittets ofarlighet — kan förknippas med namnen ags. *slāw-wyrm*, eng. *Blindworm*, ty. *Blindschleiche*, sv. *ormslå* och *blind-orm*. I några fall är denna förknippning kanske sekundär, men jag tror fortfarande, att den primärt ligger bakom namnet *ormslå*.

Jag skall här visa, huru vi kunna tänka oss uppkomsten av ordets variantformer, om man utgår från stammen **slaiwa-* 'slö'.

Den starka stammen **slaiwō* f. ger i n pl **slaiwōR* > **slāwaR*, i g p **slāwa* (med nasalerat *a*) > *slā*. Här finnas utgångspunkter nog för nsv. (*orm*)*slå*. Jfr ovan sid. 71 om fisl. *vō* och sid. 81 om fsv. *vā*.

¹ För denna fråga har det naturligtvis ingen betydelse, att Schiller begagnat *Blindschleiche* som namn på personer, vilka äro giftiga som *ormar* och tjäna som försynens *blinda* verktyg.

² Jfr fsv. *suarta slagh* 'ictus surdi', Hertzberg och Löffler Ark. V 243 f., VI 270 f., där latinets *surda tellus* kunde hava jämförts med Gutalagens *dauf iorþ*.

³ Närmare hos Fick-Torp Et. Wb. I 131 under *Daae* 'Taubnessel'.

Den ur nämnda paradigm abstraherade stammen **slāw-* ger, om den överföres på de enstaviga formerna, **slā-u > slō*.¹

Den svaga stamformen **slaiwōn* ger samnordiskt ns **slāwa*, där *w* bevarades, emedan ändelsevokalens nasal (och nasalitet) tidigt gått förlorad. Jfr Pipping Xenia Lideniana, sidd. 168 f., Olson Ark. XXXI 148. I g d a s fås samn. **slæiu*.

Telemarkens *sleva* f. (*sle'va* enligt Aasen sid. 705) 'ormslå' framgår som en kompromiss ur den ohållbara böjningen ns **slāwa*², oblik **slæiu*.

K. F. Johansson PBB XIV 302 (noten till sid. 301) och Falk-Torp Et. Wh. II 1065 hava antagit, att avljudsväxling skulle föreligga i formen *sleva*.

Dialektformerna *sløa*, *sløja*, *sløga*(?) (Aasen sid. 705) kunna naturligtvis endast stödja Falks etymologi. Ty 'slö' heter i en del norska dialekter *slø* (Aasen ibid.), en form, som lätteligen förklaras genom antagandet, att *w* överförts från tvåstaviga former med bevarat *w* till den enstaviga formen *slær*.

Exkurs II.

Jönköping.

Detta namn har senast behandlats av O. v. Friesen i uppsatsen 'Namnet Jönköping', särtryck ur 'Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening' 1915.

Namnets förled är enligt v. Friesen bestämd form av ett samn. adj. **ǣwinn* 'ständig'.

¹ Om en norsk dialektform *sloe*, som ej finnes antecknad hos Aasen, se Rydqvist II 307.

² Denna form hade ett kraftigt stöd i den starka flexionens np **slāwar*.

v. Friesens hela framställning är naturligtvis baserad på hans teorier för behandlingen av ljudförbindelsen *-aiw-*. Att dessa teorier äro oriktiga, tror jag mig hava visat i det föregående. Men jag vill ännu framhålla, att de på intet sätt äro behöfliga för förklaringen av namnet *Jönköping*.

I stället för att omedelbart taga itu med detta problem, skall jag till en början diskutera några ortnamn, i vilka jag spårar hittills okända släktingar till förleden i *Jönköping*.

Det finska namnet på Åland är, som känt, *Ahvenan-maa*, och det har varit brukligt att sammanställa förleden med det finska *ahven* 'abborre'¹, även om man på senare tid plägar påpeka, att folketymologisk omdaning av namnet ägt rum.²

Ju mera man studerat de finska lånorden, desto mera har man lärt känna, med vilken underbar trohet de avspegla germanska former, och efter Karstens sista stora arbete³ äger man utan tvivel rätt att söka deras motsvarigheter även på mycket tidiga stadier av de germanska språkens utveckling.

Jag tror numera, att *Ahvenan-maa* bör förklaras på följande sätt.

Det sista *n*-et i *Ahvenan-* kan vara en finsk epexegetisk genetivvändelse, likasom *n* i det tautologiska *Ahvionsaari*.⁴ Germ. **ahwenā* uppfattar jag som *napn* av ett adj., vilket i urn. form skulle lytt

¹ Freudenthal Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. Ny följd. Elfte häftet 1868, sid. 26.

² Se Karsten Sv. Litt. förh. och upps. 27, sid. 98, Pipping SNF V.6, sid. 16.

³ Karsten Germanisch-finnische Lehnwortstudien. Acta Soc. Sc. Fenn. XLV.2.

⁴ Jfr (Hultman och) Saxén SNF I.3, sid. 24. Jag har tänkt på möjligheten att uppfatta **ahwenan-* som en svag form, men är icke säker på att kunna genomföra denna tanke på ett klanderfritt sätt. Frågan förtjänar dock att övervägas.

**ahwinu* och enligt våra regler bör hava gett **ehnu* > **iōn* > **iōn*.¹ På denna form **iōn* (med underförstått np *land*, jfr fi. *Ahvenan-maa*) uppbyggdes invånarnamnet **iōningiar* > *ōningiar*, som är belagt genom de åländska ortnamnen *Öningiæby* (nu *Önningeby*) och *Öningiawiik*.² Den av mig här konstruerade formen **iōn* är belagd på andra håll.

I Ekenäs skärgård, långt ute i havsbandet ligger en liten grupp av klippor, och på den största av dem står Segelskärs känningsbåk. Enligt uppgifter, som mag. V. E. V. Vessman insänt till Svenska Litteratursällskapet, bära de ifrågavarande klipporna på Hästö-Busö (den närmast liggande bebodda ön) och i allmänhet i utskären namnen *Segelskärs storlandet*, *Segelskärs lill-landet* och *Segelskärs nygrundet*. Men Vessman uppger, att det därjämte finnes äldre namn, som ännu äro vanliga inomskärs. Dessa namn äro *Stor Jōnskär*, *Lill Jōnskär* och *Jōnskärs nygrundet*. Även jag har en gång hört namnet *Jōnskär* användas, men visste då icke, att det var Segelskär, som åsyftades. Den person, som jag hörde säga *Jōn-skär*, har vuxit upp på Odensö och har först senare flyttat ut (till Hästö) närmare havsbandet. Detta stämmer förträffligt med Vessmans uppgifter. Namnet Segelskär är påtagligen icke äldre än känningsbåken.

Ehuru *Jōn-skär* är obebott, kunde man tänka sig, att ett personnamn knutits vid ögruppen. Men i sådant fall skulle man närmast vänta formen **Jōnsskär*.

Jag återför namnet *Jōn-skär* på urn. **ahwinu* **skarju*. Utvecklingen är alltigenom ljudlagsenlig.

¹ Nasalerat *o* blev som känt till *ō*. Noreen Aisl. Gr.³ § 111, Aschw. Gr. § 73.2.

² Jfr Hellquist Om de svenska ortnamnen på *-inge*, *-unge* och *-unga*. Göt. Högs. Årsskrift 1905, sidd. 184 och 262. Karsten Sv. Litt. förh. och upps. 27, sid. 115.

ty progressivt *i*-omljud av *iō* förekommer icke i traktens allmogemål.¹ Urn. **ahwena*-² var tydligen ett adj. med betydelsen 'hörande till vattnet eller havet'. Att här förelegat suffixet *-ena*-, icke *-îna*-, synes framgå av fi. *Ahvenanmaa*.³

I samband med namnet *Jōn-skär* ställer jag namnet på Columbas heliga ö *Iona*. Om denna ges i Encyclopædia Britannica följande upplysningar.

'The original form of the name *Iona* was *Hy*, *Hii* or *I*, the Irish for Island. By Adamnan in his Life of St Columba it is called *Ioua* insula, and the present name *Iona* is said to have originated in some transcriber mistaking the *u* in *Ioua* for *n*.'

Det kan dock också tänkas, att ingen förväxling av detta slag ägt rum, och att *Iona* varit nord-männens namn på ön. Parallellen med *Jonskär* i Nyland är fullständig. *Ion-a* är den yttersta, någorlunda stora ön utanför *Mull*.⁴

Nu äro vi rustade att diskutera de skiftande formerna av namnet *Jönköping*.

Efter v. Friesens föredöme antar jag, att förledens förklaring bör sökas i det faktum, att Junabäcken ständigt var *vattenförande*. Ett adj. **ahwîna*-kan mycket väl tänkas hava haft denna betydelse.

Enligt de av mig uppställda ljudreglerna fås hos detta adj. en mängd olika vokalisationer.⁵

¹ Se Hultman Finl. Bidrag, sidd. 160 f.

² I anslutning till Wessén 'Om de starka verbens präteritiparticip i de germanska språken' skriver jag **ahwena*-, icke **ahwîna*-.

³ Om suffixen *-ina*- och *-îna*- se Torp Gamalnorsk Ordavledning, sidd. XLIV f.

⁴ Orimligt är naturligtvis Munchs antagande (Samlede Afhandlingar III 27), att *Iona* vore en förvanskning. av *Ii-shona*. Om en del andra etymologier för *Iona* se J. J. Egli Nomina Geographica, Leipzig 1893, sidd. 450 f.

⁵ Jag antager härvid, att ett ursprungligen långt *î* kunnat verka omljud. Den motsatta åsikten torde knappast kunna anses bevisad.

Jag antager, att bäckens ursprungliga namn var **ahwīnu* **ahwu*, som måste ge fsv. **Iōn-ā* eller med förkortning av *ā* på grund av svagton *Iōnǎ*. Genom progressivt omljud gav detta *iōn-* senare *iōn-*. Då adjektivet **ahwīnu* säkerligen kunde användas i bestämd form¹, kunna vi även operera med stammen **ahwīnōn-*, som i ns gav **ehna* > **iāna* > **iēna*. På denna väg finner man en förklaring till formerna *Jenecopia* etc., vilkas äkthet v. Friesen sid. 5 be-
tvivlat.

Om *Iōnǎ* < **Iōn-ā* sekundärt antog svag böjning, erhöles i oblika kasus till en början formen **Iōnu*. Ingenting synes stå i vägen för antagandet, att **Iōnu* utvecklades vidare till **Iūnu*. Härvid får man förklaringen till vokalisationen i fsv. **Iunabækker* (gs *iunæbækær* i Vgl I).

I sammansättning med subst. *bækker* kommo naturligtvis adjektivets maskulina former till användning.

Den svaga stammen **ahwīnan-* ger i de oblika formerna **ehna* > **iāna* > **iēna*, en vokalisation, som vi tidigare mött även i femininböjningen och som avspeglas av formerna *Jenecopia* etc. I nsm, där brytning icke skulle inträda, erhöles formen **ēne*, som måste bevaras som sådan i de dialekter, där *ē* icke blev *æ* i antekonsonantisk ställning.² I överensstämmelse härmed finner man, att fsv. *Iunaker* i Uppland, som hör till *ē*-området, nu heter *Enåker*.³

Adjektivets starka form gav i nsm

**ahwīnaR* > **æwinn*⁴ > **æn(n)*.

¹ Jfr v. Friesen a. st., sid. 6.

² Se Hesselman Språk och Stil V 110 ff.

³ Jfr v. Friesen a. st., sid. 8.

⁴ Om den strängt ljudlagsenliga utvecklingen av urn. *-īnaR* se E. Wessén Zur Geschichte der germanischen *n*-Declination, särskilt sid. 150.

Men förrän *w* föll intervokaliskt framför nasalerad vokal, kunde analogisk genomsynkopering av paradigmet inträda, och därvid erhöles den sekundära stam **æwn- > ðn-*, som möter oss i Upplandslagens *gs ðnæbækkia* (Schlyter Corpus III 88: 13).

Då alla de synkoperande starka formerna och alla de svaga formerna visade stammen **ehn-*, förstår man, att *nsm* i stark form lätteligen kunde ombildas från **ahwinR* till **ehwinR*. Denna form **ehwinR* skulle utvecklas vidare till **īwinn > *īn(n)*. Men förrän *w* föll intervokaliskt framför nasalerad vokal, kunde analogisk genomsynkopering inträda, varvid utvecklingen **īwn- > ŷn-* ägde rum. Härigenom förklaras de ävenledes i Upplandslagen bevarade formerna *Ynabækkia*, *ynæbækkia* (Schlyter Corpus III 88, not 35, v. Friesen Upplandslagen efter Ängsöhandskriften, sid. 25: 15).

Exkurs III.

Fisl. *sæing*, *sæng*, fsv. *siang*, *siæng*, *sæng*, fgotl. *seng* f. 'säng'.

Ovanstående paradigm har man stundom, om ock med största tvekan, indragit i diskussionen av fonemet *aiw*. Se Noreen Aisl. Gr.² § 57.3, Kock Ark. XVII 364, not 2. Det är därför måhända icke ur vägen att diskutera dess etymologi. Någon enighet angående ordets ursprung råder icke, och mer än en gång har detsamma betecknats som outrett. Jfr t. ex. Egilsson Lex. poet., sid. 691, S. Bugge Studier sid. 5, Jessen Dansk Et. Ordb., sid. 204, Noreen Aschw. Gr. § 93.1, v. Friesen NB I 49 f., E. Olson Ög. ljudl., sid. 73, Pipping Neuphil. Mitt. 1904, sidd. 162 f., Hultman Hälsingelagen, sid. 72, not 1, Falk-Torp Et. Wb. II 959 och 1539.

Följande möjlighet synes mig föreligga. Andra sammansättningsleden innehåller en stam *-wang-*, besläktad med fgotl. *vengi* n. 'kudde' och got. ds *waggarja* 'huvudkudde'. Efterledens uddljudande *w* måste falla, då det kom att stå intervokaliskt framför nasalerad vokal.¹ Förra leden anser jag vara besläktad med ags. *secg* m. (stam **sagja*) 'carex', fht. *sahar* 'carex'², och det torde icke vara för djärvt att operera med en kompositionsform **sahja-*. Förutsatt att etymologien är riktig, får man den tillfredsställande betydelsen 'hökudde', d. v. s. 'kudde stoppad med hö'. Det återstår att se, huru det kan lyckas att med denna utgångspunkt förklara ordets växlande former.

Till en början märkes, att fisl. *sœ(i)ng* böjes som konsonantstam och (alternativt) visar ändelsen *-r < -iR* icke blott i nap utan även i gsg. Man har alltså rätt att operera med *i*-omljud av efterledens rotvokal. Ett urn. **sahja-wangiR* bör ej giva annat än samn. **sæ̃iængr* och med samn. bortfall av *i* framför palatal vokal *sæ̃ngr*. Här hava vi utgångspunkten för fisl. *sœng*, fsv. *sæng*³ och fgotl. *seng*. Där omljud ej inträdde i andra sammansättningsleden, erhöles ett samnordiskt **sæ̃iang*.⁴ Men emedan sambandet med *-wang-* löstes, när *w* föll, kom *-ang-* att uppfattas som en avledningsändelse och ersattes

¹ Bortfallet av intervokaliskt *w* framför nasalerad vokal torde ha inträtt tidigare än eljes, då *w* på någondera sidan gränsade till labil vokal, såsom här var fallet. Jfr Xenia, sid. 172, där jag dock talar blott om efterföljande labil vokal.

² Se Fick-Torp Wortschatz, sid. 424.

³ Stammen *sæng-* förutsätter sålunda icke ett samn. **sæ̃ing*. Annorlunda Hultman Hälsingelagen, sid. 103, not 3.

⁴ Beträffande bevarandet av *i* se Sievers PBB XII 486 f., Noreen Aisl. Gr.³ § 127 b, P. Gr.³ § 85.3.

i fisl. med den vanligare ändelsen *-ing*.¹ Härvid uppkom *sæing*² f. Direkte från samnordiskt **sæi-ang* torde fsv. *siang* utgå. Jfr Hultman Hälsingelagen, sidd. 71 f. Fsv. *siæng* behöver icke hava uppkommit ur *siang* genom progressivt omljud eller enbart genom progressivt omljud³, ty vokalisationen *iæ* kunde genom kompromiss framgå ur den ljudlagsenliga böjningen ns *siang*, np *sængr*.

Ett stöd för min etymologi finner jag i ags. *sæccing* 'säng', som uppges betyda 'Bettsack, mit Heu gestopfter Sack, der als Matratze dient'. Se Falk-Torp Et. Wb. II 1539, Hoops Reallexicon, sid. 268 (art. *Bett*).

Exkurs IV.

Fvn. *gói* f. 'den vintermånad, som följde näst efter *borri*'. Äldre nsv. *göyomånat* 'Februarius'.

Dessa namn ha diskuterats rätt flitigt. Brate förmodar i Bezz. Beitr. XIII 21 ff., att nsv. *göjemånad* skulle återgå på **gýgiarmánaðr*. Men alla ansträngningar till trots har Brate ej lyckats visa, huru *göyomånat* under dessa omständigheter bör förklaras. Frändskapen mellan **gýgiarmánaðr* och *gói* framstår vid denna tolkning som problematisk och i bästa fall mycket avlägsen. Jfr S. Bugges

¹ Jfr v. Friesens besläktade men i motsatt riktning gående resonemang i NB I 49 f. Man kan också tänka sig, att **sæiæng*, om *i* bevarades med stöd av **sæi-ang*, genomgick utvecklingen **sæiæng > sæ-ing*.

² Sannolikt associerades *sæ-ing* med *sá* v. i betydelsen 'strö'. Jfr Pipping och Hultman på de ovan citerade ställena samt Falk-Torp Et. Wb. II 1539. I ags. förekommer *strēowen* som namn på en enkel bädd. Se Hoops (Falk) Reallexicon, sid. 268, art. *Bett*.

³ Jfr Kock Sv. ljudh. II, sid. 295.

kritik i Ark. f. nord. fil. IV 123 ff. S. Bugge a. st., sid. 127 utgår från en böjning ns *gói*, gs **góiar*. Men man kan ej uppvisa någon fullständig parallell till en sådan böjning. Svårigheterna framträda nu tydligare än vid den tid, då Bugges uppsats skrevs. Ty Bugge antog efter Brates föredöme, att *i* ej skulle verkat omljud på en omedelbart föregående vokal. Denna åsikt torde numera vara övergiven.

Bugge anser *gói* vara besläktat med gr. *χιών* f. 'snö', och vid denna tanke har man i allmänhet hållit fast om ock stundom i reserverade ordalag. Se Fick-Torp Wortschatz, sid. 126, Falk-Torp Et. ordb. I, sid. 231, Et. Wb. I, sidd. 321 f., Torp Nyn. et. ordb., sid. 160. Så vitt jag förstår, har ännu ingen fullt tillfredsställande utredning av växlingen *gói* ~ *göyo*- presterats. Denna senare form lämnas utanför diskussionen i Feilbergs festskrift, sidd. 418 ff., där Brate framlägger det lyckligt funna förslaget att i *gói* se ett ord, som bildats med ett *ga*-prefix.

Jag föreslår följande förklaring. Månadens namn har varit dels **ga-auīō-*, dels **ga-auīōn-* 'den på väta rika'. Grundformen **ga-auīōn-* gav samn. **gøyia* f., som fortlever i nsv. *göyomånat*, *göjemånad*. Där emot utvecklade sig **ga-auīō* > regelrätt till *gó* f., en form, som lever kvar i en nyno. dialekt. Se Torp anf. st., sid. 160.

Med rätta framhåller Brate i Feilbergs festskrift, sidd. 418, att gotiskan visar många *īn*-stammar med prefixet *ga-*. Jag antager, att den månad, som följde eftar *þorri*, alternativt burit ett namn, som gått tillbaka på urg. **ga-ahwīni-*. Härav erhöles regelrätt **gæwi*¹ och med bortfall av intervokaliskt *w* framför nasalerad vokal **gæ-i*. Vid kontamination

¹ Jfr Wessén Zur Geschichte der germanischen *n*-Deklin-
nation, sidd. 160 ff.

av formerna *gó* och **gæ-i* erhöles *gói* eller **gē-i*, allteftersom kontaminationen skedde efter eller före omljudstiden. Frestelsen att tillägga ett *-i* (*e*) till *gó* var så mycket större, som inflytandet från månadsnamnet *þorri* (*þorre*) även gjorde sig gällande.

Att den supponerade formen **gē-i* funnits, framgår av den kontraherade (Noreen Aisl. Gr.³ § 129) formen *gø*, som är belagd i fornspråket (Bugge Ark. IV 125) och reflekteras av levande västnordiska dialektformer (Torp sid. 160).¹

Om min förklaring av *gó(i) ~ göyomånat* är riktig, stöder den deras mening, som ansett, att *þorri* betyder 'tørfrost-maaneden'.²

Då månaden *gói* omfattade slutet av februari och större delen av mars, synes namnet **ga-auīō* hava uppkommit i ett klimat, där denna period förtjänade namnet 'slaskmånaden' i motsats till den föregående 'torr(frost)månaden'.

Sammanfattning.

De viktigaste av de resultat, till vilka jag kommit dels i Xenia, dels genom ovanstående undersökning, kunna sammanfattas på följande sätt.³

¹ I anslutning till Bugge Ark. IV 127 noten och Torp a. st., sid. 160 anser jag, att utredningen av problemet *gói* icke behöver eller ens bör kompliceras genom en diskussion av nynor. *gjø* 'spårsnö'.

² Om denna fråga se Magnus Olsen Maal og Minne 1912, sid. 15 och där citerad litteratur, Jungner ibid. 1914, sidd. 124 ff., Brate Feilbergs festskrift, sidd. 417 f.

³ Omtvistbart är, huruvida den i mom. II formulerade regeln för *w*-bortfallet gällde i fornvästnordiskan i de fall, då *w* stod mellan *lång* palatal klang och labil, icke palatal vokal. Jfr Xenia Lideniana, sidd. 163 ff. och särskilt sid. 167.

1. Gudanamnet *Týr* kan vara ljudlagsenligt utvecklat ur **tīwaR*. Men likasom fisl. *mór* 'mås' > **māwR* lånat förbindel-

I. Den fisl. normalböjningen av paradigmets *sær* 'sjö' var på de äldsta fisl. handskrifternas tid: *ns sær, gs sæfar, ds sió, as sæ*. Den hittills gängse meningen, enligt vilken vokalisationen *ió* varit den normala i de tre enstaviga kasusformerna, är oriktig och har uppställts med stöd av förhållandena i *en* handskrift, där *ns* och *ds* äro *obelagda*, och *as en gång* heter *sió*, men en annan gång *seó*, vilket måste utläsas *sø*.

II. I ställning invid labil vokal¹ föll *w* (dock icke om eller så länge *w* ingick i geminatan *ww*) före den samnordiska synkopen, om *w* stod i omedelbart grannskap av en palatal klang (vokal eller halvvokal). Härvid inträdde intet *w*-omljud. Exx. fi. *ankea* ~ urn. **ang(w)ia*, fi. *murea* ~ urn. **mur(w)ia*,

sen *āw* från pluralen, på samma sätt kan **tīwR > Týr* hava bevarat sitt *w* på analogisk väg. Fisl. *máfr* 'mås' visar ett inflytande från pluralen, som fortfarit ännu vid den tid, då *w* redan hade övergått till spirant. — Härtill kommer, att gudanamnet *Týr* delvis måhända återgår på ett gammalt konsonantstamsparadigm. Jfr S. Bugge No. Indskr. I, Indl., sid. 49, T. E. Karsten Acta Soc. Sc. Fenn. XLV.2, sid. 9.

2. Fvn. *ýr* kan vara ljudlagsenligt utvecklat ur **īwar* men kan även gå tillbaka på **īhwaR*, där *w* aldrig stod i omedelbart grannskap av en palatal klang. Jfr Xenia, sid. 167. Av Olsons framställning Ark. XXXI, sidd. 124 och 144 kan man möjligen få den oriktiga uppfattningen, att jag ej skulle tagit stamväxlingen **īhwa- ~ *īwa-* i betraktande.

3. 4. 5. Om fvn. *bý, blý, slý* se Xenia, sidd. 164 f.

6. Fvn. *glý* n. 'glädje'. Enligt Fick-Torp Wortschatz, sid. 148 är stammen **glīwa*. Men *glý* behöver ej deriveras direkte ur **glīwa*, ty pluralen **glīwu* gav under alla omständigheter **glī-u > glý*. I pluralis användes *glý* i Hampésmöl 7: 4. Belägget *Gly* i Snorra Eddans 'kleða heiti' (II 494) säger icke mycket om den relativa frekvensen i sg. och pl.

¹ Med labil vokal förstår jag en vokal, som på grund av oton föll ljudlagsenligt vid den samnordiska synkopen. I Indogerm. Jahrbuch 1915, där flere av mina teorier refereras, står sidd. 117 två gånger *labial* i st. f. *labil*!

Sai-taipale ~ (vid äldre inlåning) *Saivi-taipal*, fisl. *gera* < **garwian*. Många andra exempel i *Xenia*.

III. På ett väsentligen analogt sätt föll kons. *i* samnordiskt utan omljudsverkan framför labilt *u*, om *i* stod mellan två klanger. Bevisen härför äro övergångarna:

1. **flaui* > **flā-u* > nno. *flō* 'flöte' (jämt *fløy* 'flöte' med en vokalisation, som uppkommit i former, där labilt *u* ej följde).
2. **haui* > **hā-u* > *hō*. Nsv.dial. *ho-bal* 'högsommar', eg. 'hö-frodighet'.
3. **aui*¹ > **ā-u* > *ō*. I ortnamn: fsv. *Kimmet-oo*?, *Olanda hundare*, nsv. *Dansk-oo*, fno. *Oo*, shetl. *Hildazoo*, **Fótiló*. Dessutom det nyno. månadsnamnet *gō* < **ga-aui* 'slaskmånaden'.

Härvid antages, att *ā-u* ljudlagsenligt gett -*ó* såsom Noreen yrkat. Kocks avvikande mening har bemötts sidd. 29 ff.

De talrikaste beläggen för bortfallet av *i* bestå i de över en stor del av norden spridda önamnen på -*a*, som uppkommit ur -*ā-u*, i det omljudet uteblev i andra leden av en komposition och *ā* förkortades i svagton.

IV. Genom *w*-bortfall enligt mom. II modifierades ett *ǣ* i rotstavelsen så, att det genom ett tillstötande *i*-omljud övergick till *e* i st. f. till *æ*. Detta *e* var tillgängligt för *i*-omljud (verkat av ett annat *i* än det som vållat övergången *a* > *e*) och för brytning, till och med om *l* eller *r* föregick. Däremot verkade ett *a*, som var förlängt på grund av en försvunnen nasal, icke brytning i större utsträckning

¹ Som stöd för denna grundform (jfr sid. 44, not 2) vill jag kompletteringsvis anföra lapskans *mākkår-au'jo* 'Magerö'. Se Konrad Nielsen Festskrift till Torp, sid. 191.

än då fråga var om urg. *e*.¹ Exx.: Fvn. *Noruasund*, *Niøruasund*, *Nyrui* f. (allt namnformer, som återgå på en urn. växling **narwu* l. **narwa* ~ **narwi* > **ner-*, jfr Xenia sidd. 156 f.). Nsv. dial. *nagg* 'snål', *nigla* 'snålas', nsv. *njugg* (former som finna sin förklaring i en urn. växling **hnaggwu* ~ **hnaggwia* > **hnegg-*). Nno. *jase* 'hare' efter np **hiasar* < **hesaR* < **haswiōR*. Fgotl. *giara* ~ *giera*² < **gera* < **garwian* (fisl. *gera* utan brytning, jfr motsatsen fisl. *bera* ~ fgotl. *biera*). Fvästg. *diokn* < **dankwīnu* 'grop'. I sistnämnda fall kan *io* icke härledas ur en avljudande form **denk-*, ty denna skulle gett **dink-* > **dekk-* och med labialomljud *døkk-*.

Exx. på brytning vid föregående *l*, *r* nedan under momm. VI och VII.

V. Enligt momm. II och IV genomgick urg. *aiw* i ställning framför labilt *i* utvecklingen *aiwi* > *eḷi* > *ī*. Övergången *a* > *e* framkallades genom gemensam inverkan av det fallande *w* och *ḷ*. Sedan verkade vokalen *i* övergången *e* > *i*.

Belägg för denna utveckling äro *Sī-* < **saiwi-* i några ortnamn samt np **taiwiR* > **tīr* 'tår', indirekt belagd genom fgotl. **tīa* 'tå'.

VI. Enligt momm. II, IV och III genomgick urg. *aiw* i ställning framför labilt *u* utvecklingen **aiwu* > **eḷu* > **iāiḷu* > **iā-u*³ > *iō*. Ljudlagsenliga bliva härvid formerna

fisl. np *frió*, samn. nsf, npn *mió*, *slió*.

VII. Enligt momm. II och IV genomgick urn. *aiw* i ställning framför labilt *a* den samnordiska utvecklingen **aiwa* > **eḷa* > **iāiḷa*.

¹ Till denna fråga se nu senast Kock (emot Hesselman) i Ark. XXX 339 ff., XXXI 321 ff.

² Jfr Xenia sid. 155, not 2.

³ Jag antager här att *ḷ* föll med ersättningsförlängning.

a. På västnordiskt område gav $*i\underset{\cdot}{a}i\underset{\cdot}{a} > *i\bar{a} > \bar{a}$. Ljudlagsenliga blevo härvid, bl. a. följande former: nas *sǣ(r)*, *snǣ(r)*, *frǣ*, *hrǣ*, *lǣ*, kompos. *Hlǣ-fǫðr*, nsm *mǣr*, *slǣr*, nasn *mǣtt*, *slǣtt*, gsmn *mǣs(s)*, *slǣs(s)*.

b. På östnordiskt område gav $*i\underset{\cdot}{a}i\underset{\cdot}{a}$ (genom dissimilatoriskt bortfall av det senare $\underset{\cdot}{i}$) fonemet $i\bar{a}$.

Ljudlagsenliga bliva härvid bl. a. formerna: fgotl. $*si\bar{a}r$ (ds *siā* belagd), $*sni\bar{a}r$ (jfr rungotl. *sniaual-*), fgotl., fsv. gs *sialar* samt med *u*-omljud runsv. ns *siol* och med *i*-omljud fsv. *lǣrikiā*.

Genom ett från de tvåstaviga formerna sekundärt återinfört *w* har fsv. $i\bar{a}$ i stor utsträckning omvandlats till $i\bar{o}$. Så uppkommo formerna *sniō(r)*, *siō(r)*.

I momenten VII a och VII b gives för första gången en förklaring på olikheten mellan de västnordiska och östnordiska formerna av paradigm, som innehållit fonemet *aiw*. Den östnordiska, i komposition uppträdande formen *Sǣ-* (framför vokal *Sē-*) är till sitt ursprung icke identisk med fvn. *sǣ-*. Se ovan sidd. 74 f.

VIII. Där förbindelsen *aiw* icke upplösts enligt den under mom. II framställda regeln, utvecklades *ai* framför *w* samnordiskt till \bar{a} . Exx. fshetl. *Mawid*, *Mawed(e)* 'det smala edet', fisl. np *mávar* 'måsar', fisl. och fsv. *vá (vā)* 'olycka', fsv. \bar{a} 'alltid', nsv. *Måholm* samt med omljud, verkat av kvarstående *i* i fisl. fsv. \bar{a} , fgotl. *e* 'alltid', fisl. *(rúm)sǣvi*, *(ný)snǣvi*, *lǣvirkvi*, fsv. *Sæwi-salu*.

Då förbindelsen $\bar{a}w$ överfördes från tvåstaviga till enstaviga former, erhöles $\bar{a}-u > ó$. Härigenom förklaras fisl. *mór* 'må', samn. *Mó-* 'smal' i no. och sv. ortnamn, nno. och fsv. *slō* 'slö', nno. *frō* 'frö', nsv. och ngotl. *snō-* (*snāu-*) 'snö'.

I en mängd fall har samn. $\bar{a}w$ ombildats till $i\bar{a}w$ under inflytande av former inom samma paradigm,

som visade vokalisationen **iā* (förlitterärt ombildat till *ā*) eller *iō*. På detta sätt förklaras (såsom Hultman först insett) fisl. *siávar*, *sniávar*, *miávir*, *sliávir*. Huru stark frestelsen till införandet av uddljuden *si-*, *sni-*, *mi-*, *sli-* i dessa paradigm varit, förstår man först, då man betänker, att fisl. *sær*, *snær*, *mær*, *slær* gå tillbaka på äldre **siāR*, **sniāR*, **miāR*, **sliāR*.

Den i äldsta tid sällsynta fisl. vokalisationen *sió* beror på, att förbindelsen **s(i)āw-* överförts från tvåstaviga till enstaviga former. Därvid gav **siāw-* direkte *sió*, medan **sāw-* gav ett **sō-*, som sekundärt ombildades till *siō-*. Den omständigheten, att fisl. *sió* speciellt hör hemma i *ds*, beror på, att *ds* **sāwe* efter proklitisk preposition förlorade sin ändelsevokal, varefter **sā-u* gav **sō-*, som under trycket av *nas* **siā(R)* ändrades till *siō*.

IX. *Urg. aiw* har i vissa fall givit upphov åt samn. *ai* > fisl. *ei*, fsv. *ē*, fgotl. *ai*. Förklaringen är den, att *w* i ställning framför stabilt *u* kunnat bevaras till en tid på grund av systemtvång men dock kunnat falla före övergången *aiw* > *āw*. Härvid fås formerna fisl. *ei*, fsv. *ē*, fgotl. *ai* 'alltid', där samn. *ai* har utlösts ur *dp* **ai-um* < **aiwum*.

X. *Urg. aiw* har stundom givit upphov åt samn. *øy* > fisl. *ey*, fsv. *ø*, nsv. dial. *øy*, (ny)gotl. *oy*. Förklaringen ligger däri, att förbindelsen *aiw* före övergången *aiw* > *āw* kunnat överföras från tvåstaviga former till sådana, som redan blivit enstaviga genom synkope av en labil vokal. Härvid fås fisl. *ey* 'alltid', ngotl. *froy*, *snoy*, *sloygur*, fsv. *Sō(hundari)*, östsv. dial. *frøy*. Fsv. och nsv. *frō*, *snō*, *slō* höra naturligtvis hit, för så vitt dessa former ej återgå på äldre **friō*, *sniō*, *sliō*.

Fsv. *ora*.

Av *Rolf Pipping*.

I Östgötalagens Drapa balkær 7 finnes ett för övrigt icke belagt fsv. verb *ora* (3spi *orar*). Därtill ansluta sig *oran* f.¹ samt *oranbot* f.² jämte *orunæ bot* f.³

Ordens betydelse framgår av ÖgL Dr. b. 7 samt UL Manh. b. 1 pr. Schlyter ger i sin ordbok (Corpus Iuris XIII) följande översättningar:

ora v. 'söka tillfälle l. ega rätt att hämnas en slägtings dråp';

oran f. 'fejd, blodshämnd; krigstillståndet mällan blodshämnnaren och den, på hvilken han eger hämnas';

oranbot f. 'böter som av dråparens slägtingar erlades till den dräpnes, för att göra slut på krigstillståndet dem emällan';

oruna bot f. 'böter som erlades af ett fäkreaturs egare, då detta hade dräpit en människa'.

¹ ÖgL anf. st. samt UL Manh. b. 12 § 6, 52 pr. och Vm II Manh. b. 11 § 3.

² ÖgL Dr. b. innehållsförteckningen 2, 7, 10 samt Dr. b. 2 pr., 7, 9 § 2, 10 pr.

³ UL Manh. b. 1 pr.

Fsv. *ora* har av Richert¹ sammanställts med Hávamál 32 *órir gestr víþ gest*. Till honom ansluta sig Gering² och Noreen.³ Emot deras jämförelse tala olikheter i de bägge ordens såväl form som betydelse. Vi ha 3spi fsv. *orar*: fvn. *órir*.⁴ Richert anser denna skillnad vara av ingen betydelse; till stöd anför han ett par fall av västnordisk konjugationsväxling. Men växlingen är i själva verket så sällsynt, att redan den inger starka betänkligheter mot jämförelsen. Fvn. *óra* betyder icke 'zanken', som Noreen uppger, utan 'være ærr, opføre sig som saadan' (Fritzner). I Hávamál är det tydligen fråga om ett våldsamt eller påstridigt uppträdande under rusets inflytande. Ordet sammanhänger med fvn. *órar* m. f. pl. 'fits of madness', fht. *wuorag* 'berauscht'.⁵ Vi måste se oss om efter en annan förklaring för fsv. *ora*.

För att finna en tillfredsställande tolkning ansetta vi *ōra*, *ōran* etc. med lång rotvokal.⁶ En svårighet bereder UL *orunæ bot*, ty i UL är i ursprungligen svagtoniga ändelser *u* ofta ersatt med *o* efter rotstavelens *e*, *o*, *ø*.⁷ Men regeln är icke fast genom-

¹ Richert Försök till belysning af mörkare och oförstådda ställen i den poetiska eddan (Ups. univ. årsskr. 1877) s. 5 f.

² Gering Glossar zu den Liedern der Edda² s. 133, Vollst. Wb. s. 803.

³ Noreen Aschw. gr. § 180, 3. Dessutom anföres § 180, 6 fvn. *orrosta* etc., en anknytning som väl får anses återtagen genom Aisl. gr.³ § 141.

⁴ Bugge Norrœn Fornkvæði s. 47 vill f. ö. med Rask läsa *ærir*.

⁵ Se härom Persson Beiträge zur idg. Wortforschung s. 548 f., Torp Nynorsk etym. ordb. s. 477.

⁶ Så ock Noreen anf. st. Men han gör det tydligen på grund av den ovan avvisade jämförelsen med fvn. *óra*.

⁷ Kock Fsv. lj. s. 149, Noreen Aschw. gr. § 143, anm. 3.

förd; vi finna t. ex. följande belägg: *broþur, klokkur; delur, eg(h)u, enu, leghu-, lepu* (adj.); *ahørpu, døpu* (adj.), *føpu, giørpu, glømsku, høxtu, sakløsu*. Dessutom är *u* mycket vanligt framför *m*, t. ex. *botum*.¹ Också UL *oran* har en annan ändelsevokal än man skulle vänta, ty i UL står vanligen *æ* både efter kort och lång rotstavelse.² Formerna *ora, oran* i ÖgL och Vm II ge oss ingen vägledning, då i dessa texter ändelsens *a* är bevarat i alla ställningar.³

Oran (*oranbot*) och **orun* (*orunæ bot* < **orunar bot*) äro avledningar till verbet *ora*.⁴ Den etymologiska förklaringen måste utgå från verbet. Dettas böjning framgår av 3spi *orar*. Det uppfattas bäst som en avledning till en nominal *a*- eller *ō*-stam.⁵

Fsv. *ora* bör föras till samma ordfamilj som fsv. *væria*. Det är avlett antingen från ett nomen agentis urg. **ǵōra-*, ursprungligen 'värnare', eller ett nomen actionis urg. **ǵōra-* eller **ǵōrō-* 'värn'.

Till stöd för dessa former må följande med *væria* besläktade ord anföras, i vilka vi återfinna avljudsstadiet *ǵōr-*. Från tyskt område kunna nämnas fht. *wuorî* f., mht. *wuore, wüere, wüer* f. och *wuor* m. 'Wehr, Damm im Wasser zum Abhalten od. Ableiten des Stroms'.⁶ Detta *wuor* är ett starkt maskulinum, med all sannolikhet en urspr. *a*-stam. En likartad betydelse har nno. *or* n. 'is-krav som dæmmer vandet op', m. 'bund-is, især opskytende'; därtill *ora* v. (pres.

¹ Beläggställena återfinnas hos Schagerström Upplandslagens ordsfatt.

² Noreen sist anf. arb. § 141, anm. 1.

³ Noreen sist anf. arb. § 140.

⁴ Om vokalväxlingen i suffixet *-an: -un*, se Noreen sist anf. arb. § 180, 3.

⁵ Torp Gamalnorsk ordavledning § 65, s. lxxv.

⁶ Schade Altd. Wb.² s. 1214, Fick-(Falk-Torp) Vergl. Wb. III⁴ s. 395.

orar) 'svulme, stige om vand som dæmmes av is, danne bundis, tilstoppes ved is-belæg (om render)'.¹ Jfr vidare lit. *apywora* f. 'eine Schanze' (< ieu. **uōrā*-)², ry. *varŭ* m. 'der Viehof; die Fischwehr' (< ieu. *uōro*-).³ Ett nomen agentis föreligger i kymr. *gwawr* 'heros' (< ieu. **uōro*-s.).⁴ Till roten *uer*- höra också sanskr. *-vāra*- m. (i kompos.) 'Abwehr, das Zurückhalten', *vāra-ka*- m. 'Abwehrer, Zurückhalter', *vāra-ṇa*- adj. 'abhaltend, abwehrend, hemmend', n. 'das Abhalten, Abwehren', *vār-ya*- adj. 'zurückzuhalten, abzuhalten', m. 'Wall', vidare firan. *pairi. vāra*- m. 'Schutzwehr, Wehr; Umwehrung, Umwallung', *fra-vāra*- m. 'Befestigungswerk, Bastei (oder dgl.)'.⁵ De ariska orden kunna emellertid ha ieu. *ē*; jfr möjligen gr. *ἦραρος* (som dock är ett sent ord) och sanskr. *vāraṇa*-.⁶ — För den händelse denna ordgrupp är besläktad med fvn. *varr*, gr. *ὄραω* etc.⁷, finna vi flere andra frändeford, i annat fall endast likartade bildningar med långt *ō*-stadium: gr. *ᾠρᾱ* f. 'souci, soin' och Hesychius *βῶροι* ὀφθαλμοί (< ieu. **uōrā*-, resp. **uōro*-).⁸ Särskilt viktigt för betydelsens skull är gr. *τιμά-ωρ* m. 'häm-nare', belagt hos Aeschylus Supplices v. 42 genom

¹ Aasen Ordb. s. 556, Ross Ordb. s. 562, Torp Nynorsk etym. ordb. s. 477.

² Kurschat Littauisch-deutsches Wb. s. 14.

³ Jfr med den sistn. bet. fvn. *ver* n. 'Fangplatz am Ufer', mlt. *wer(e)* n. 'Eindämmung zum Fischfang, Wehr' (< urg. **uarja*-), Fick-(Falk-Torp) anf. arb. III⁴ s. 395.

⁴ Fick-(Stokes) anf. arb. II⁴ s. 271 f.

⁵ Bartholomae Altiran. Wb. s. 866, 996, Fick anf. arb. I⁴ s. 130, Uhlenbeck Kurzgef. etym. Wb. der aind. Spr. s. 283.

⁶ Boisacq Dict. étym. de la langue grecque p. 328.

⁷ Saken är omtvistad; se t. ex. Boisacq anf. arb. p. 709 f.

⁸ Boisacq sist anf. st., Schmidt Hesychii Alexandrini Lexicon I s. 408. Identiskt med sistn. ord är väl också Hes. *Βῶρος* ὄνομα κύριον (nomen proprium). Jfr m. h. t. betydelsen *-varþr* i nordiska (germanska) egennamn.

ack. sg. *τιμά-ορ'* (= *τιμά-ορα*).¹ Ordets vanliga form är *τιμωρός*, okontraherat *τιμᾶ-ορος*, *τιμή-ορος*.

I formellt avseende kan förklaringen anses tillräckligt styrkt med ovan anförda bildningar. Med nno. *or* m. n., *ora* v. finna vi de förutsatta formerna belagda på nordiskt område, ehuru i en annan betydelse. Återstår då frågan om betydelseutvecklingen hos fsv. *ora*.

Här visar oss gr. *τιμά-ορος* vägen. Ordet betydde ursprungligen 'upholding honour' (Liddell-Scott), 'Ehrenhüter' (Curtius²). Brukat som adj. fick det sedan den allmännare betydelsen 'helping, aiding, succouring' och mera specialiserat 'assisting one who has suffered wrong, avenging'; som subst. betydde det 'a helper, aider', resp. 'an avenger'. Härunder har tydligen legat följande tankegång. Om ingen hämnd utkrävdes, led den kränkta personen eller hans ätt därigenom avbräck i ära och betydenhet. Mot en sådan skada gällde det att skydda sig, och det gjorde man naturligtvis genom att hämnas. Avvärjandet av skadan skedde genom ett angrepp. Hämnden var sålunda ur den kränkta partens synpunkt en skyddsåtgärd, medan den ur den andra partens synpunkt såsom riktad mot honom var offensiv till sin karaktär. Det är däri som den förmedlande leden mellan begreppen 'värn' och 'hämnd' kan sökas. På samma sätt kunde på hämndkrävarens person anläggas den dubbla aspekten av beskyddare och angripare. Och då för den kränkta parten behovet av ett sådant skydd var det som rättfärdigade hämndkravets resande, kan man förstå, varför den defensiva aspekten lades till grund, då en benämning skulle skapas för ett uppträdande, som an-

¹ Wecklein Aeschyle Fabulae (Berlin 1885) I s. 197, Liddell-Scott A Greek-English Lexicon p. 1556, art. *τιμωρός*.

² Curtius Grundzüge der gr. Etymologie⁵ s. 347.

tingen endast syftade till hämnd eller som eventuellt också kunde innebära hämndens utkrävande.

Hos gr. *τιμά-ορος* anger förleden vad det gällde att skydda, och det är tack vare denna omständighet som tankesammanhanget fortfarande framstår alldeles tydligt. En dylik specificering är emellertid icke nödvändig för att en utveckling från defensiv till offensiv betydelse eller en mera speciell betydelseövergång från 'värn' till 'hämnd' skall vara möjlig.

Hos ty. *Wehr* finna vi följande kedja¹: 'Hemmung' > 'Widerstand' > 'Widerstand zugunsten einer Person' > 'Schutz'. Slutligen kunde grundbetydelsen förblekna ända därhän, att det som ursprungligen var endast en avvärjande handling betraktades enbart såsom handling. Sålunda framgick en betydelse av 'Angriff'. Övergången beror också här på att samma handling betraktades ur olika aspekt.

Den speciella betydelsen 'hämnas' finna vi utvecklade i följande exempel.

Främst bör nämnas just vårt eget ord för detta begrepp. Det nordiska *hämna* anses vara ett faktitivum till ett verb, som är bevarat i fvn. *hafna* 'aufgeben, ablassen von', sv. dial. *hamna* 'nachlassen, aufhören, hemmen', och som grundbetydelse hos *hämna* får ansättas 'aufhören machen'.² Ordet innebar sålunda ursprungligen ett avvärjande.

Gr. *ἀλέξω* har som grundbetydelse³ 'to ward or keep off, turn away or aside', men betyder i medium också 'to recompense, requite' (Liddell-Scott).

Gr. *ἀμύνω* betyder också ursprungligen 'to keep off, ward off' men stundom även 'to requite, repay'.

¹ Se därom utförligt Grimm D. Wb. XIV, 1. Lieferung sp. 154, 168 ff.

² Falk-Torp Dän.-norw. etym. Wb. s. 402, art. *Hevn*.

³ Jfr det besläktade sanskr. *rakṣati* 'hüten, schirmen, bewahren'.

I medium finna vi betydelserna 1. 'to keep or ward off from oneself, to guard or defend oneself against, often with collat. notion of revenge', 2. (efter Homeros) ἀμύνεσθαι τινα 'commonly means to avenge oneself on an enemy, and so, like ἀμείβομαι, to requite, repay, punish' (Liddell-Scott).

För fi. *kostaa* anger Lönnrot¹ betydelserna 1. 'vedergälla, förskylla, belöna, godtgöra, ersätta, gälda; hämna (sig), hämnas, utkräfvä hämnd' 2. 'hindra från ett ställe, afhålla, mota, genom motande afvända, vända åt ett annat håll l. bort, hafva att vända om, jaga l. drifva bort l. tillbaka åt motsatt led'. Så framt icke de bägge betydelserna oberoende av varandra utvecklats ur en tredje eller här rent av kunde föreligga två etymologiskt skilda ord, som sammanfallit till formen, är det väl sannolikt, att betydelsen 1 framgått ur betydelsen 2. I så fall ha vi också här en parallell till betydelseutvecklingen i de föregående exemplen.

Slutligen må nämnas lat. *vindex*, som betydde både 'försvarare, beskyddare' och 'hämnare, bestraffare'. Ordets etymologi är icke säkert utredd², varför grundbetydelsen och följaktligen betydelseutvecklingen äro ovissa. Har Walde rätt i att som första betydelse ansätta 'wer vor Gericht etwas in Anspruch oder in Schutz³ nimmt', föreligger också här en betydelseövergång 'beskyddare' > 'hämnare'. Huru som helst visar *vindex*, att dessa begrepp stodo varandra nära i språkmedvetandet. Märk den hos Ovidius förekommande sammanställningen *vindex ultorque parentis*.

Huru ha vi då att tänka oss uppkomsten av och betydelseutvecklingen hos *fsv. ora*, om den föreslagna anknytningen med *væria* är riktig?

¹ Lönnrot Finskt-svenskt lexikon I s. 747.

² Se Walde Lat. etym. Wb². s. 838 f.

³ Spärrat av undertecknad.

Schlyter översätter, som ovan nämndes, *ora* med 'söka tillfälle l. ega rätt att hämnas en släktings dråp'. Tolkningen träffar säkert det rätta. Det är icke möjligt att med ledning av sammanhanget på beläggställena bestämt avgöra, huruvida det är fråga endast om rätten att hämnas eller om ett uttryckligen framställt anspråk på hämnd, vars fullföljande redan blivit inlett. Vi behöva emellertid icke här taga hänsyn till denna distinktion, ty i regeln om-sattes väl rätten att taga hämnd omedelbart i ett offentligt uttalat anspråk i sådan riktning. Det är i varje fall klart, att ordet gäller hämndkravets förefintlighet, icke hämndens definitiva utkrävande. Avståndet i betydelse från 'avvärja, värna' är sålunda icke stort. Och det är, som ovan framhölls, alldeles naturligt, att hämndkravet betecknades med ett ord, som ursprungligen angav den defensiva aspekten.

Det är ovisst om redan hos det supponerade nomen agentis eller nomen actionis den specialiserade tekniska betydelsen 'hämndkrävare', resp. 'hämndkrav' utvecklats sig. Man kan naturligtvis också tänka sig, att utvecklingen till teknisk term egt rum först hos det avledda verbet *ora*. Det är likaså omöjligt att säkert avgöra, om vi ha att utgå från ett nomen agentis eller ett nomen actionis. Med hänsyn till att gr. *τιμωρός* med den färdigutbildade betydelsen 'hämnare' legat till grund för verbet *τιμωρέω* 'hämnas' (och väl detta i sin tur för nomen actionis *τιμωρία* 'hämnd'), synes man måhända snarast böra antaga, att det funnits ett germ. nomen agentis **ȳōra-z* 'värnare', som fått den speciella betydelsen 'hämndkrävare', och att därefter från detsamma avletts ett verb **ȳōrōn*, fsv. *ora*, med betydelsen 'vara hämndkrävare', d. ä. 'ega rätt att hämnas' eller 'framträda med anspråk på hämnd', 'söka tillfälle att hämnas'.

Två samnordiska kvantitetsregler.

Av *Bruno Sjöros*.

I.

Konsonant efter lång vokal.

Att i de nordiska fornspråken redan i äldsta tid efter lång vokal stundom står dubbeltecknad konsonant, utan att långt konsonantljud där vore språk-historiskt motiverat, har redan för länge sedan väckt forskarnas uppmärksamhet, och olika försök att förklara och ange gränserna för denna företeelse ha gjorts.

Den första utförligare behandlingen har ägnats företeelsen av Noreen i Arkiv VI, s. 319 ff. Då Noreen senare i några fall ändrat mening, nöjer jag mig med att angiva den ståndpunkt han senast intager i sitt arbete *Geschichte d. nord. Sprachen*³ § 185 b: 'Nach haupttonigem (bes. langem) Vokal wird kurzer Konsonant gedehnt, wenn die folgende Silbe keinen Nebenton hat', och § 185 d: 'Nach stark nebentonigem Vokal wird im Altschwedischen kurzer Konsonant gedehnt (und der vorhergehende Vokal gekürzt, wenn er lang ist) im allgemeinen wohl zwischen 1350—1450'. Dessutom tänker sig Noreen Aisl. Gr.³ § 270 möjligheten av en förlängning efter lång huvudtonig vokal i ursprungligt, dvs urnordiskt slutljud, åtminstone av *t*; Aschw. Gr. § 294 Anm. 4

antages samma möjlighet även för *p* (och *k*, ehuru exempel härpå saknas).

Till den föregående av dessa regler har Kock (Ark. VII s. 335, 356 f., 371, Alt- u. Neuschw. Acc. s. 119) anslutit sig. Kock formulerar regeln på följande sätt: 'i tvåstaviga (eller flerstaviga) ord har en intervokalisk kort konsonant förlängts, när den föregicks av lång rotvokal med enspetsig fortis och efterföljdes av en vokal med levissimus'. En väsentlig skillnad förefinnes emellan dessa båda forskares åsikter däri, att medan Kock uttryckligen framhåller, att denna förlängning är samnordisk, Noreen (i Gesch.³ l. c.) betecknar den såsom 'ostnordisch' och ej anger någon liknande från västnordiskt område. Tidigare har Noreen dock (Aisl. Gr.³ § 270.2) upptagit regeln i fråga också för fvn. område med inskränkningen, att den gäller blott *r* och möjligen *k* samt saknar belägg i de äldsta hdskr.

Till den senare av Noreens ovan (sid. 1) citerade regler har Kock (Ark. VIII s. 172, not 2) anslutit sig med en väsentlig inskränkning: 'I stavelser med semifortis förlängas åtminstone tenues i rspr. även efter ursprungligen lång vokal'. Av exemplen att döma gäller detta yttrande såväl nsv. som fornspråket.

Kocks sista uttalande i denna fråga (Ark. XX s. 61) har följande formulering: 'I fornsvenskan har ljudförbindelsen lång vokal + kort konsonant (åtminstone kort tenuis) + vokal i fornsvenskan ljudlagsenligt övergått till kort vokal + lång konsonant + vokal, när fortis föll på första, levissimus på andra och semifortis på en följande stavelse'. Till denna regel fogar Kock dock i en not den anmärkningen, att förlängningen under vissa förhållanden möjligen inträdde, även när semifortisstavelse ej följde.

Pipping (Guta lag o. Guta saga XXXV jte not 2) har tänkt sig möjligheten att förklara *naicca*,

latta så, 'att tenuis efter lång vokal eller diftong var något längre än en media i motsvarande ställning'. Såsom Setälä först påpekat och Pipping (Nystavaren IV s. 135 jte not) närmare formulerat, gäller i finländsk hsv. följande regel: 'Do po en tonstavelses longa vokal följer en tonlös konsonant er det tonlösa medjudet lengre en et tonande medjud i sama stelning skule varit'. Setälä har även påpekat, att detta framgår av en jämförelse med de svenska lånorden i finskan. Härvid är dock att observera, att blott de i sen tid inlånade svenska orden ha beviskraft, då under äldre tid gjorda lån förete annan kvantitetssubstitution (se Karsten, Acta soc. scient. fennicæ tom. XLV. nr 2, sidd. 157 ff.). Sådana sena lån äro t. ex. *apteekki* (apotek), *tuoppi* (stop), *majesteetti* (majestät).¹ Den nu ifrågavarande dubbel-skrivningen av konsonant skulle då betyda, att efter lång vokal eller diftong var tonlös konsonant (*f, k, p, s, t*) (åtminstone halv-)lång. Till denna mening har Ekholm (Vidh. o. Joh. ant. = SNF VII.2, s. 70) anslutit sig.

För min del biträder jag den första av Noreens ovan citerade regler, vars riktighet torde vara tämligen allmänt erkänd², men det är möjligt att den är för vid: det synes ej nödvändigt att låta den

¹ Som doc. Ojansuu haft vänligheten meddela mig, är lång vokal eller diftong + långt *s* ytterst sällsynt i stammen i finska ord och förekommer blott i enstaka, unga lånord.

² Jämför dock Olson (Östgöta. fragm. XCVI, Ark. XXIX s. 221 f. not 1, 2). Med den inskränkningen, att förlängningen berör endast *r*, torde dock regeln gälla. De tolkningar av *perra perre, færre* Olson framställt, äro naturligtvis möjliga, men det måste väl anses vara en fördel, om flere likartade former i ett slag kunna förklaras, utan att för varje form special-förklaringar behöva tillgripas. — På den av mig berörda frågan inverkar denna meningsolikhet naturligtvis icke.

omfatta andra konsonanter än *r*; åtminstone kan en stor del av de andra exemplen, som anförts som stöd för regeln, få en enklare förklaring på annat sätt. De övriga av Noreen och Kock givna reglerna äro enligt min mening ej tillfredsställande: de äro dels för trånga, dels för vida, och jag har ej kunnat finna annat, än att en större materialsamling ger ett mycket bestämt utslag till förmån för Pippings ovan anförda mening, att nämligen likasom i finländsk högsvenska varje tonlös konsonant efter lång vokal eller diftong är (åtminstone halv-)lång. Detta är i och för sig ingenting osannolikt, då ju svenskan i Finland även i många andra avseenden bevarat ålderdomliga drag. Dessutom förklarar denna teori i ett slag flere former, för vilka specialförklaringar eljes måst tillgripas. Med detta vill jag icke hava sagt, att specialförklaringar helt och hållet skulle kunna undvikas, tvärtom äro flere av dem säkerligen riktiga (t. ex. Kocks förklaring av *grått* nasn, Ark. VII s. 345 ff.).

I det följande skall jag meddela belägg för ovananförda regel från litteraturen före 1350, och därefter i ett sammanhang upptaga till granskning de verkliga eller skenbara avvikelser, som jag antecknat. Härvid medtager jag naturligtvis ej former, som få sin förklaring enligt den först anförda regeln; ej heller behandlar jag exempel på förlängning av intervokaliskt *m*, utan inskränker mig till att nämna, att jag i likhet med Ekholm (SNF VII.2, s. 69) anser denna företeelse också i fsv. visa sig vida tidigare än 1400, då den enligt Noreen inträtt (jfr nedan s. 23). Exempelsamlingen gör ej anspråk på absolut fullständighet, men jag vill hoppas, att intet av större vikt undgått mig. Ej heller har jag ansett nödigt genomgå hela litteraturen från denna tid, om flere skrifter gett ett någorlunda stort antal belägg.

Fornisländska.

Ur de äldsta fornisländska handskrifterna har jag (enligt Larsson Ordförrådet) antecknat följande belägg ¹:

Arnamagn. hdskr. 237 folio: *ſonghús* ns.

Rimbegla: *mótt* ns.

Stockholmska homilieboken: *blóþrós* ns, *fús* nsf, *hús* ns, *laus* nsf, *paradís* ds, *rós* ds, *víſſ* nsf; *átte* ds, *brauttingia* ap, *œtti* (eta) 3sik, *heitte* 3spk, *leittemſc* 1ppk, *littellátlega* adv., *lítellœttes* gs (3), *mótt* as, *réttlætte* (5), *ſaT* 2sii, *ſætter* 3spi.

Arnamagn. hdskr. 645 4:o: *leys* imp.; *áre* ds, *œre* 3sik, *heir* ns, *kiptare* ds, *knýreſcœtæ* as, *lárez* 2ppi, *mothorn* ns, *naut* ap, *ſtrœri* ap, *varþveire* 1spi.

Elucidarius: *fúſſaſc* inf.; *ágœtte* ds, *hétt* 3sii, *veitta* inf.

Placitusdrápa: *brautt* as, *motte* ds, *veitta* inf.

Codex regius: *ácka* 1spi neg. 59, 82, *ſecka* 1spi neg. 76; *hús* as 35, 43, 66, 87, *ís* as 9, *kaus* 3spi 56, *lás* as 18, *liós* 29, 31, *ópfús* nsf 34, *verlaus* nsf 74, *œserrir* np; *blótt* imp. 85, *gráttattu* 2spi 47, *grétt* 2sii 80.

Hauksbók: *brokklinði*; *ofússu* (3), *óss* obl. sg. (3); *hétt* 3sii, *þitt* 400, *átt* 3sii (3), *átt* prep. (84), *útt* (2).

Det kan i detta sammanhang påpekas, att cod. R två gånger (s. 53) visar den av Noreen (Aisl. Gr.³ § 374, Anm. 2) såsom saknad betecknade ns formen *-dís* med långt s-ljud. Ns *dís* som simplex förekommer sammastädes (s. 80). Ingendera har upptagits i materialsamlingen, då *s* kan bero på assimilation av *f* och *R*.

¹ I samtliga dessa handskr. betecknar *s* långt s-ljud.

I några av de anförda exemplen kan man visserligen anse *s* vara använt i stf. / till följd av det över den föreg. vokalen stående accenttecknet (som textutgivarna antaga), men såväl bland dessa exempel som de senare (sid. 50 ff.) anförda finnas tillräckligt många, där denna förklaring ej kan komma i fråga, för att man skulle känna sig osäker; det ligger då vida närmare till hands att antaga, att *s* här avser ett noggrannare återgivande av det faktiska uttalet.

Fornnorska.

I *Diplomatarium Norvegicum* ha samtliga originaldiplom i band I—IV excerperats; (före 1300): *kaupp* as I 82; *lass* 3sii II 49, *Niðarosse* ds I 79, II 36, 36, *þussundvættra* II 21; *lett* 3sii II 49, *Margretta(r)* gen. I 76, *(j)mott* prp. II 49, *vttan* 7 ggr, *Þvaitt* propr. II 24;

Dipl. Norv. (fr. o. m. 1300 t. o. m. 1350): *bokk* as I 174, *bokkar* gs I 175, *bokkaðan* (æið) asm I 214, *lukkæ* inf. III 145, *Mannvikk* I 174, *rikkis* gs I 210, IV 177, *søkkja* inf. I 175, *kaupp* nom. acc. 14 ggr, *kauppi* ds IV 180, *kauppmalæ* III 169, 169, 169, 170, *køyppi* 3spk III 167, *lauppæ* ap III 145, *laupparsmessu* I 210, *liopp* 3sii I 196, *mandrapp* IV 198, *ropp* II 239; *ass* as I 203, *Assbiorn* I 226, *Asskiæl* I 158, 224, II 234, 234, *Asskell* I 250, *Asslak(-)* nom. gen. acc. I 158, III 157, IV 178, 245, *Assulf(ue)r* II 157, IV 9, *aasgottuna* IV 245, *Blassii* propr. II 190, *giofhuss* as IV 154, *huss* nasp 8 ggr, *hussæt* III 152, *hussinu* I 175, II 128, *hussum* II 70, *hussbonde* III 152, 153, 153, *hussprøy* III 152, *hæimilis huss* as II 101, IV 153, *kucærnhussinu* II 128, *laussu* III 153, IV 239, *laussægoz* III 153, *løyssa* inf. II 195, III 146, IV 208, *løssa* inf. II 195, *Magnussar* gen. I 210, 214, 224, 248, II 204, III 200, IV 227, *Nikulasse* dat. II 173, 173, III 148, 211, *Niðarosse* dat. II 102,

Oosse dat. IV 228, *riiss* I 174, *Pusshundrat* I 145, 155, II 130, IV 142, 144; *abbotta* II 58, *aatt* prp II 208, 250, III 217, *Bottolf(s)* I 108, III 221, 221, *Gautti* IV 195, 195, *griott suein* ns IV 50, *hæittir* II 131, 171, 250, III 162, *heittu* IV 263, *hett* 3sii II 61, *hott* ap II 191, *Kæittil* III 157, *latta* inf. III 139, IV 260, *latte* 3ppi III 139, *leett* 3sii II 233, III 156, *lett* 3sii I 214, II 140, 151, 182, III 109, 172, IV 147, *lattet* sup. I 119, *malsbøttur* ap II 62, *Margrett* 8 ggr, *Margretta(r)* nom. gen. 31 ggr, *mott* II 69, 69, III 29, 29, 30, 215, *nautt* ap I 206, *næitta(ði)* I 109, 109, 129, 161, 227, III 222, *skautt* as IV 263, *skiøtto* 3sii III 211, *vtt* adv. o. i sms. 20 ggr, *vttan* prp.konj. 159 ggr, *Volupueitt* propr. IV 271, *veitta* inf. II 195, *pitt* adv. III 214, 215, *prittugta* II 212.

Fornnorska homilieboken: *liccamlegrar* 74, *endrbøttar* 41.

Hauksbók: ¹ *suikkia* (2), *Moysess* ns, *lett* (2), *vttann* (11), *rætlætti* 483, 484, *heittinnar* 484, 487, *a mott* prp. 493, *vttan* 495, *Pettar* 490.

Fornsvenska.

Diplomatarium Suecanum (originaldiplom): *køøpp* IV 557; *ooss* pr. V 374, *pussanda* VI 181; *margrettsmesso* III 723, *(a)mooott* V 374, *uutthusum* V 375, *uuttskiutes* V 375, *vttan* IV 660, VI 149.

Dipl. Suec. (nyare avskrift): *watzrasser* ap VI 38; *aatt* prp. V 378, *(a)mooott* V 375, *nøøtt* as V 375, *vtt* V 377, 377.

Äldre västgöotalagen: *hoff* prp. 26, *løffum* dsm 23.²

¹ Genom ett förbiseende har jag i några fall försummat att anteckna beläggstället.

² *væittar* kan föras hit, men beror väl snarast på att *t* vid den nya radens början tecknats på nytt. Jfr Pipping, Guta lag s. XXXIV, SNF VII.1, s. 11.

Lydekini excerpter: *acc*er as 205, *sac-løckiandæ* ds 180, *sac-løckiæ* as 191.

Upplandslagen (cod. Upps. B 12): *kiøppstaþæ* gs 188, *repp* 230; *hassæte* 99, 99, 144; *bott* as 264, *hette* 3spk 172, *hitt* adv. 275, *latt* as 254, *þitt* adv. 173, 211, *vtt* 40 ggr, *wætt* 3spi 205.

Vidhemsprästens anteckningar (cod. Holm. B 59)¹: *drapp* nas 55 v, 53 v, 53 v², *køpp* 312, 313, *tydhækøpp* 330, *køppæ* 306, 312, *lopp* 3sii 305, *oopp* 54 r, *opp* 54 r, *styppðottor* 320; *lass* as 309; *bryttæ* 55 v, *bøtte(n)* 3spk 286, 54 r, *bøttær* 3spi 53 v, 53 v, *lettapi* 3sii 297, *wittæ* inf. 54 v.

Södermannalagen (KB B 53): *rætwissu* 5.

Västmannalagen (cod. Holm. B 57): *utt* prp. adv. sms. 68 ggr, *þitt* adv. 95, 168.

Addittamenta till Vgl II: *draapp* 239.

Dalalagen (cod. Holm. B 54): *laghbockina* 62; *drapp* nas 15, 24, 62, *køpp* 26, 27, 27, 27, 28, 72, *repp* 63; *griiss* as 4, *liwss* as 5; *lætt* sii 43, 38, *grættingær* ns 18.

Hälsingelagen (cod. Upps. B 49): *ass* as 93, *aass* as 93; *utt* adv. 24.

Upplandslagen (Ängsö hdskr.): (*hærr*)*opp* as 33; *att* (*æta*) 3sii 19, *fott* as 67, 69, 69, *þitt* adv. 98, *att* prp 48, 135, *vtt* 16 ggr.

Codex Bureanus (cod. Holm. A 34): *bilætte* 19, 64, 155, 189, 207, 402, *vttgiuin* 29.

Södermannalagen (Kongl. Bibl. Nye Kgl. Saml. 2237 4:o): *huitta sunnudagh* 41.

Guta lag ok Gutasaga (cod. Holm. B 64): *naicca* inf., *latta* inf.

Magnus Erikssons landslag (cod. AM 51 4:o): *nytte* npm 9, *nyttan* 74.

¹ Exempler samlade hos Ekholm Vidh.pr. o. Joh.m. s. 70 ff.

² Dessa siffror hänföra sig till Ekholms avtryck s. 161 ff.

Forndanska.

Av de äldsta skrifterna att döma har ifrågasvarande kvantitetsregel icke gällt i fda. Härvid böra dock följande omständigheter beaktas. Materialet är avsevärt mindre än i de övriga nordiska språken, då ju övergången *k, p, t* till *g, b, d* inträtt redan omkr. 1300; den tidigare litteraturen är ganska fattig, och i den senare är det blott genom dubbel-skrivning av *s*, som regeln skulle kunna spåras. Härtill kommer, att flere av de äldsta fda. skrifterna äro utgivna på ett sätt, som i noggrannhet lämnar mycket övrigt att önska (just då fråga är om vad man varit benägen att betrakta såsom anomalier). Då jag dessutom i härvarande bibliotek icke haft tillgång till hela materialet, och det till följd av nu rådande förhållanden icke varit möjligt att anskaffa det saknade, kan jag icke styrka kvantitetsregelns existens i ä. fda. medels belägg.

Emellertid tror jag icke detta skall förklaras så, att fda., vars utveckling ju i flere avseenden varit snabbare än de övriga nordiska språkens, också i detta avseende redan förlitterärt skulle lämnat den ursprungligare kvantitetsfördelningen, likasom t. ex. högsvenskan i Sverge senare gjort. Det finnes skäl, som tala för att samma kvantitetsregel, som gällt i systerspråken, också reglerat kvantiteten i fda. Parallellt med denna regel går nämligen en annan (se nedan s. 36 ff.), varpå fda. och äldre nda. skrifter ha talrika belägg, och den fonetiska förklaringen är för båda densamma. Vidare finnas redan under y. fda. tid spår av dubbelskrivning av *s*, just där man kan vänta sådan enligt regeln. Den forndanska rimkrönikan har följande exempel härpå: *hwff, hoff* (jte *hooff*), *mwff, brogeløff, priiff, høff, lyuff, roff*; dessutom förekommer formen */kiipp*, och ehuru icke

intervokaliskt återspeglar måhända *roppthe* samma kvantitetsregel. — För min del tvivlar jag icke på att regeln gällt också i fdanskan, och att en noggrannare undersökning av materialet än den jag varit i tillfälle att verkställa, skall bringa åtminstone ett mindre antal belägg i dagen.

I exempelsamlingen har jag icke medtagit *gæt(t)a*, *nît(t)a*, *præt(t)a*, *iât(t)a*, då formernas ljudlagsenliga lydelse delvis är omtvistad, och skrivformerna därför icke tillåta säkra slutsatser.

Såsom fullt beviskraftiga har jag däremot upptagit ord, där uddljuds förlängning ägt rum, då jag i likhet med Larsen (Maal og Minde 1914 s. 149, 169) och Wigforss (Fr. fil. fören. i Lund III s. 169 ff.) anser förlängningen så gammal, att den ägt rum redan före de äldsta här behandlade skrifternas tid. Enligt Larsen skulle den inträtt redan i början och mitten av 1200-talet.

Alldeles icke kan jag dela Noreens mening (Gesch.³ § 163 c), då han sammanställer *aaker* med den sena s. k. nsv. förlängningen; att Noreen anför detta ord bland exemplen för förlängning i öppen stavelse beror väl på förbiseende, ty svarabhaktivokalen kan väl dock icke anses tillåta en stavelseindelning, enligt vilken första stavelsen vore öppen. Vokalen *e* var i ingen händelse jämfäst med en samnordisk vokal.

Ovan har jag avsiktligt upptagit blott former, i vilka den tonlösa konsonanten står intervokaliskt, i slutljud, framför senare sammansättningsled eller relativt accentuerad avledningsändelse.¹ Det är näm-

¹ Att också *f* en gång varit långt efter lång vokal eller diftong är mycket möjligt att döma av dess längd efter vissa konsonanter (se nedan sid. 36).

ligen möjligt, att då ifrågavarande konsonant står framför annan konsonant, dessas kvantitet är beroende av andra omständigheter, som jag nedan blir i tillfälle att beröra (sid. 59 ff.).

Det är klart, att regeln om tonlös konsonants längd efter lång vokal, icke oväsentligt stödes av former, som visa, att ursprungligen långt konsonantljud ofta bevarats just i denna ställning. Detta är fallet i de enstaviga maskulina och neutrala *a*-stammarnas gen. sg., vilken som känt ofta tecknas med */f* (= *s*). Sådana former förekomma både i fvn. och fsv. i stor mängd: ex. *tréff* Hom., *nýs* (= *nýff*) gsn Cod. Reg., *nás* (= *náff*) cod. R. Hit höra även *ia*-stammarnas gsg. Brates invändning (Vm ljudl. s. 66): — — — 'konsonantstammar med avledningen *-ip*, *-ið*, *-it* — — — torde ofta hafva öfvergått till de neutrala *ia*-stammarnas böjning', har Kock (Skand. Archiv s. 50) med fog tillbakavisat såsom alltför vågad, och, torde man kunna tillägga, fullkomligt överflödig: Det är föga sannolikt, att de synnerligen talrika genitiverna på *-ss* redan i de äldsta handskrifterna skulle uppvisa assimilationen *ts* > *ss*, och i ingen händelse kan antagas, att gen. sg. på *-iff* hos de maskulina *ia*-stammarna skulle vara att förklara på detta sätt.

Såsom Noreen (Aisl. Gr.¹ § 205.3) påpekat, beror bevarandet av det långa *s*-ljudet i dessa ord på att den föregående vokalen ursprungligen var lång, got. *hairdeis* m.; jämte de vanliga gen. sg. formerna på *-jis* hos neutrala *-ja* och *-ia*-stammar har got., som Kock (Lj. s. 436) påpekat, även kontraherade former t. ex. *trausteis* till *trausti* ntr. På längd hos ultimavokalen tyda även i vissa skrifter avvikelser från vokalbalanslagarna, såsom Kock (Ljudl. s. 261 ff.) visat.

Mediopassivmärket i fvn. är ju vanligen *-sk* (< *sik*), i fön. oftast *-s* eller *-ss*. Dessa medio-passiv suffix äro uppkomna genom assimilation, enligt Kock (Ljudl. s. 446) av *sk* (< *sik*), enligt Noreen (Aisl. Gr.³ § 532) av **sR* (< **sēR*). I allmänhet betecknas det ursprungligen långa slutljudande *s* i fön. med *-s* eller *-f*. De former, i vilka *ss* (eller därmed likställda beteckningar) förekomma, äro följande: 1. Infinitiver, i vilka den föregående vokalen är lång till följd av ersättningsförlängning, t. ex. *bepæss* (Vg I); 2. 3ppi där den föreg. vokalen är lång på samma grund som i inf. t. ex. *glataff*, *bæriæff* (Vg. I); 3. 3sp, där såsom Brate (Vm ljudl. s. 65) och Kock (Skand. Archiv s. 50) påpekat, reflexivpronominets *s*-ljud assimilerats med den gamla ändelsens *ð* (l. *þ*) som är bevarat i gotiskan, i Stentofta *bariutip*, i fisl. enstaka gånger, i fsv. blott i *gærid* (Vg I). Exempel härpå äro *fææssz* Dipl. N. IV 228, *fæff*, *dømmeff*, *kallæff*, *giuiff* (Vg I). Det är dock endast i de fyra första exemplen den föregående vokalens längd kan ha bidragit till bevarandet av konsonantlängden (got. *sôkeip*, *salbôþ*). Att *-ss* är bevarat även i t. ex. *giuiff* beror väl dels på den relativt starka accenten på ultima, dels och kanske främst på den dubbla assimilationen *ð + s + R*.¹

Det ovanstående lämnar ett intressant tillägg till den i finländsk högsvenska gällande regeln. Åtminstone synes det mig, som skulle det nu anförda visa, att tonlös konsonant var lång efter varje (halv-)lång vokal, oberoende av om denna var accentuerad eller ej.

Måhända har en viss längd hos den föregående vokalen även bidragit till att bevara längden i ntr.

¹ Noreen (Gesch.³ § 81) synes antaga, att i fsv. *-ss* fogats till den analogiskt införda ändelsen *-iR*. För min del anser jag den ovan framställda åsikten riktigare; för det här anförda är åsikternas olikhet av ingen betydelse.

sg. former av pt. ptc. hos vissa svaga verb, t. ex. *kallatt* (Hauksb.), *prøwætt* SD m. fl. Som got. visar, ha vissa klasser lång vokal i pt. ptc. *salbôps*, *habaiþs*. Härmed äro dock att jämföra de nedan anförda formerna, där dylik orsak ej kan föreligga.

Noreen yttrar (Aschw. Gr. § 242.2), att efter svagtonig kort vokal geminata förkortas, men kan kvarstå tillsvidare, om den jämförelsevis sent uppstått (t. ex. genom assimilation av *R*). I samma riktning uttalar sig Noreen i Aisl. Gr.³ § 275.5, där det tillägges, att i fno. sådan förkortning efter 1200 är 'ganz regelmässig', medan den i fisl. är 'sporadisch' under äldre tid, jfr ock Gesch.³ § 81. Dessa uppgifter torde få tagas med viss reservation. I de skrifter jag ovan granskat med hänsyn till konsonantförlängningen, har jag antecknat följande former med bibehållen geminata:

Fornisländska: ptc ntr. *heitiT* St. Hom., *foitt* sup. cod. Regius; *veritt*, *kallatt* sup. Hauksb.; nasn: *erfiT* (av *erfeþr*) cod. 645, *annætt* Rimb.

Fornnorska: ptc. ntr. *gengett*, *varett*, *frialsatt* etc. 55 ggr; nasn *mykitt*, *annatt* etc. 11 ggr; artikel ntr *haustett*, *barnitt* etc. 10 ggr; samtliga förekomma i Dipl. Norv.

Fornsvenska¹: ptc. *prøwætt* (3), *fullkompnatt*, *rathitt*, *faritt*, *bithitt*, *wæritt* (2), *brutitt*; *annatt* nasn; *landitt* art. ntr., samtliga i Sv. Dipl.²

I själva verket torde dessa skrivningar med *-tt* ingalunda bero på ortografisk nyck hos skrivare,

¹ Enligt min mening betecknar *h* i ett stort antal fsv. skrifter, att det föregående ljudet är halvlångt. Om så är fallet, vilket jag framdeles hoppas kunna visa, ökas exemplen ovan med ett stort antal nya belägg.

² *annætt* Vg I 19:13 är något osäkert: tidigare har stått *annæn*. Dock bör annoteras, att skrivaren av cod. B 59 mycket ofta dubbeltecknat slutljudande geminata, se Kock (Ljudl. s. 414 f.).

utan måste anses beteckna ett verkligt uttal. Härför tala flere skäl: dels den omständigheten, att dessa skrivningar uppträda i mycket stor mängd under medeltiden efter 1350 och dessutom i äldre nysvenska författares skrifter t. ex. hos Olaus Petri, som i alla sina skrifter har massor av sådana former, likaså GWB, nästan genomgående rätt använt; dels visa Sven Hofs uppteckningar, att ett uttal med (halv-) långt *t*-ljud ännu på hans tid fanns åtminstone dialektiskt, i nu behandlade ställningar (se Dial. Vestrog. pgg. 55—81).

Den inskränkning Noreen (anf. st.) gjort, att förkortningen skulle inträda vid mycket olika tid i olika ställningar och bero på olika accentstyrka och kvantitet hos den föregående vokalen (stavelsen) är, som av ovanstående torde framgå, icke tillräcklig: det torde knappast kunna bestridas, att denna förkortning också är beroende av vilken konsonant frågan gäller, och härvid måste, enligt min mening, bestämt fastslås, att åtminstone i fsv. och fno. slutljudande *-tt* efter svagtonig vokal ej var att likställa med kort *t*-ljud i liknande ställning, även om det ej behöll ursprunglig hellängd.

Det kan vara skäl att kasta en blick på de former, där ursprungligen kort konsonant i fsvenskan tecknas lång efter kort vokal, och vilka sålunda verkligt eller skenbart synas fordra en tilläggsregel till ovanstående. Syftet är ej att lämna en uttömmande och detaljerad redogörelse för konsonanternas kvantitet, men det torde visa sig, dels att det ovanstående kan lämna ej ointressanta upplysningar, dels att en granskning av övriga långa konsonanter kan bidra till att stöda den regel, vars giltighet jag sökt leda i bevis.

Beträffande den s. k. nysvenska förlängningen

råda som bekant från varandra avvikande meningar, ehuru dessa i flere viktiga punkter sammangå. Att emellertid den kvantitetsförändring, som i ett stort antal dialekter träffat kortstaviga ord (och det är blott dessa jag här har anledning att undersöka) börjat redan under fornsvensk tid, torde tämligen allmänt erkännas. De åsikter, som gjort sig gällande äro följande:

Kock (Ljudl. s. 384 ff., Ldsm. IX s. 41) har yttrat sig blott om de hithörande ord, där den korta vokalen följes av tenuis, och ger för kvantitetsutvecklingen i sådana ord regeln, att i öppen stavelse vokalen förlänges, under det att konsonanten bibehåller sin korthet, medan i sluten stavelse konsonanten förlänges, men vokalen förblir kort.

Hesselman (Spr. o. stil I s. 10 ff., Nord. studier s. 378 ff.) invänder mot Kocks regel, att det ännu icke uppvisats någon medelsv. dialekt, där en dylik fördelning skulle förekomma. Av Hesselmans redogörelse framgår med tydlighet, att olika dialekter gått i hög grad olika vägar, om de ock i vissa delar stå varandra rätt nära. Att återgiva reglerna för olika dialekter eller dialektgrupper hör ej hit. Det jag här önskar framhäva, är Hesselmans uttryckliga betonande av det förhållande att '1) förlängningen bör ha skett tidigare i en- än i tvåstaviga former och 2) att denna äldre förlängning i enstaviga skett efter lika regler som den senare i tvåstaviga'. Hesselman har ej närmare fixerat tiden, då dessa kvantitetsförskjutningar begynte. Noreen, som i huvudsak anslutit sig till Hesselmans åsikt, anser, att vokalförlängningen i sluten stavelse (dvs enstaviga former) ägt rum under loppet av 1300-talet, i uddljud ¹ redan före

¹ Om förlängningen i uddljud se ovan sid. 10.

1350; den senare förlängningen i öppen stavelse i uddljud redan före 1350, eljes först omkr. 1450. (Gesch.³ §§ 163 b, c).

Hesselman (Nord. st. s. 379) konstaterar, att i stort sett vokalförlängning är genomgående i de flesta svenska dialekter, och att där så icke skett, utan den följande konsonanten förlängts, denna vanligen är *k*, *p*, *s*, *t* och stundom *r*. Till denna Hesselmans utredning, som förefaller mig fullt övertygande, ville jag göra ett tillägg, icke berörande resultaten av undersökningen, utan själva förlängningsprocessen. Det förefaller mig vara en fördel, om denna stavelseförlängning, i stället för att betraktas som en ny företeelse kunde visas stå i samband med och vara av samma art som andra påvisade. Detta tror jag är möjligt.

Först vill jag erinra om att de konsonanter, som framkallat en avvikelse från den allmänna förlängningen av vokalen, äro (med undantag av *r*) just de samma, vilka såsom jag ovan sökt visa, äro långa redan i samnordisk tid efter lång vokal (och diftong). Det ligger nu nära till hands att antaga, att förloppet av kvantitetsförskjutningen varit denna: i samtliga förbindelser kort vokal + kort konsonant har vokalen förlängts; i och med det vokalen blev lång, förlängdes en följande tonlös konsonant; den sålunda uppkomna förbindelsen lång vokal + (halv-)lång tonlös konsonant utvecklades olika i olika dialekter: *a*, *æ* förblev i de flesta trakter långt, i några trakter, t. ex. största delen av Uppland, förkortades vokalen, medan den tonlösa konsonanten fick hel-längd. Vi skulle då haft t. ex. *sāk* > *saakk*, (> nsv. *sāk*), *lōt* > *loott* (nsv. *lott*), men *kǣp* > *kiip* (nsv. *kēd*). I de ä. fsv. skrifter, ur vilka jag ovan anfört exempel, har jag antecknat följande belägg på förlängd vokal (alltså t. o. m. 1350):

Äldre västgöotalagen: *faar*¹ 3spi (*fära*) 59.²

Lydekini excerpter: *saac* 204.³

Vidhemsprästen: *foor* prp. 54 v.

Dalalagen: *faal* np 24, *saak* 24 (jfr Hultman Nord. stud. s. 217), *a reek* 26, *skaal* ds 25.

Hälsingelagen: *saakløøs* 88, *skaal*.

Magnus Erikssons landslag: *peen* nsf, *kiip* 66.

Cod. Bureanus: *gaaf* 18, *soof* 11.

Svenskt Diplom.: *morghen giif* 1334 IV 389, *graan* 1345 V 430, *siik* as 1348 (avskr.) VI 39, *een-saak* 1349 VI 112, *tiil* 1334 IV 389, *tiill* 1336 (avskr.) IV 336, 537, *øøll* 1344 (avskr.) V 375, *vææl* 1344 (avskr.) V 375.

Från senare tid anför jag delvis efter Noreen *ook, broot, spoor, loot, droope, tiuughu, klaasi, awiitis ordh.*

Det framgår av dessa exempel, dels att förlängningen tidigast inträdde i slutet stavelse (=enstaviga ord), dels att man säkerligen icke med Noreen (loc. cit.) bör hänföra förlängning i inljud i sådana ord till senare delen av 1300-talet, eftersom redan de äldsta fsv. skrifterna giva prov därpå. Det finnes ju intet skäl, att då företeelsen efter 1350 är vanlig, förklara tidigare relativt sällsynta exempel av fullkomligt samma art såsom felskrivningar. Antagandet, att denna förlängning just i enstaviga ord inträtt tidigare, än Noreen anser troligt, stödes kraftigt av andra omständigheter (se nedan sid. 67 ff.).

¹ Formen kan vara en felskrivning, framkallad av det längre fram stående *far* (av *fā*).

² Det av Noreen (Aschw. Gr. § 130.1) anförda *gaar* har ursprungligt *ā*, se Pipping SNF I.2, s. 19.

³ Det Aschw. Gr. § 130.1 anförda *loot* i Ly. har jag ej kunnat anträffa.

Enligt min mening ha sålunda de nsv. formerna med kort vokal + *k, p, t, s* utvecklats ur former med lång vokal + förlängd tonlös konsonant. Man frågar sig då, varpå det beror, att medan den (halv-)långa tonlösa konsonanten icke framkallat förkortning av samnordisk lång vokal, detta i vissa dialekter skedde, då vokalen hade sekundär längd. Förloppet torde varit följande: Då vokalförlängningen först begynte göra sig gällande, hade man gamla former i vissa dialekter, nya i andra, och inom de senare båda formerna jämsides åtm. hos olika generationer. Man hade sålunda t. ex. såväl *lõt* som *loott*, men därjämte t. ex. *lotom* med alltid kort vokal i öppen stavelse. Ingenting är naturligare, än att dessa former i vissa trakter skulle ge kompromissformen *lott* (medan i andra trakter *loott* kunde segra). I ord, där vokalen var lång redan i samnordisk tid, kunde sådana parallellformer ej uppkomma, och därför kunde i dessa ord lång vokal + (halv-)lång konsonant fortleva som resultat av den visade kvantitetslagen, som var gällande ända långt in i nsv. tid.

Det kan ifrågasättas, om ett sådant förlängt *a* överhuvud genast i och med förlängningen fick den labiala karaktär, som är den fonetiska förutsättningen för $\bar{a} > \bar{a}$ (och som \bar{a} i hsv. nu äger). Det är ju mycket rimligt, att detta förlängda *a* till en början bibehöll sin öppna kvalitet och först senare, sedan ljudlagen $\bar{a} > \bar{a}$ upphört gälla, fick en mer labial karaktär; i flere nsv. dialekter är ju \bar{a} icke labialt (jfr även Kock Ark. IV s. 92).

Att tonlös konsonant förlängdes efter dessa sekundära långa vokaler, skall jag nedan belysa med exempel ur skrifter före 1350. Men det är kanske skäl att först påpeka en omständighet, som man, efter vad jag tror, ej tillräckligt beaktat. Till den fno. och fsv. skriftens ortografiska principer

hörde i allmänhet att ej beteckna längd hos vokal och ej heller hos lång konsonant i slutljud. Exemp-
len på vokalförlängning, som ovan anförts, äro få, ej
blott därför att förlängningen blev allmän först senare,
utan därför att skriften så ofullständigt avspeglar
uttalet. Också exempelsamlingarna s. 5 ff. måste ju
utgöras av undantag från den normala ortografien,
men det lider intet tvivel, att icke *køp*, *het* osv äro
att utläsa *køøpp*, *heett*. Det är sålunda omöjligt att
bestämt säga, vad t. ex. *lot* under 1300-talet betyder:
det kan vara den gamla formen *lõt*, det kan vara den
förlängda formen *loott* eller slutligen kompromiss-
formen *lōtt*.¹ Och det kan i detta sammanhang vara
skäl att uttryckligen påpeka, att den fsv. ortografien
i ännu ett avseende säkerligen feltolkats. Man har
enligt min mening låtit nsv. ortografiska principer
påverka sig och utan vidare tagit för givet, att
eftersom i nsv. en vokal framför dubbeltecknad kon-
sonant anger kort ljud och vokal framför enkel-
tecknad konsonant långt ljud, detta även i fsv. kon-
sekvent varit fallet. Ovan har jag sökt visa, att detta
är oberättigat, och att man icke med säkerhet kan
betrakta en vokal som kort blott därför, att den
följande konsonanten är lång: förlängning av kon-
sonantljudet behöver därför icke heller betyda, att
föregående vokal förkortats. Detta visar både den
finländska högsvenskan och de nordiska fornspråken;
ett konsekvent tillämpande av det gängse betrak-
telsesättet skulle ju för övrigt vara oförenligt med
ett uttal *hätt* med lång vokal + lång konsonant.

Det synes mig, som skulle man genom den nu
framställda uppfattningen av förlängningens förlopp
i de kortstaviga orden, stödd av de nedanstående

¹ En del kortvokaliska former med dubbeltecknad kon-
sonant kunna förklaras även på annat sätt (se nedan sid. 57).

formerna, vinna en mera enhetlig bild av kvantitetsutvecklingen och en naturligare förklaring av de olika formerna i olika dialekter: att vid kompromiss olika former lätt utveckla sig, ligger ju i sakens natur.

Exemplen med dubbeltecknad konsonant äro följande:

UL: *broþorlott* 200, *lott* 20 ggr, *oppinbar* 85, 85, *sarbetta* 402.

Vidh.pr.: *grippin*, *skippæn* etc. 23 ggr, *bruttit*, *gittær* 17 ggr.

Biæ: *grippin* 117, *oppinbar* 118.

Häls.l.: *epzørtt* 40.

UL (Ängsö): *nætt* 15, 125, *matt* ds 152, *køtt* as 19, *lott* 57, 132, 148, *skipp* ns 32, *anlitt* as 69.

Sv. Dipl.: *tackin* ptc. 1336 (avskr.) IV 537, *vkkum* dp 1345 (avskr.) V 481; *lutt* 1335 (avskr.) IV 466, 1344 (avskr.) V 377, 378, *luttar* 1350 VI 180, *luttin* 1350 VI 180; *oppinbar* 1336 (avskr.) IV 536, 1344, 1347, V 280, 637, *matt* 1335 (avskr.) IV 465, 1344 (avskr.) V 375, *brott* 1343 V 170, 1344 (avskr.) V 376, 377, *samvitt* 1285 (gl avskr.) I 670, 1344 (avskr.) V 376.

Det kan icke anföras som skäl mot den framställda teorien, att sådana exempel finnas även t. ex. i fvg. skrifter: till en början var naturligtvis bruket vacklande, tills utjämning i den ena eller andra riktningen blev segrande. Icke heller kan det invändas, att denna teori kan tillämpas blott på enstaviga ord. Observeras bör, att dessa tidigare genomlupit förlängningen, och att utvecklingen i flere dialekter stannat här: i de tvåstaviga har kvantitetsfördelningen då förblivit den gamla.

Det är nu mer än sannolikt, att då man en gång hade *lött* genom kompromiss av *lõt* och **loott*, även tvåstaviga former av orden analogiskt ombildades efter dessa, och att sålunda *lõtom*, efter förläng-

ningen **loottom*, kunde bliva *löttom*. I de dialekter, där också i tvåstaviga ord förlängning inträtt, har antingen konsonant- eller vokallängden segrat, beroende på från vilket håll analogiinflytandet kändes starkast; därigenom gav **klaassi* (< *klasi*) dels *klaase*, dels *klasse*.

Såsom ovan (s. 2 f.) nämnts, har Kock (Ark. VIII s. 172, not 2) uppställt regeln, att 'i stavelser med semifortis förlängas åtminstone *tenues* i rspr. även efter ursprungligen lång vokal', och Noreen har utvidgat regeln därhän, att enligt hans mening alla korta konsonanter i denna ställning förlängas, oberoende av vokalens kvantitet. (Gesch.² § 185 b¹, Sv. Et. s. 31 f., Aschw. Gr. § 298, Gesch.³ § 185 d); tiden för denna förlängning uppges vara 1350—1450.

Enligt min mening äro båda dessa regler oriktiga, i det de äro för vida (Kocks dessutom för trång), och jag tror, att här dessutom föreligger ett principiellt fel, i det två olika kvantitetsföreteelser sammanförts: den ena samnordisk, sträckande sig in i nsv. tid, den andra väsentligen fornsvensk (den s. k. nsv. förlängningen), som enligt min mening (se sid. 17 ff.) begynt i början av 1300-talet och väl var avslutad inom 1500-talet. Själva regeln torde bliva svår att försvara ur fonetisk synpunkt: man söker förgäves någon förklaring till att en sådan förlängning skulle inträtt just i stavelser med reducerad accent (se även Ekholm l. c. sid. 69). Vidare kan konstateras, att i de rätt stora exempelsamlingar, som Noreen anført som stöd för sin regel, det icke finnes ett enda fsv. exempel med andra dubbeltecknade konsonanter än tonlösa sådana och *l*². Då alla de förra bero på

¹ På detta ställe tilläggas, att förl. sker tidigare i slutet än i öppen stavelse.

² *hægǫmme* i Bu. har nasalstreck över *m* tillagt av senare hand (Ottelin I, s. 37).

den kvantitetsregel jag här sökt styrka, är det kanske icke utan intresse att anföra dem av dessa exempel, som i det föregående icke finnas upptagna. Noreen antecknar följande fsv. former:¹ *rætvīsa, laghbōck, agrēpp, bilætte, skiællikka, skrabōkk, overlōpp, hæstalōpp, brølōppe, mandrāpp, iordhakōpp, silfstōpp, anrōpp, upsōpp* (3sii), *hælvitte, barfōtter*. Detta torde visa, att Noreens regel åtm. för fsv. vidkommande är avgjort för vid. Det kunde förefalla, som skulle Noreens regel ha större skäl för sig, om den inskränkningen gjordes, att ifrågavarande förlängning inträdde, blott då vokalen var kort. Men även i detta fall kunna invändningar göras. När det sålunda säges (Sv. Et.), att exempel på regeln är t. ex. *skep* : *skepp*, så är detta givet oriktigt: här föreligger nsv. förlängning, huru man än fattar uppkomsten av *pp*, och det förlängda *p*-ljudet står icke i något samband med den föregående vokalens accent.² Detsamma gäller enligt min mening samtliga de exempel, där

¹ Längdtecknen ha utsatts av mig; både Kock och Noreen anse utan grund, att förkortning här ägt rum.

² Oberoende av föregående vokals accent är nog även *pp* i *biskupp* och i orden på *-skapp*. Båda kunna nämligen alternativt ha huvudton på ultima och följa då övriga ord med tonlös konsonant efter kort vokal. — Det är emellertid möjligt, att dessa exempel alls ej höra hit. I båda fallen föreligger ju lån, och nu visar det sig, att i åtminstone en lågtysk dialekt, medelnederländskan, båda orden uppträda med lång klusil. Frank (Mittelniederländische Grammatik § 20 s. 19) yttrar härom: 'Es wird sich nicht leicht entscheiden lassen, ob der Mangel des Hochtönes der Sprache erlaubte aus *heerskāpe*, *bisscōpe* sowohl *heerscāpe*, *bisscōpe* als *heerscappe*, *bisscoppe* zu machen, oder ob die letzteren erst aus dem Nom. *heerscap*, *bisscop* abgeleitet sind'. För här ifrågavarande spörsmål är det likgiltigt, om *landskapp*, *biskopp* direkt införts i denna form, eller om de långvokaliska formerna lånats, och konsonanten på denna grund förlängts. Att i sistnämnda fall *ā* icke behöver ha övergått till *ā* har tidigare påpekats.

den förlängda konsonanten är tonlös (jfr ovan sid.12), och detta förklarar även, varför förlängning förekommer också i ord, som ej anträffats i sammansättningar. På samma sätt är tydligen *borra* jämte *bora* att fatta, se Hesselman ovan s. 16.

Granskar man de återstående exemplen, så förtjänar följande att beaktas. De ur fsv. anförda återstående exemplen visa förlängning av *l*, *m*, *n*, men blott av *l* i äldre fsv. tid. Av dessa torde *m* icke höra hit. Som redan tidigare nämnts, anser jag i likhet med Ekholm (loc. cit. s. 69 f.) det oriktigt att datera inträdet av förlängningen av *m* så sent som till 1400. Åtminstone har jag icke kunnat se något hinder att betrakta de anförda formerna som varande de tidigaste exemplen på den förlängning av intervokaliskt *m*, vilken senare blir allt vanligare. — Alla övriga exempel äro från nsv. tid och skilja sig från de fsv. exemplen även i ett annat avseende: medan de senare formerna endast morfologiskt skilja sig från varandra, förete de förra ofta stora olikheter i semologiskt avseende, vartill kommer, att den ena formen är en avledning av eller parallellbildning till den andra. Det ligger mycket nära till hands att betrakta dessa såsom representanter för olika dialekter, där särspråklig utveckling spelat in.¹ Men

¹ En annan förklaring kan även tänkas. Ju längre fram i medeltiden man kommer, desto mer närmar sig ortografien de nsv. principerna. Så har Hultman enligt min mening fullkomligt rätt, då han (F. B. s. 176 ff.) anser, att bruket av t. ex. enkelt *t* i *ræter* blott var ett sätt att angiva, att vokalen var lång, utan att därmed avsågs, att konsonanten skulle förkortats. Noreens regel (Aschw. Gr. § 304, Gesch.³ § 186 a), enligt vilken i fön. mellan lång huvudtonig och bitonig vokal en (etymologiskt motiverad) lång konsonant förkortats, kan jag, som av det föregående direkt framgår, ej förena mig om; åtminstone då konsonanten var tonlös, kan förkortning ej ha ägt rum. — På samma grunder kan jag ej heller ansluta

i så fall kunna exemplen icke styrka en samsvensk företeelse, vare sig fornsvensk eller nysvensk. — Orden med verkligt eller skenbart förlängt *l* och *n* skall jag nedan (sid. 45) återkomma till.

Noreen uppställer (Aschw. Gr. § 299, Gesch.³ § 185 f.) följande regel: 'Wenn eine urspr. schwachtonige Silbe später haupttonig gebraucht wird, tritt Dehnung des auf den jetzt haupttonigen Vokal folgenden Konsonanten ein.' Icke heller i denna punkt kan jag dela Noreens mening. Då ju lång vokal, som allmänt torde antagas, förkortades, när en stavelse av ett eller annat skäl blev svagtonig, förefaller det mig vida sannolikare, att vid accentförändring i motsatt riktning, det var vokalen som förlängdes, och ej konsonanten. I denna riktning går även Kocks uttalande i Ljudh. I § 406. De exempel Noreen anför för att styrka sin regel, äro enligt min mening alldeles ej bevisande. Som av mina exempelsamlingar ovan (s. 5 ff.) framgår, anser jag den dubbeltecknade konsonanten i *höss*, att utvisa den tonlösa konsonantens längd efter den i relativt starktonig ställning förekommande långa vokalen, jfr det vanliga *aatt* prep.; utvecklingen av *okk* tror jag varit densamma dvs *ök* > *ók* (RK I 1040: *ook* = också) > *ökk*, och här likasom i *brott*, *brutt* stödes ju denna utveckling av de starktoniga *auk*, *braut*, *brøt* med långt konsonantljud; *torra* är av så sent datum, att det säkerligen beror på nsv. förlängning, i vilken ju även *r*, åtminstone i vissa trakter deltagit.

 mig till Noreens mening, att i fvn. lång slutljudande konsonant skulle förkortats; åtminstone då denna konsonant var tonlös, är detta icke fallet. (Aisl. Gr.³ § 276, Gesch.³ § 134 c). Om man sålunda i allmänhet ansåg kort vokal föregå dubbeltecknad konsonant, så kan i dessa ord den dubbelskrivna konsonanten vara blott en ortografisk beteckning för den föregående vokalens korthet. (Jfr även Landtmansson nedan sid. 30).

Det av Noreen (Gesch.³) anförda *hadde* har alldeles intet med denna fråga att skaffa. I svagtonig ställning framför konsonant bortföll *t* (Aschw. Gr. § 306.2); *hādhe* redan 1385 (KL s. 43). Härigenom kom denna pret. form att föras samman med den stora grupp pret. former, som utgjordes dels av typen *lēdhe* (av *lēpa*, jämte *ledde*, jfr Vg I *ætleper* ptc.), dels av *bōdhe* (av *bō*). Då denna grupp redan vid medeltidens slut hade genomfört formerna med dubbel konsonant *tedde*, *bodde* (om dessa former se utförligt Olson Ark. XXIX s. 215 ff.), och formen *hadde* (åtm. enligt Söderwall) tidigast är anträffad 1457 i en daniserande hdskr., därefter först i början av 1500-talet, så är utan vidare klart, att *hadde* är en analogibildning efter de övriga verben i gruppen. Att så var fallet bestyrkes kraftigt av pres. *haar* från 1400-talet, *har* från 1503, sup. *haat* från 1505.

Alla övriga av Noreen anförda belägg höra ej hit och beröras nedan (s. 32 ff.).

Efter svagtonig vokal förekomma dubbeltecknade nästan blott *l* och *n*: övriga fall äro så få, att de säkerligen antingen äro felskrivningar eller kunna betraktas som dialektiska eller ortografiska egenheter. (Jfr dock *tt* ovan s. 13 f.). Exempel på *ll*, *nn* i denna ställning anträffas i alla nordiska språk; jag har antecknat följande former:

Fisl. Pl: *drottenf*; El.: *enf*; cod. 645: *aftan*, *aftanen*, *heimfenf*, *open* as, *simonf*; H.: *pinf* flere ggr; cod. Regius: *goðan*, *gaman*, *illan*, *iotvnom*, *hofpapan*, *margollin* nsf.

Fnorska: Fn. Hom. bók: *diafull* as 5 ggr; Hauksbók: *ængillin*; Dipl. Norv: *i meðall* 6 ggr; *oðall* as, *oðalls* 4 ggr, *K(i)ætills* 4 ggr, *kyndiulls*, *kyrtill* as, *mottull* as, *Gamalls*; *vttann* 12 ggr, *innann*,

sidann 3 ggr, *samann*, *allann*, *slikann*, *blakkann*, *aftann*, *Audunn* as, *domaranner* np. *mennenner* np.

F s v e n s k a: Sdm: *utanna*; Smål.: *mantall*; Vgl I: *oðælli*; Da: *opill*; ME. St.: *apall* as; Sv. Dipl.: *eskillo* ds, *vttann*, *allann*, *annann*, *laghligann*.¹

F d a n s k a: Harpestr. (cod. Holm. K 4): *megell* asm, *skimell* asm, *twiuell* as, *kætell* as; Rimkr.: *gammell* nsf, *thorkill* as, *hiæmmellen* as, *ræffell* as.

Till dessa kunna ännu fogas *till*, *skall*, *væll* o. dyl. ord, som förekomma i samtliga dessa språk ett stort antal gånger. Ord som *seghell*, *naghell*, *tawell* har jag naturligtvis ej medtagit, då vokalen före *ll* är svarabhakti.

En granskning av den senare litteraturen visar, att både i fno. och fsv. bruket av dubbeltecknat *ll*, *nn* starkt tilltaga, i fsv. huvudsakligen *ll*, som i vissa skrifter är synnerligen vanligt. Ehuru *ll*, *nn* sålunda ha olika frekvens i de olika språken, kunna och böra de enligt min mening behandlas tillsammans, då dubbelskrivningarna torde ha samma grund.

Frågan om kvaliteten hos *l*, *n* är rätt mycket debatterad. Allmänt antaget är, att dessa ljud äro dentala i uddljud, såsom långa och i vissa förbindelser med dental. Kock har (Ark. IX s. 254 ff.) sökt visa, att *l* och sannolikt även *n* i fnordiska språk voro dentala också efter vokal med svag accent (infortis). Kock stöder sig härvid huvudsakligen på kvaliteten hos *l*, *n* i moderna svenska och norska dialekter. I samma riktning har Åström (Ldsm. VI.6, s. 106, 112) tidigare uttalat sig. Kock anför, att flere norska dialekter, i vilka supradentalt

¹ Ur exempelsamlingen kunde möjligen formerna med *lls*, *nns* utgå, då i dessa fall ljudlagsenlig synkope eller gammal förbindelse med dental föreligger, och *l*, *n* sålunda redan därför voro dentala. Om *ns* efter starktonig vokal, se Pipping SNF VI.5, s. 41 ff.

(kakuminalt) *l* förekommer, *l*-ljudet är dentalt 'udlydande i ubetonedade endelser' (Storm, *Norvegia* I s. 109), och detsamma är fallet med flere svenska dialekter i olika trakter t. ex. Degerforsmålet. Till dessa mål kunna också enligt Landtmanson (Ldsm. Bih. 1) västgötamålen räknas. Landtmanson anser dock (s. 30 ff.) Kocks mening ohållbar¹ och ansluter sig till den förmodan, som framkastats av Lindgren (Ldsm. XII.1 § 13 anm. 5), att *l* är den maskulina nom.-formens långa (alltså dentala) *l*, som generaliserats. Det huvudsakliga skälet till denna mening finna Lindgren och Landtmanson ligga däri, att i Burträskmålet subst. och adj. på *-al* ha accent 2 + semifortis, och att detta suffix hos subst. har formen *-ól*, hos adj. däremot *ál*. Då västgötamålen i dessa ställningar ha *l* (ej *l̥*), anser Landtmanson detta vara att fatta så, att 'det dentala *l* i nom. sg. mask. har generaliserats, och detta genomgående i såväl subst. som adj.'

För min del kan jag ej känna mig övertygad av L:s resonemang. Mycket överraskande är L:s yttrande (loc. cit. s. 31 not 2): 'Att just adj. generaliserat nom. formen, torde bero på att adj. äro så vanliga som subjektiv predikatsfyllnad'. Skall detta betyda något i detta avseende, så återstår för L. att visa, att subjektet särdeles ofta var maskulinum sing.

Landtmanson menar, att orsaken till att en sådan generalisering kunnat ske hos orden på *-al*, medan så icke skett hos ord av typen *stól*, varit den, att de förra ordens synkoperade former ej kunde motverka generaliseringen, medan hos de senare, där synkoperade former ej förekommo, generalisering hindrades. Det är nämligen att märka, att de syn-

¹ L. tänker sig emellertid möjligheten, att en tendens hos språket i den av Kock antydda riktningen kan ha bidragit vid den generalisering, han anser ha ägt rum.

koperande formerna haft *ɫ* blott i det fall, att den föregående konsonanten varit labial eller guttural (anf. arb. s. 57), sålunda i en jämförelsevis liten grupp av ord. — Att ur detta resonemang intet stöd kan vinnas för Lindgrens o. Landtmansons teori är dock tydligt, ty det ger alldeles ingen förklaring till att efter svagtonig vokal substantiven ha *-ɫ*, adjektiven *l*: i fornspråken synkoperade ju båda ordklasserna, subst. i relativt ungefär lika många former som adj., varför man icke hade större anledning att vänta *l* hos de förra än hos de senare.

L. ser ännu ett stöd för sin mening i det faktum, att vissa norska dialekter vid sidan av nsm med *l* ha fem. former med *ɫ*. Att häri skulle ligga något stöd för meningen, att *l* skulle bero på generalisering av nsm, kan jag alldeles ej fatta: om en gång ett mål har olika former för mask. och fem., vore det ju högst egendomligt, om ej fornspråkets karakteristika kunde spåras däri.

Vad så Burträskmålet beträffar, så förefaller det egendomligt, att både Lindgren och Landtmanson till synes byggt sin teori blott på ord med suffixet *-al*. Det kan vara skäl att se, huru *l*, *ɫ* fördela sig i övriga former av suffixet: *-il*, *-el*, *-ul*¹. Resultatet blir följande: *jævul*, *jævel*, *hìmel*, *lòm~~el~~*, *høvel*, däremot *kró~~gel~~*, *dó~~bel~~*, *jó~~kel~~*. Antalet av dessa exempel kunde mångdubblas, medan de avvikelser jag antecknat, äro mycket få och lätt förklarliga (t. ex. *œ:ŋkel* = enkel s. 114). Det förefaller, som om bruket av *l* och *ɫ* i dessa ord måhända vore beroende av ordets accentuering; som av exemplen synes, spelar det däremot ingen roll, om ordet är mask. eller fem., om det är subst. eller adj., om den föregående oaccentuerade vokalen är palatal eller ej,

¹ Av brist på behövliga typer ha dialektorden ej kunnat återges till alla delar korrekt.

om ordet är inhemskt eller lån. Då nu så är fallet, har man svårt att värja sig för tanken, att då någon generalisering i den ena eller andra riktningen i ifrågavarande dialekter icke gjort sig gällande vid orden med suffixformerna *-il*, *-el*, *-ul*, detta icke heller varit fallet med orden på *-al*, utan att här andra faktorer spelat in, vilka måhända gälla blott denna dialekt; jfr t. ex. förhållandet i Degerforsmålet. I samma riktning visa även, synes det mig, de egenomliga accent- och kvantitetsförhållandena hos orden på *-al*, som ju i vidsträckt mån giva plats för analogiinflytelser av de mest olika slag. Vad de slutsatser för övrigt beträffar, som för fornspråkens vidkommande kunna dragas med ledning av moderna dialekter, så visar, tyckes det, bl. a. Landtmansons resonemang, huru stor försiktighet som därvid är av nöden. Ty hur många misstag som än begåtts, genom att man byggt uteslutande på gamla skrivformer, och huru värdefulla upplysningar än dialekterna i sin egenskap av levande språk kunna giva, så är det för visso oförsiktigt att i varje fall söka avpressa dialekterna upplysningar om en äldre tids språk, utan att tillräckligt taga med i beräkningen, att särspråklig utveckling kan så gott som h. o. h. ha utplånat långt tillbaka liggande tiders språkformer och ljud och ersatt dem med andra.

I ett fall som detta, då dialekternas brokiga mångfald av former icke synes giva någon bestämd upplysning, har man väl rätt att ty till fornspråkets skrivformer, desto mer om dessa kunna antyda en förklaring, som stämmer med flere levande dialekters former. Då väl knappast någon vill antaga verklig förlängning i akkusativerna *diafull*, *ketell* osv; då man undgår antagandet av analogi från nom. sg., vilket med hänsyn till beläggens talrikhet icke är tilltalande; då ett stort antal norska och svenska dia-

lekter i ord av ifrågavarande typ ha dentalt *l*, och då *ll* i andra ställningar allmänt erkännes vara tecken för dentalitet hos *l*, så torde dessa skäl vara tillräckliga för att visa riktigheten av Kocks teori, att *l* efter vokal med infortis var dentalt.

Detta ger en naturlig förklaring till former som *a meðall*, *oðælli* och dylika, där *ll* icke kan vara infört från andra former av ordet. Landtmanson (anf. arb. s. 32) medgiver, att i den här av mig upptagna och som jag hoppas bestyrkta, Åström-Kockska teorien finnes en kärna av sanning, och antager, att i ställning efter fullkomligt obetonad vokal, *l* varit dentalt, främst i pro- och enklitiska ord. L. anser det fsv. (och dial. nsv.) *væll* uppkommet så, att vid sidan av det huvudtoniga *væ^l* funnits en proklitisk (man kunde tillägga 'eller enklitisk') biform *væl*, där *l* iföljd av proklisen (eller enklisen) var dentalt; denna senare form gav i starktonig ställning *væll*. 'Den dubbeltecknade konsonanten kan beteckna blott vokalens korthet', tillfogar Landtmanson. Som jag redan nämnt, anser jag, att det sistnämnda antagandet här icke behöver göras (jfr dock s. 23 not), men förenar mig för övrigt om L:s förklaring av formen. På någotdera av dessa sätt böra även *till*, *skullu*, *skall* m. fl. betraktas. Måhända intager dock *skall* en något avvikande ställning (Kock, Ljudl. s. 415). Formen *billæte* anser jag uppkommen medan ordet hade huvudtonen på penultima: *ll* betecknade då den dentala kvaliteten hos *l*-ljudet efter antepenultimas oaccentuerade vokal; jfr däremot Noreen, Gesch.³ § 185 f.

I det föregående har det uteslutande varit fråga om kvaliteten hos *l*. Kock har uttalat den förmodan, att samma förhållande som vid *l* också gällt *n*, dvs att också *n* varit dentalt efter svagtonig vokal, och på i huvudsak samma grunder som ovan

antager jag, att detta är riktigt¹; *nn* i en mängd belägg i gamla skrifter får härigenom en enkel förklaring, vilket icke är minst viktigt i ord som *utænn sialdann*, *honnom*, *enn* (= *æn*) m. fl. De flesta av de skrivfel, som Jónsson-Wimmer antaga beträffande bruket av *n* i Cod. Regius, bortfalla med denna förklaring; jfr även nedan sid. 32 ff.

Har den dentala kvaliteten hos *n*-ljudet efter svagtonig vokal existerat redan i förlitterär tid (och det finnes väl intet skäl att tro annat), så stämmer detta med reglerna om assimilationen av *n* och *t*. Pipping har (SNF VI.5) visat, att *n* erhöi dental karaktär, bl. a. om det kom att stå invid dental konsonant till följd av ljudlagsenlig synkope. Nu skall **bundanata* såsom Hesselman (Västn. stud. I s. 35 ff.) visat, ljudlagsenligt giva **bundanta* > **bundant*, **bundint*, varefter assimilation av det dentala *n* och *t* följde. Däremot skulle **stulanata* giva **stulanat*, vilket genom analogisk synkope blev **stulant*, **stulint*. Pipping menar nu, att accentueringsförhållandena knappast varit så fint nyanserade, 'att en nämnvärd olikhet i betoningsgraden skulle framträtt i en icke bitonig stavelse av ett fyrstavigt ord, allteftersom rotstavelsen var lång eller kort'. Pipping antager därför, att tredje stavelsens vokal synkoperades samtidigt i **bundanata* och **stulanata* och ljudlagsenligt i båda. Detta resonemang blir obehövt, om man antager Kocks mening, som jag ovan sökt styrka, att *n* efter svagtonig vokal var

¹ I förbigående kan anföras följande om *n* och *n* i Burträsk-målet för att visa, huru föga denna dialekt ger säkra utslag i denna fråga. Att det heter *tæ:n*, *dæ:n*, *qæ:ven*, *væ:sen* stämmer fullkomligt med bruket av *l*, men därjämte förekomma t. ex. *fræ:ken*, *gû:ken*, och ehuru *n* kan stå geminerat (t. ex. *brón*) heter det t. ex. *fônas* (fisl. *fyrnas*), där man dock om någonstädes skulle vänta *n*.

dentalt; **stulint* skall då bli **stulitt* fullt ljudlagsenligt, oberoende av synkoperingarnas ordningsföljd.¹

Det återstår ännu att granska en grupp ord med dubbeltecknat *l* och *n*, som synes lämna stöd åt regeln, att förlängning ägt rum i stark bitonig stavelse t. ex. *mall*, *boll*, *øll*, *sonn*. Det är obestridligt, att alla dessa former så ofta uppträda i sammansättningar (och juxtapositioner), att då de förekomma som simplicia, de gott kunna härröra från dessa. Brate (l. c. s. 65 f.) har sökt förklara, att det dubbeltecknade *l* i *pænings øll*, som enligt hans mening ej kan beteckna längd, beror på en egendomlighet i uttalet, som på skrivarens öra gjorde huvudsakligen samma intryck som de långa konsonanterna: den korta vokalen skulle reduceras till följd av sin ställning 'i en (obetonad) senare sammansättningsled', och den följande konsonanten uppfattats som lång vid jämförelse med den reducerade vokalen. Detta Brates resonemang torde vara svårt att upprätthålla, då det är otvivelaktigt, att när en vokal till följd av accentlöshet reducerades, detsamma även var fallet med konsonanten.

För min del har jag tänkt mig två olika förklaringar. Det är möjligt att i överensstämmelse med vad ovan (sid. 23, not 1) framhållits, tänka sig, att den dubbeltecknade konsonanten blott avsett att beteckna den föregående vokalens korthet och sålunda icke hade något att göra med uttalet av konsonanten. Att den långa vokalen i *māl*, *bōl* osv i denna ställning förkortats, är ju i hög grad sannolikt. Då emellertid detta sätt att beteckna den ursprungligen

¹ Den hos Noreen Aisl. Gr.³ § 257.2 b anförda regeln, att genom synkope sammanträffande *n* och *t* assimileras blott i svagtonig stavelse, har sålunda ett visst skäl för sig, men det är icke på accentsvagheten, som assimilationen beror, utan därpå att *n* i denna ställning var dentalt.

korta vokalen i *øl* vore påfallande, är jag mera benägen att söka förklaringen på annat håll.

I likhet med Brate vill jag starkt understryka reduktionen av stavelsernas accentstyrka och därmed även av deras kvantitet. Nu finnes det ju talrika belägg på att ursprungligen starkt bitoniga stavelser i hög grad reducerats till sin accentsstyrka; som exempel kunna anföras *Gýriþr : Gúpriþr*, *Sændin : Sandini*, *ýmiss, ættinge : óttongr*, i vilka den ursprungligen starktoniga stavelsens vokal reducerats, så att den verkat omljud. Det torde icke vara oberättigat att antaga, att en liknande reduktion ägt rum även i nu ifrågavarande former, och om *māl*, *bōl*, *øl*, *sōn* osv i sammansättningar (och juxtaositioner) reducerats i lika hög grad som de ovan som exempel anförda orden, dvs fått högst svag biton, så följer av det som tidigare utvecklats, att det efter svagtonig vokal följande *l*, *n* var dentalt. Det dubbelskrivna *l*, *n* betecknade sålunda den dentala kvaliteten hos *l*- och *n*-ljudet och ingalunda någon förändrad kvantitet. Skrivningar som *booll*, *maall* äro naturligtvis kontaminationsformer.¹

Vad slutligen den flerstädes redan i den äldsta litteraturen förekommande formen *þræll* (obl. sg.) beträffar, så torde den kanske vara att med Kock (Ljudl. s. 415) fatta som beroende på inflytande från

¹ Beträffande *mall* kan ännu anmärkas, att formen med *ll* möjligen kan stödas av *mallo* i Lex salica, se Noreen Aisl. Gr. § 228 Anm. — Kock (Ljudl. s. 416) betraktar *sonn* ns som genom assimilation uppkommet ur *sonr*. Enligt Noreen (Aschw. Gr. § 295) vore denna form det enda säkra exemplet på *nR* > *nn* från äldre fsv. tid, och det är därför mycket sannolikt, att om här verkligen föreligger assimilation, detta ger ett bevis på försvagning av vokalen (Aschw. Gr. § 238.3 b). Jfr förhållandet i fisl. (Aisl. Gr.³ 285.1), där *-r* mycket ofta saknas i detta ord, då det är senare led i kompositum.

ns, där *ll* var ljudlagsenligt.¹ Huruvida inflytandet är blott av grafisk natur, eller *ll* betecknar en från ns införd dentalitet är väl icke möjligt att avgöra och spelar för förevarande fråga ingen roll.¹ — Formen *hæll* as i fsv. har väl *ll* infört från *gs hællia(r)* (Brate loc. cit. s. 75), *skiæll* från *skiælia* (Larsson loc. cit. s. 145).

Med stöd av den ovanstående framställningen och de sid. 5 ff. givna exempelsamlingarna, vilkas storlek man lätt kunde mångdubbla genom att begagna yngre litteratur, vågar jag anse mig ha visat riktigheten av regeln: Tonlös konsonant, som ej följes av annan konsonant, var redan på samnordisk tid (åtminstone halv-)lång efter lång vokal eller diftong. Vidare anser jag det ådagalagt, att om de fall, där lång konsonant är ursprunglig eller uppkommen genom assimilation, ej medtagas, längd hos ett konsonantljud i intervokalisk ställning eller i slutljud förekommer endast i detta fall och dessutom hos *r* mellan lång och kort vokal, då ordet har akut accent. Övriga långa konsonantljud äro antingen beroende på dialektisk utveckling eller på analogibildning. Det kan visserligen iakttagas, att i några skrifter dubbelskrivning av endast vissa konsonanter i denna ställning förekommer, men detta behöver ej betyda, att icke alla tonlösa konsonanter efter lång vokal eller diftong vore långa. Dock är det ju mycket möjligt, att frånvaron av sådan dubbelteckning av någon eller några konsonanter skall tolkas så, att ljudlagen till vissa delar upphört att gälla i vissa dialekter.

¹ Prof. Pipping har haft vänligheten påpeka för mig, att då *præll* utvecklats ur **prahila* eller **pranhila* (Fick-Torp s. 190), *l*-ljudet i detta ord måhända genomgående varit dentalt, då föregående vokal varit svagtonig.

Det kan ännu betonas, att ljudregeln var levande icke blott under hela medeltiden, utan långt in i nsv. tid, och, som sagt, i den dag som är gällar uttalet av den bildade svenskan i Finland.

II.

Två konsonanter efter vokal.

Det har sedan länge varit bekant, att i vissa nysvenska dialekter av två invid varandra stående konsonanter efter vokal icke alltid den förra är lång. Den, som först i tryck framställt en mening i denna riktning, är E. Korsström (Ldsm. VI, s. L, 1885), som formulerar regeln så: 'I ljudstark stafvelse har sonor konsonant mellan kort vokal och tonlös median explosiva reducerad kvantitetslängd; den följande explosivan är jämförelsevis lång'. Korsströms uttalande gällde nyländskan.

Senare har Hagfors (Ldsm. XII.2, s. 13) konstaterat, att i Gamlakarleby-målet 'de tonlösa explosivorna samt *s* bliva relativt långa efter *l, m, n, g, r*, då ord med dessa ljudförbindelser uttalas ensamma eller förekomma i slutet av en mening'. Pipping (Nystavaren IV, s. 133 f.) anger för Helsingfors-målet eller den icke dialektiskt färgade finländska högsvenskan följande regel: 'Om *po* (den korta) vokalen — — — följer först ett tonande, icke klusilt medjud ok senare et tonlöst medjud, er det senare medjudet det föra överlägset, så til kvantitet som til expiratoriskt tryk'. Setälä (hos Pipping) har påpekat, att också här de (yngre) svenska lånorden i finskan avspegla detta förhållande. Det heter i fi. *tanssi* (dans), *syltti* (sylt), *silkki* (silke), *tamppu* (stamp).

Thurman (Ldsm. XV. 4, sid. 13) anger för Pargas-målet samma kvantitetsregel. Hagfors känner sig dock osäker angående kvantiteten hos det tonande ljudet och förmodar, att båda konsonantljuden äro lika långa; Thurman säger åter, att om efter kort vokal + sonor konsonant följer 'tonlös median frikativa, fördelas kvantitetslängden på bägge konsonanterna, så att båda äro halvlånga'. — Självt har jag konstaterat, att regeln gäller också i Vittisbofjärd-målet.

Såvitt jag av egen iakttagelse kan döma, behöves icke den inskränkning Hagfors och Thurman gjort, så länge fråga är om finländsk högsvenska: i *hals* är *s*-ljudet givet längre än *l*, likaså *f* i de få fall, där detta förekommer i ifrågavarande ställning t. ex. *Rolf*, *trumf*. Regeln torde kunna formuleras på följande sätt (mähända med smärre dialektala avvikelser): i förbindelsen kort vokal + sonor konsonant + tonlös konsonant är det sistnämnda ljudet (åtminstone halv-)långa.

Kock har (Skand. Archiv s. 54 ff.) med stöd av Gamlakarleby-målet visat, att regeln, för såvitt den rör 'förlängning' av *s*, också gällt i fsv. och även för de övriga konsonanterna i äldre nsv. Noreen har (Aschw. Gr. § 185, Gesch.³ § 185 g) anslutit sig till Kocks mening (men betecknat företeelsen såsom dialektisk), så ock Pipping (Ark. XXVII s. 290 f.) och Ekholm (SNF VII.2 s. 76 f.), som likaledes anför kompletterande exempel från ä. nsv.

Enligt min åsikt är Kocks mening, att denna regel gällt i svenskan riktig, men en rätt betydande förändring är dock att göra: förlängningen är icke dialektisk, icke ens uteslutande fornsvensk, utan åtminstone samnordisk.

I det följande skall jag söka stöda detta påstående med belägg ur skrifter från tiden före 1350

och därefter upptaga till behandling övriga, verkligen eller skenbart långa konsonantljud och andra i samband med konsonantkvantitet stående spörsmål.

Fornisländska.¹

Stockholmska homilieboken: *vercke* ds, *verckom* dp (2), *vercka* inf; *engels*, *falls* gs (2); *afgortt* asn, *gort* nasn (22), *gortt* nasn (2), *huert* nasn (4), *huertt* adv., *mart* nsn, *milgortt*, *milgort* (6), *milgortt*, *milgort* (2).

Arnamagn. hds 645 4:o: *drótens* gs, *mikils* gsn, *necqvers* gsn, *petars* g, *rengs* gs (av *regn*); *mart* nsn.

Codex regius: *geðs* 6, *haufops* 9, *sumars* 15, *ins* 79, *gunars* 81, *vers* 87.

Hauksbók: *þorkkell* 391; *annarss* 399, *Einarss* 392, 392, *huerss* 419, *nokkurss* 400, 423, *enss* 323.

I samtliga dessa skrifter betecknar s långt s-ljud.

Fornnorska.

Diplomatarium Norvegicum (före 1300): *klercka* I 73; *altt* II 39, 48, *fulltt* I 80, 80, *gortt* ptc. I 75, 80, II 48, 48, 49.

Dipl. Norv. (fr. o. m. 1300 t. o. m. 1350): *Birkkum* propr. I 164, *merkki* I 219, *Munkklifi* IV 110, *Serkker* I 108; *salohialpper* IV 251, *Stumpparudi* IV 220, 220, *þorppe* I 222; *annarss* IV 228, *Dalss* IV 228, *frialssa*

¹ Då Noreen (Aisl. Gr. § 272) har antecknat, att dialektisk förlängning av vissa konsonanter förekommer i några yngre fisl. skrifter, må exempel på dessa skrivningar här och i det följande antecknas. Cod. AM 655 4:o *quercum*, *hialpp*; Jofra-skinna och Cod. Holm. av Óláfs saga har jag ej excerperat. Några i dessa och i Flateyiarbók förekommande konsonantbeteckningar upptagas nedan.

IV 195, 195, *Haluarss* I 183, 183, *hanss* I 196, *mykylss* III 200, *mælisterss boll* III 168, 168, *oferss* IV 155, 155, *okkarss* III 200, IV 155, IV 253, *Vorss* III 145, 145, *ydarss* I 174, *Æinarss* IV 253, *Porgylssar* I 241, *alltt*, *altt* I 153, 206, III 61, 65, *Breidaholtti* I 139, 166, *fimttæ* III 217, *fimttanda* I 126, *fimttigi* I 108, *fulltt* III 61, *gortt* 29 ggr, *heimholtt* I 171, 219, *hyrtti* III 201, *Jemttaland* I 108, 108, *martt* I 153, *panttt* IV 228, *venttom* I 108, *oerttoghær* IV 218.

Hauksbók: *Girckir* 155.

Barlaams saga¹ exx.: *markker*, *folkket*, *munkka*; *hialppar*; *falssara*, *forssio*; *birtta*, *ventte*.

Fornsvenska.

Äldre västg.lagen: *hanff*, *horff* as, *ingfinff*; *myntt*.

Lyd.: *fangilssum* 209.

Uppl.: *sænnkir* 237, *ænkkiu* 258; *hulppit* 252, 252, *stæmppæþær* 234, *þorppækarll* 258; *hanz* 12, 13, 146.

Vgl IV (Vh.): *hiælppæ* 313, 53 r, *liðstolppæ* 299, *-þorppæ(r)* (7 ggr), *iærppulwær* 307, (*camppanum* 313), *hialpp* 314, 53 v, *halpp* 306, *hialppær* 53 r; *æltti* 54 v, *þrænttandi* 296, *hwartti* 305, 306, 308, *hiarttæ* 289, 289, 289, 296.

Söderml. (cod. Holm. B 53): *næwær bunckæ* 144, 145.

Västml.: *sannear* 120, *sanne* 121, *bilttogha* 133.

Uppl. (Ängsö): *sanne* 37.

Vgl II: *bunckæbrytari* 118.

Biæ: *annarz* 117.

Ög: *sonssins* 176, *uinssins* 156.

¹ Om andra egendomliga konsonantbeteckningar i denna text se nedan.

Forndanska.

Icke heller denna kvantitetsregel har efterlämnat spår i de äldsta fda. skrifterna.¹ Härvid gäller det samma som tidigare (s. 9 f.) sagts om utgåvorna av de fda. hdskr. och svårigheten att under närvarande omständigheter anskaffa all erforderlig litteratur. Att jag dock anser regeln ha gällt ock i fda., beror främst på att jag har svårt att tro, att då exempel på denna regel finnas i yngre danska skrifter både före och efter 1500, den i fda. skulle införts senare, medan den varit gällande sedan äldsta tid i de övriga nordiska språken. Ur yngre danska hdskr. har jag antecknat följande belägg:

Harpestreng (cod. Holm. K 4): *stærck* 226, 227, *verck* 228, *melck* 231, *serckland* 234; *teskynss* 225, *fæderssland* 226, *hanss* 227, 227, *halss* as 228.

Rimkr.: *halpp*, *hiælpp*, *kampp*, *kæmppæ*; *skiaencke*, *thæncke*, *lænckæ*, *læncke*, *ynckæ*, *brunck-rædhæ*, *jwnckær*, *wanckæ*, *banckæ*, *franckæ*, *lænckæ*; *skickellfe*.

I den nu lämnade exempelsamlingen har jag även upptagit genitivformer på -s, -ff, då beläggen på former med denna konsonant dubbeltecknad eljes av naturliga skäl hade blivit mycket få. Om denna genitivvändelse verkligen, såsom Noreen (Gesch.³ § 191.3) antager, ursprungligen var -ass, -iss, så ha dessa former visserligen blott bestyrkande värde, men deras antal och det faktum, att gen. -s ej dubbeltecknas i andra fall (utom de tidigare anförda), torde berättiga detta förfaringssätt.

¹ *minttæ* i cod. Holm. K 48 är enstaka och kan väl ej tillmätas någon större betydelse.

Utom dessa former finnas några andra, där etymologiskt lång tonlös konsonant bevaras i nu ifrågasvarande ställning, och som därför likaledes ha bestyrkande värde. Anföras må:

Fisl.: *vertt* nsn.

Fno.: *ortte*, *vartt* ptc.

Fsv.: *manff* (12), *halss bani*, *halss bænd*, *halss ørum*, *falss* (3), *taltt*.

Fda.: *manss*.

De former, i vilka tonlös konsonant dubbelskrives framför annan konsonant, har jag upptagit längre fram, då andra omständigheter möjligen bidragit till att framkalla eller bevara dess långa kvantitet (se sid. 59 ff.).

Också vid denna kvantitetsregel bör påpekas, att som beläggen visa, tonlös konsonant efter sonor konsonant, som föregås av kort vokal, är (halv-)lång, även då denna vokal ej har huvudton. Åtminstone tillkommer sådan kvantitet konsonanten *s*.

Vilket förhållandet mellan de båda konsonantljudens kvantitet är, om det förra är en tonande klusil *b*, *d*, *g*, kan jag ej avgöra. I de flesta fall övergå ju dessa till tonlösa och ha väl i så fall större kvantitet (se sid. 51 ff.), om ej båda ljuden äro klusiler, ty i detta fall inträder ett slags kontraktion (se nedan sid. 47 ff.). Några belysande exempel i hdskr. har jag ej lyckats finna annat än alldeles enstaka, såsom fisl. *kubss*, fsv. *fkogff*, som naturligtvis ej bevisa något, och akustiska skäl göra det sannolikt, att längd i dessa fall ej föreligger.

Den kvantitetsregel, vars giltighet för de fornordiska språken redan under äldsta tid jag genom den framlagda exempelsamlingen sökt ådagalägga, tillåter några intressanta slutsatser. Men då dessa

vila på antagandet, att ingen annan konsonant än *f, k, p, s, t* förlängts efter kort vokal + sonor konsonant, är det skäl att först granska de icke sällsynta fall, där mot regeln konsonant förekommer dubbeltecknad efter annan konsonant. Dessa kunna på få undantag när sammanföras till några få grupper. Såsom den första må upptagas de ordformer, i vilka *l, n* tecknas dubbelt efter annan konsonant än *r*. Följande exempel har jag antecknat ur de genomgångna skrifterna:

Fisl.: Ph III *segll*.¹

Fno.: Hauksb. *negll, fugll, ofll, afl, botnn*. Dipl. Norv.: *insiglli* 8, *inziglli, kartnagll, rugll, sigglli, vafnn, soknn* 3, *vægnnir, æignn* 5, *æignnir* 3, *liðnnir, sagnn, vploknnu*.

Fsv.: Vgl IV: *aflæt, buðkafll, fæzlløðagh, vgisllædhu, hæzllom, tranuquisllir* 2, *thiislla scoghær*; Vgl III: *ædllum, insighlle, naghlli, mykllæ* 3, *pikllæ* 3, *litllu, wætlluficell, botnne, vatnni*; Sdm (B 53): *soknnen(n)e* 3, *soknnamanna* 4, *soknnamen, vgnne*; Vm: *soknnina, soknna manna* 2, *soknninne*; Vgl II: *wixll*; Da: *soknnini* 3, *soknna-* 4, *ægnnir, vatnni*; Dipl. Suec.: *soknn*. UL (Ängsö): *soknninni, soknna* 7 *ggr, syknnendagh*.

Hesselman (hos Landtmansson Ldsm. Bih. 1, s. 30 f.) har påpekat, att *l* (icke *ʀ*) i orden på *-lig* kan bero på att det i ett relativt självständigt suffix betraktades såsom uddljuds-*l*, alltså var dentalt. Synbarligen oberoende härav har Ekholm (SNF VII.2, s. 68) insett, att detta är förklaringen till *mannillikæ*; detsamma gäller Vh *gøtllandi* 4, *lætllatær*, där det

¹ Ur yngre skrifter må anföras följande former: i Flateyjarbók: *nafnn, iafnn mikit, æignna, yxnn*; något dubbeltecknat *l* efter annan konsonant har jag vid granskningen av några sidor av texten ej funnit, men då *ll* och *nn*, vilket materialsamlingen visar, pläga följas åt, äro skrivningar med *ll* i denna ställning mycket väl tänkbara.

dentala *l* i *land* och *latær* bibehållits och betecknats med *ll*.¹

Brate (Vm ljudl. s. 73) uppfattar *nn* (och *ll* bör väl tolkas på samma sätt) som geminata, dvs '*nn* återgifver det intryck af dubbelkonsonant, som uppstår genom stafvelsegränsens inträde under artikulationen af *n*, och den diskontinuitet i expirationen af *n*, som markerar stafvelsegränsen'. Larsson (Sdm ljudl. s. 147) ansluter sig till denna mening. Ekholm (SNF VII.2, s. 69) är likaså benägen att här antaga förlängning av *ll*, *nn*, så ock Noreen (Aisl. Gr³ § 272) betr. motsvarande skrivningar i fisl. och fno.

För min del kan jag icke biträda Brates mening. Det är att märka, att i de av Brate, Larsson och Ekholm behandlade beläggen med *ll*, *nn* dessa alltid stå framför vokal, och i detta fall är den givna förklaringen fonetiskt möjlig. Däremot är förklaringen knappast tänkbar, då *ll*, *nn* stå i slutljud; att nämligen t. ex. för *soknn* tänka på ett uttal *sōkn-n* är nog icke tilltalande.

Enligt min mening är det icke möjligt att ge en enhetlig förklaring av de givna exemplen. I flere ord fattar jag *ll*, *nn* såsom ett försök att beteckna uttalet *l̥*, *n̥*.² Med denna förklaring bli 20 av de 81 exemplen korrekta.³ Det kan knappast anses för

¹ Synbarligen är detta förklaringen till *ll* i de i danska rimkrönikan mycket ofta förekommande skrivformerna *dydelighedh*, *drabelligh*, *fnyllellegh* m. fl.

² Om kvaliteten hos *l*, *n* vill jag ej här uttala mig, men det kan påpekas, att i några ord t. ex. *botnn*, *n*-ljudet säkerligen är dentalt till följd av förbindelsen med *t*; jfr följ. sida.

³ Enligt den regel jag ovan sökt stöda, är det icke tänkbart, att *ll*, *nn* skulle vara infört från nom. sg. i de mask. orden: eftersom efter annan konsonant endast tonlös konsonant kunde vara lång, böra *ll* < *lR*, *nn* < *nR* här omedelbart ha förkortats, och det kan ifrågasättas, om ett uttal *fugll* (med långt *l*-ljud) någonsin förekommit, och om icke *l* här ständigt varit kaku-

djärvt att antaga, att från formerna utan vokal i ändelsen denna beteckning införts till former, där *l*, *n* ej äro sonantiska, sma 53¹. I fno. *insiglli* kan *ll* dessutom bero på inflytande från *sigillum* med dentalt *l*. (Formen *insilli* DN IV 237, 238, 242 uppvisar tydligen assimilation.) De återstående formerna *vægnnir*, *æignnir*, *liðnnir*, *vploknnu*, *mykllæ*, *litllu*, *ægnnir*, *thiisllascoghær* ha enligt min mening dentalt *l*, *n* infört från osynkoperade former *vægin(n)*, *æigin(n)*, *liðin(n)*, *vplokin(n)*, *mykil(l)*, *litol(l)*, *pistil(l)*, i vilka *l*, *n* stå efter svagtonig vokal och alltså äro dentala.² *pikllæ* är att förklara på samma sätt som *gøtllandi*, oberoende av huru man tänker sig suffixets förhistoria; vissa skrivningar med *gnn* t. ex. *vgnne* kunna ha *nn* infört från vokallösa ändelser, där det betecknat *ŋ*, men snarast har man väl (som Brate l. c. s. 55 förmodar) härmed velat beteckna uttalet *vngne*, belagt redan i Vgl I *piængn*; *afllet* har väl fått *ll* genom inflytande från *afl*, dvs *afl*,^o likaså *vgisllædhu* från *gisll*, dvs *gisl*;^o i *hefnnda*, *stefnnde* har den dubbelskrivna konsonanten ingenting att göra med ställningen efter *f*, utan är den vanliga beteckningen för dentalt *n* framför dental, liksom *ll* i fno. *hæillsu*.

Prof. Pipping har haft vänligheten påpeka för mig, att regeln, att *l*, *n* bliva dentala, då de sammanträffa med dental genom ljudlagsenlig synkope, synbarligen gäller, även om den dentala konsonanten föregår. Härigenom finge *litllu*, *thiisllascoghær* o. a. en annan förklaring, och framför allt

minalt. I överensstämmelse härmed är säkerligen *viðrr* (Post. sog. I 270) att förstå på samma sätt, dvs formen utgör en beteckning för uttalet *viðr*.

¹ Är denna mening riktig, så följer härav, att *l*, *n* redan på denna tid, åtm. fakultativt voro tonande efter tonlös konsonant; jfr Noreen Aschw. Gr. § 38.1, 39.2.

² Möjligen kan även inflytande från nsm. bidragit.

förstår man *ædllum* och *uætllufiæll*, som eljes vore svårförklarliga.¹

Från de behandlade formerna med dubbeltecknat *l*, *n* äro h. o. h. att skilja de talrika formerna med *ll*, *nn* efter *r*. Belägg på hithörande former äro följande:

Fisl.:² Rb.: *scirv*; cod. 645: *ornen* (6); Hauksbók³: *karll*, *iarll*, *giorlla*, *biornn*, *hornn*.

Fno: Hauksbók³: *giorlla*; El.: *karll* as, *huern*. Barlaam³: *iarllar*, *openbarllegr*, *ogorllegr*, *dyrllegr*, *varlla*; *kiærllleik*, *vitrlllegr*; *stiorinna*, *barnna*, *einhuernn*, *gernningr*. Dipl. Norv.: *Erllingr* 4, *iærll(e)* 5 (3),⁴ *Karll* 3, *Marllo* 2; *Arnne* 5, *Biornn*, *Biarnnar* 5, *bornn*, *barnnum*, *fornno* 4, *huarnn(tveggia)* 5, *Kolbiornn* 3, *kornn(skurdø)* 2 (1), *kuærnn*, *nockurnn*, *ockarnn* (1), *Stæinbiornnar*, *yckarnn*.

Fsv. Ly: *kornne*, *gærnn(e)n*g 3; Vh.: *innurllikæ*,

¹ Man kunde tänka sig, att varje postkonsonantiskt *l*, *n* (utom efter *r*) måhända var dentalt, åtminstone i vissa dialekter. För min del tror jag icke, att så är fallet, ty då skrivningar med *ll*, *nn* efter konsonant, som av beläggsamlingen ovan framgår, finnas i alla de nordiska språken, bleve man tvungen att utsträcka regeln över hela det nordiska språkområdet, och det stora flertalet åtminstone norska och svenska dialekter hava i denna ställning kakuminalt *l*-ljud.

² Ur yngre handskr. må anföras såsom exempel Flateyiarbók: *stiorinna*, *nokkornn*, *Biornn*; *hyrnnidir* hör nog även hit, då *nn* efter *r* svårligen kan beteckna dentalitet. Något *ll* i denna ställning har jag ej antecknat från de sidor jag genomgått, men då former som *iall*, *ialldom* flere gånger uppträda, vore en beteckning *rll* mycket rimlig (se nedan). Cod. AM 655 4:o: *tiornnina*. Cod. Holm. av Ólafs saga och Jöfraskinna har jag ej excerperat, men av Noreens exempel (Aisl. Gr.³ § 272) ur den senare höra hit *karll*, *kornn*.

³ Det exakta antalet uppges i detta fall ej, då det ej finnes uppgivet i den redogörelse för rättskrivningen, som ingår i företalet, och ett tidsödande genomgående av texten knappt lönat mödan.

⁴ Siffrorna inom parentes ange antalet belägg före 1300.

kærll(i) 3, *kiærllekær*, *vsparllika*, *ærllikir* 4, *giærnnininginæ*, *hyrnnæ* 2; Sdm.: *quærnnastap*; Vgl II *barnnit*, *ætbornna*; Dal.: *barnni* 6, *kornni*; U. L. (Ängsö): *quærnnina*; Häls.: *giærnninum*; Gotl.: *carllum*; Sv. Dipl.: *Karll*.

Fda: Danske Rimkrønike *karll* ns.

Brate (l. c. s. 73) tolkar skrivningen med *nn* i dessa ord på samma sätt som i *vatnn*. Larsson (l. c. sid. 145) ansluter sig till Brates förklaring av *nn*, likaså Ekholm (l. c. sid. 69), som dock framhåller, att förlängningen särskilt ofta skulle inträtt efter *r*. Noreen (Aisl. Gr. § 372) anser dialektisk förlängning föreligga. Pipping (Guta lag s. XXXV) förklarar *carllum* vara ren felskrivning. I annan riktning går Brates uttalande (l. c. s. 77) beträffande *karll*, som han anser måhända åsyfta (uttalet?) *kall*, som förekommer i hdskr. Jónsson-Wimmer (Hauksbók s. XLIV) yttra om nu ifrågavarande former: 'denne skrivemåde antyder rimligtvis den (senere) isl. udtale (*tn?*); — — — hermed er fordoblingen af *l* efter *r* analog (udtalen *tl?*)'.

För min del anser jag de sist framställda förklaringarna visa i rätt riktning, ehuru jag ej lyckats fatta, huru en skrivare kan antagas ha sökt uttrycka *hotn*, *katl* vare sig genom *hornn*, *karll* eller *hon(n)*, *kal(l)*. De senare formerna äro, som bekant, mycket vanliga i de nordiska språken, och det är klart, att det första steget i denna riktning var reduktion av *r* till förmån för *l*-, *n*-ljudet, som var supradentalt, såsom Kock (Ark. IX s. 264 och cit. litt.) visat. Noreen anser assimilationen $rn > nn$, $rl > ll$ genomförd i fisl., fno. (Aisl. Gr.³ § 262.1,2, Gesch.³ § 131 a, b), men menar, att den i fsv. (och fda.) är dialektisk (Gesch.³ § 183 a). Aschw. Gr. § 289 förmodar Noreen, att $rl > ll$ blott intervokaliskt, och anser i likhet med Kock (Ark. IX s. 149) övergången

rn > *nn* inskränkt till svagtonig stavelse, till ställning framför konsonant eller till slutljud; *gæning* betraktar Noreen som skrivfel. — Det torde av den här lämnade exempelsamlingen vara tydligt, att assimilationen varit vanlig utan inskränkningar (utom möjligen dialektiska), och att sålunda det uttal, som för närvarande är det vanliga i det stora flertalet av både norska och svenska dialekter förefanns redan i fornspråken. Det förefaller mig nu ligga mycket nära till hands att antaga, att de här ifrågavarande formerna *karll*, *hornn* återge antingen övergångsstadiet *rl*, *rη* eller måhända äro ett slags kontamination av *karl*, *horn* och *kall*, *honn*: *r* skulle då bero blott på inflytande från den förra skriftbilden, medan uttalet i själva verket återgavs av de sistnämnda, i samma skrifter ofta förekommande formerna¹. I det förra fallet är dubbelteckningen av *l*, *n* desto naturligare, som dessa ljud ju måste förefalla jämförelsevis långa i bredd med det reducerade *r*, som ursprungligen väl varit det längre av de båda ljuden (jfr nedan s. 52 ff.). Den långa kvantitet, som *ll*, *nn* i dessa ord sannolikt antyder, är sålunda ej att fatta såsom beroende på en 'förlängning' av dessa ljud, utan på assimilation med det föregående *r*².

Det har ej undgått mig, att flere former med *ll* skenbart förete en viss likhet med t. ex. *gøtllandi* ovan, i vilka *ll* säkerligen är beteckning för den

¹ Även om Beckmans slutsats (Ark. XI, s. 245), att Weste haft uttalet *rl*, *rn*, icke *l*, *n*, vore riktig (varom jag alls icke är övertygad), utgör den icke något hinder för detta antagande.

² Det är icke tänkbart, att *ll*, *nn* skulle beteckna längd beroende på den assimilation, som i några ord ägt rum t. ex. nom. sg. *karll*, *hiarne* < **hernne* < **herznæ* (Aisl. Gr.³ § 273), ty det sålunda uppkomna konsonantljudet skulle i denna ställning omedelbart förkortats. Däremot är det möjligt, att ett sådant *ll*, *nn* bidragit till *l* < *rl*, *η* < *rη*.

bibehållna dentala karaktären hos det uddljudande *l* i *land*. Särskildt ofta förekomma sådana former i Barlaams saga. Att sistanfödda förklaring ej här är den riktiga, visas främst av t. ex. *iarllar* och dessutom av formerna med *nn*; en bevarad dental karaktär hos *l* (och *n*) efter *r* är väl icke tänkbar.

I ännu en grupp ordformer föreligger en skenbar förlängning av konsonant efter annan konsonant, nämligen *tt* efter annan klusil, alltså efter *k*, *p* t. ex. *kunniktt*, *opttr*. Till dessa räknar jag även de former, som skrivas med *g*, *gh* t. ex. *kunnig(h)tt*, då ju *g*, *gh* här säkerligen uttalades som *k*. Hithörande former visa med hänsyn till kvantitetens beteckning ganska stor vacklan. Det material, jag antecknat, är följande:

Fisl: Haukr.: *optt*.

Fno: Vestn. maalf.: *køyptti*. El.: *loptt*. Dipl. Norv.: *fylgtt*; *kunniktt* 8, *kunnicktt* 2, *kunnig(h)tt* 10 (1) *kunnitt* 3, *lagtt* 2, *samþyktti*, *saktt* (1), *sag(h)tt* 2 (1); *mærktt*, *sækttir*, *maklegtt*, *sliktt*; *þrituktta*, *tyttughtta* 2; *skiptt* (1), *apttr* (1); *halptt*¹; *gropptt*, *køyptti* 5, *optt* 3, *opptt* 2, *æpttir* 4 (1), *æppttir*. Barlaams saga t. ex. *appttr*, *opttlega*.

Fsv.: Vh.: *skipttis*. Sv. D. *saktt*. I senare tider äro sådana skrivformer i vissa fsv. skrifter mycket vanliga.

Det är med full avsikt jag här sammanfört former med *tt*, där detta är etymologiskt berättigat, och sådana där det icke är fallet. Detta förfaringssätt torde motiveras av det följande. Enligt min mening visa dessa former, trots beteckningen *ck*, *pp*, *tt*, icke långt *k*-, *p*-, *t*-ljud. Förklaringen ligger i det sätt, varpå de båda klusilerna uttalades. Då två klusiler komma

¹ Kan även vara en skrivform för *haltt*; likaså anger väl *tompttenna* (Ög. Fragm. M. s. 15) uttalet *tomttenna*.

att stå invid varandra, kunna ju tvenne uttalsmöjligheter föreligga: antingen bildas den senare klusilens tillslutning, först sedan den förras explosion ägt rum, eller ock bildas den senares spärrning, förrän detta skett. Det förra uttalet känner Sievers (*Phonetik*⁵ § 457) från 'Bühnendeutsch bei getragener Declamation' och svenska, det senare från det tyska umgängesspråket och engelskan, och han förmodar, att det är rådande i de flesta andra språk. — Vad uttalet av den finländska högsvenskan beträffar, yttrar Pipping (*Nystavaren* IV s. 120): 'Even efter föregående ike homorgan klusil höres implosionen utan svorighet sovel som den föregående klusilens explosion. Do labial klusil följer po mediopalatal, verksteles stundom den labiala implosionen före den mediopalata explosionen, varijenom bodas hörbarhet starkt reduceras.' Ett aktgivande på uttalet av dessa konsonantförbindelser har emellertid gett till resultat, att även i andra förbindelser än den av Pipping sist nämnda det senare uttalet ofta förekommer, i synnerhet i svagtonig stavelse, men också eljes, ehuru det förra är det vanligaste, särskilt i mer vårdat uttal.

De här anförda egendomliga skrivformerna få härigenom en mycket naturlig förklaring: man har velat återge ett uttal, där den senare klusilens tillslutning bildas, förrän den förras explosion ägt rum. Vid sådant uttal förnimmes den förra blott genom sin implosion, den senare däremot genom den betydligt kraftigare markerade explosionen. Det ligger då ingenting märkvärdigt i den osäkerhet i beteckningen, som de anförda formerna uppvisa, ty ifrågavarande uttal av dessa konsonantförbindelser gör intryck av långt konsonantljud. Som av exemplen synes, är det vanligen den senare konsonanten, som tecknas dubbel, detta just beroende

på att explosionen var kraftigare än implosionen och framför allt lättare att bestämma till sin karaktär. Detta står i fullkomlig överensstämmelse med det faktum, att assimilationen av två närliggande klusiler alltid är regressiv; t. ex. *ekke : etke, tutt : tupt, skakker : skapker*. (Gesch.³ § 75, 183 f., Aisl. Gr.³ § 261 jte Anm.) Till dessa assimilationer kan ännu fogas den av *k + t* t. ex. *kunnitt*. Alla dessa assimilationer vore fonetiskt orimliga, om ej nu ifrågavarande uttal existerat. Den förra klusilens explosion kan ju visserligen förnimmas även vid detta uttal, om dess tillspärrning bildas framför den senares, sålunda vid *pt, pk, tk* (och motsvarande förbindelser av tonande klusiler), men huru utomordentligt svag denna explosion, som icke påverkas av trycket från lungorna, är, framgår av att assimilation sker.¹

Det andra och kanske vanligare uttalet har väl legat till grund för de ofta förekommande skrivningarna *æpptir, kunnickt* likasom för de vanliga formerna *æptir, kunnigt*, i vilka sålunda de båda klusilerna uttalades 'fullständigt' var för sig. De sistnämnda formernas talrikhet beror naturligtvis dels på anslutning till andra former, dels på den traditionella ortografien.

I överensstämmelse med det ovan sagda bör enligt min mening även den mycket diskuterade formen *slit* (= *slikt*) förklaras. Formen förekommer i Vgl I 3 ggr (11, 24, 69), Da 1 gg (4), Biæ 1 gg (125). Brate (Lj. s. 82) anser skrivfel föreligga, Zetterberg (Biærk. s. 49) ansluter sig till Noreen (Urg.

¹ Det är icke nödvändigt att med Cederschiöld (SNF II.3, s. 10 f.) antaga assimilation vid Erikskrönikans och Eufemiasornas rim av typerna *-bc : -c, -bc : -cc-*, när de däri ingående ljuden äro klusiler: det ovan diskuterade uttalet utgör tillräcklig förklaring. (Också de övriga fallen äro lätta att förklara).

lautl. s. 132, Aschw. Gr. § 510, Anm. 2), som anser formerna bero på en växling, vilken återspeglas av fht. *solihēr:solichēr*. Pipping (Guta lag s. XLVI f., Vgl:s ordsfatt art. *slikær*) anser sannolikast, att här förelegat dentallös neutrumform (varpå ex. finnas både i Vgl I och Gotl.) sålunda *slic*, som enligt Noreen (Gesch.³ § 205.1) finnes i fno.; vid denna forms avskrivning förväxlades *c* och *t* till följd av den stora likheten hos dessa typer. Pipping framhåller särskilt det faktum, att de *k*-lösa formerna av detta ord förekomma endast i nasn, dvs endast i den form, där de kunna förklaras ur en förväxling av bokstäverna *c* och *t*.

Detta faktum gör väl Noreens förklaring osannolik; se även Kock Ark. XXI s. 100. Mot Pippings mening åter kan invändas, att det vore egendomligt 1:o att just av detta ord dentallösa former skulle uppträda så pass ofta, 2:o att just dessa former av skrivaren oftare än andra utlästs orätt. Det synes mig vara avgjort mera tilltalande att antaga, att formen söker återge ett uttal av *slikt*, där *t*-tillslutningen bildats under *k*-spärrningen, varigenom *k*-ljudet, trots längden efter lång vokal (jfr *slickt* i Vgl I), framträdde ofantligt mycket svagare (blott genom implosionen) än *t*-ljudet. Detta stödes, förefaller det mig, av det fno. *sliktt* och av dock ej fullt analoga former som *kunnitt*, vilka i den dag som är, äro vanliga i talspråket, såväl i Sverge som i Finland.

Övriga former, där konsonant tecknas dubbel efter annan konsonant, äro få och förekomma sporadiskt i olika texter. Något avvikande uttal torde med dem knappast åsyftas, och om motsatsen verkligen är fallet, torde ett sådant uttal kunna betecknas som dialektiskt eller rent av individuellt.¹ Den väl rätt

¹ Särskild uppmärksamhet förtjänar teckningen av *l*, *n*, *d* i Barlaams saga. Framför *d* dubbelskrivas nämligen i

allmänna meningen (se t. ex. Noreen Gesch.³ § 80), att efter annan konsonant geminata förkortas, torde efter det, som ovan anförts, icke kunna upprätthållas utan den här påvisade betydande inskränkningen.

Det kan nu vara skäl att ägna någon uppmärksamhet åt andra konsonantförbindelser efter kort vokal än sonor konsonant följd av tonlös. — Att två korta konsonantljud ej kunna stå invid varandra är väl tämligen allmänt erkänt: jag erinrar särskilt

mycket stor utsträckning *l* och *n*. Närmast till hands ligger naturligtvis antagandet, att härmed åsyftas dentalitet (jämte halvlängd, se nedan sid. 55). Detta är emellertid ej utan vidare möjligt, åtminstone ej beträffande *l*. Pipping har (SNF VI.5) visat, att *l* och *n* ha dental kvalitet, även då de sammanträffa med dental efter ljudlagsenlig synkope, oberoende av föregående vokals accent. I de rätt stora partier av Barlaams saga, som jag granskat, fyllas dessa villkor strängt blott av *n*: *nnd* förekommer blott i gammal förbindelse, t. ex. *senndi*, *lannd*, *teliannda*, och till följd av ljudlagsenlig synkope, t. ex. *reynndi*; *ll* förekommer oftast i samma ställning, t. ex. *veralld*, *skylddi*, *fiolldi*, men dessutom i ställning, där man skulle vänta kakuminalt *l*, t. ex. *tallde*, *dualldezt*. Granskar man så bruket av *dd*, så visar sig, att *dd* förekommer efter *n(n)*, då detta är dentalt, men efter *l(l)* även eljes, t. ex. *anndda*, *rannzakandde*, *mynddi*, *senddi*, *verallddar*, *fioldda*, *skylddi*, men därjämte *polddo*, *talddde*, *skildduzt*. Förlängning av *d* är i alla dessa former ytterst osannolik. Man kunde tänka sig olika förklaringar. Ett synes tydligt, nämligen att en skrivare, som i så stor utsträckning, som i denna text skett, begagnade *ll*, *nn* för att beteckna dental kvalitet hos dessa ljud, även skulle bruka samma slags beteckning för att markera dentalitet hos *d*, vilket ju som geminata blott undantagsvis (t. ex. *hræddr*?) var icke-dentalt. Man kan då tänka sig, att texten visade en dialekt, där förbindelsen *l*, *n* + *d* alltid var dental, oberoende av huru *ld*, *nd* uppkommit (och detta synes mig sannolikast), eller också får man antaga, att i de fall, där *l* och *d* voro kakuminala, skrivningen med *dd*, *ll* beror på analogiskt inflytande från de vida talrikare formerna, i vilka denna förbindelse var dental; detta antagande skulle då stödas av den korrekta användningen av *nn* med därefter följande *dd*.

om P. Piersons uttalande (*Métrie naturelle du langage*, Paris 1883, s. 199): 'on peut dire que toute syllabe dans laquelle se trouve une voyelle suivie de deux consonnes, est régulièrement longue; c'est seulement à cette condition que chacune des articulations, dont elle se compose, peut ressortir nettement'. Hos lång stavelse fordras, enligt Pierson, att minst ett språkljud skall vara långt. Att anföra alla de uttalanden i denna riktning, som finnas, torde icke vara nödigt. Men då enligt den föregående framställningen den senare konsonanten är lång, blott då den är tonlös och följer efter en sonor konsonant, så måste i alla övriga konsonantförbindelser den förra konsonanten vara (åtminstone halv-) lång¹ (om två klusiler invid varandra se s. 48), och detta gäller oberoende av om vokalen är starktonig eller svagtonig.² Också detta är väl tämligen allmänt

¹ Risberg (*Den svenska versens teori* I, s. 54 ff.) har riktigt insett detta, men som jag tidigare (*Språkvetenskapl. sällskapets i Uppsala förh. 1908* s. 7 f.) sökt påvisa, innebär detta icke, att vid positionsberäkning den senare konsonantens kvantitet skulle varit betydelselös. — På vilket sätt den förra konsonantens större kvantitet möjligen sammanhänger med eller beror av en reduktion av den senares (som Risberg söker göra troligt) vill jag ej nu uttala mig om: blott instrumental undersökning kan här ge säkra upplysningar.

² Härvid är det kanske skäl att erinra om att det naturligtvis icke är fråga om den 'absoluta' längden (under lika förhållanden är ju t. ex. *s* alltid längre än *b*), utan om den traditionella eller relativa, som Sievers (*Phonetik*⁵ § 686) kallar den, där det är fråga om 'das Verhältnis der absoluten Quantitäten der einzelnen phonetischer Gebilde zu einander', dvs kvantiteten bedömes efter den längd, man är van att finna hos varje särskilt ljud med förhandenvarande accent. Det är därför klart, att de absoluta kvantiteterna hos konsonantljuden skola bli andra i de svagt accentuerade stavelserna än i de starka, fastän förhållandet mellan kvantiteterna i huvudsak kan vara detsamma.

erkänt, men om så är fallet, är regeln, att i fvn. varje *geminata* förkortas framför annan konsonant³ icke hållbar.

Enligt min mening ger denna kvantitetsfördelning, som icke tillräckligt beaktats, värdefulla upp-

³ Noreen stöder sig på Hoffory (Ark. II s. 38 ff.), som uppställt regeln, att i fvn. ursprunglig lång explosiva eller spirant förkortats framför konsonant, men Noreen tillfogar (Aisl.³ § 274): 'weingstens in der schrift'. Hofforys bevisföring är emellertid betänkligt svag. Det är först alldeles icke nog att påvisa en regels förefintlighet i en enda handskrift, om man vill, att den skall gälla för hela det fvn. språkområdet. Att regeln icke i hela sin utsträckning gäller för fno. hom. boken, har Wadstein (Fno. homil. ljudl. s. 129) visat. Vidare sammanför Hoffory former, där konsonanterna föregås av lång vokal, med dem där denna är kort; det är ej heller eo ipso klart, att om förkortning framför en viss konsonant eller av en viss konsonant i något eller några fall inträder, en sådan förkortning därför utan vidare kan antagas vara allmän. Och slutligen: Hoffory har byggt sin bevisföring uteslutande på majoritetsprincipen. Denna är icke alltid oantastbar, men framför allt har man rätt att fordra, att då samtliga bevisande belägg anföras, även de, vilka motbevisa regeln, antecknas fullständigt, och detta har ingalunda skett. Ett exempel må anföras: Förkortning efter lång vokal och framför ett till böjningsändelsen eller stammen hörande *r* stöder Hoffory huvudsakligen på orden *dótr*, *nétr*, *hlátr*. Nämnade ord förekomma i dessa former sma 16 ggr, aldrig däremot tecknade med *-ttr*. En granskning av det övriga av Hofforys exempelsamling ger emellertid det intressanta resultatet, att konsonanten enkelt tecknas 14 ggr, dubbelskrives däremot 22 ggr, och hela statistiken blir 30:22. Att härpå grunda en regel är knappast korrekt, och då härtill kommer, att de 30 beläggen äro uttömmande, medan de 22 blott äro de 'prov' på 'oorganiska' former, som Hoffory själv anfört, alltså icke utgöra det fullständiga materialet, torde man medge, att på Hofforys uttalanden, åtminstone i denna punkt, ingenting kan byggas. — Den fonetiska grunden till Hofforys teori är väl det bekanta faktum, att en intervokalisk eller slutjudande lång konsonant är längre än en antekonsonantisk sådan; jfr om hela denna fråga framställningen nedan.

lysningar om huru en del skrivformer i de nordiska fornspråken böra förstås. När det sålunda i föreliggande grammatiker och monografier konstateras, att vissa konsonanter framför vissa andra, i strid mot den allmänna ortografien, dubbeltecknas, så har man härav dragit den slutsatsen, att 'förlängning' förelegat. Detta är enligt min mening en fel-tolkning. Som jag sökt framhålla, var den föregående konsonanten (åtminstone halv-) lång (utom i de tidigare angivna fallen), och när detta betecknas, har man att göra med avvikelser från den vanliga ortografien av alldeles samma art som *bortt*, *verck*, *hialppa* osv. Likasom t. ex. *vænta* sålunda är att utläsa *væntta*, men blott sällan skrives så, är t. ex. *bætri* att utläsa *bættri*, ehuru ej något större antal belägg på denna skrivform finnes. Detta sakförhållande förklarar det stora flertalet av de former med dubbeltecknad konsonant, som Noreen i överensstämmelse med flere andra forskare anser bero på 'förlängning' framför vissa konsonanter (Aschw. Gr. § 296, Aisl. Gr.³ § 269, Gesch.³ § 133, 185 a).¹ Med former som *kægglā*, *mykkle*, *allna*, *vittne*, *smikkra* avsåg man sålunda blott att angiva det verkliga uttalet av de till följd av skrivregeln vanligare formerna *kægla*, *mykle* osv.²

Mycket belysande i detta avseende äro förbindelserna *tn* och *tr* i Vgl I. Pipping (SNF VII.1, s. 12 ff.) yttrar härom: 'Förlängning av *t* mellan kort vokal och antevokaliskt *n* är ymnigt belagd och betecknas i regeln': *vittni* med *tt* 10 ggr, med *t* 4 gg. Däremot finnes intet belägg med *tt* framför slut-

¹ Måhända föreligger dock verklig förlängning framför *i*, *u*.

² I några fall kan ställningen framför konsonant samverka med regeln om tonlös konsonants längd efter tonande, t. ex. fisl. *styrckri*; fno. *klerckr*, *merkkr* (2), *værppli*, *fanttr*, *kanttr*, *Salttne*; fsv. *stionkkær*. Jfr dock nedan om uttalet av *r*.

ljudande eller antekonsonantiskt *n*, alltså *vatn*, *vatnras* osv 10 ggr. Samma regel gäller för *t*, om den följande konsonanten är *r*: *bættri*, men *gitær*. Orsaken är tydlig nog: *t*-ljudet är långt framför till samma stavelse¹ hörande konsonant, och detta har betecknats, men är kort, då det följes av till annan stavelse hörande sonant (*n*, *r*).² — Att vissa konsonanter t. ex. klusilerna i denna ställning oftare tecknas dubbla än andra, beror på att längden hos dem uppfattades tydligare, måhända till följd av deras absoluta längd, men snarare på grund av vissa akustiska företeelser. (Jfr nedan s. 70).

Uppmärksamhet förtjänar särskilt dubbelteckningen av *l*, *n* framför *d* och *t*. Det torde tämligen allmänt antagas, att *ll*, *nn* här beteckna dentalitet hos *l*-, *n*-ljuden. Noreen antager, att därjämte förlängning av dessa ljud ägt rum, och av hans uttalanden (Aisl. Gr.³ § 269.3, Gesch.³ 133.a) synes framgå, att han anser förlängningen vara det primära, dentaliteten en följd därav. För min del står jag, såsom av det föregående torde framgå, så att säga mitt emellan de olika åsikter, som företrädas av Noreen och Pipping (SNF VI.5), i det jag i likhet med den förre anser, att eftersom *l*, *n* följas av konsonant, de äro åtminstone halvlånga, men i överensstämmelse med den senare anser, att deras dentala kvalitet icke är beroende därav, utan av den art uppkomsten av förbindelsen har.

Det är självklart, att former, där intervokalisk

¹ Då jag här talar om stavelse, avser jag uteslutande den språkhistoriska stavelsen, från och med sonant till sonant.

² Som instans mot detta kan icke anföras, att former som nsv. *bottn*, *vattn* äro så gott som allennarådande. Detta uttal härstammar enligt min mening från de talrika former, där efter *n* följer vokal (slutartikel, kasus och pluralisformer); jfr även det följande.

kort konsonant tecknas dubbel, ofta kunna vara analogibildningar efter andra former av samma ord, där verklig orsak till en viss längd föreligger. I likhet med Kock (Ljudl. s. 389) anser jag sålunda det dubbeltecknade *p* i *oppin* osv vara infört från det relativt långa *p*-ljudet i *oppnom* o. a. synkoperade former, vare sig man vill antaga blott grafiskt eller även fonetiskt analogi-inflytande. Flere av de egenomliga formerna i Vidh., *grippin*, *dræppin* m. fl. kunna med Noreen (Aschw. Gr. § 296 Anm. 2) förklaras på detta sätt (jfr dock s. 57 jte not), utan att någon 'förlängning' framför *n* behöver förutsättas.

Det återstår emellertid flere former, som synas stå i direkt strid med vad jag här anfört; ur Aschw. Gr. citerar jag *tiggilhus*, *gittær*, (ä. nsv. och finl.) *molln* m. fl. Då i alla dessa exempel *l*, *n*, *r* äro sonantiska eller ha varit det före svarabhaktivokalens utveckling, kunde det synas, som skulle de dubbeltecknade konsonanterna i dessa ord icke ha något att göra med den ovan behandlade konsonantlängden framför till samma stavelse hörande konsonant. Det är emellertid känt, att sonantiska likvidor och nasaler *l*, *n*, *ŋ*, *r* ofta uttalas starkt reducerade och då ha tydlig konsonantisk funktion.

Ett alternativt sådant uttal av dessa ljud antaga även Kock (Ljudh. I, s. 389) och Noreen (Behandl. af lång vokal, Upps. univ. årsskr. 1880, s. 2 not 1). När en sådan konsonant med variabel funktion hörde till ordstammen, blev ordets utveckling beroende av dess uttal: *ŭtr* > nsv. *utter*, emedan *t* framför till samma stavelse hörande konsonant var halvlångt, vilket framträdde ännu tydligare i bredd med det reducerade *r*, vilket var kortare än *r* i övriga ställningar (jfr Noreen Vårt språk II s. 106); *ōkr* > nsv. *ocker*, *bōtn* > *botten*, *vaŋn* > *vatten*. Till sin funktion likställt med *r* var naturligtvis *r* följt av vokal. Hade man däremot ett

uttal med *r*, så förblev konsonanten kort, och *botn*, *vatn* fortleva i denna form än i dag i svenska dialekter. I andra fall t. ex. *nævr* inträdde nsv. förlängning, och den nsv. formen blev *næver*. Det är emellertid alldeles ej givet, att i en form, som uppkommit till följd av ett uttal med *r*, denna alltid skulle behållit det: tvärtom vittna ju yngre former, att det sonantiska uttalet åtm. i vissa fall återinförts, se Noreen Aschw. Gr. § 38.1, 39.2; Kock Ark. XXV s. 61 ff., Hesselman Spr. o. St. 11, s. 81 ff.

Detta visar även, huru former som *gittær* äro att förklara. Medan nämligen *gitr* = *gitr* (> *gitær*) behöll kort konsonant, var denna halvlång i uttalet *gitr* = *gittr* (> *gittær*).

I former, där *r* hör till ändelsen, kan sålunda spåras en tendens att låta detta inverka på formens utveckling; att denna inverkan i allmänhet ej kan spåras i resultatet i nsv., beror naturligtvis på analogiskt inflytande från de talrikare former, i vilka ändelsen ej började med *r*. I vissa fall har utvecklingen, analogien till trots, varit ljudlagsenlig, t. ex. *nýttr*, *nöttr* > nsv. *nötter*, *nöttr* > dial. *nýtär*, *nötær*; *gnýttr* > nsv. *gnetter*, *gnýttr* > dial. *gnitär*, *gnetär*; detta beror troligen på att orden, i synnerhet det senare, mest förekomma i pluralis.

På nu antytt sätt torde ett flertal av de övriga med dubbeltecknad konsonant uppträdande formerna bl. a. i Vidh. vara att förstå: de äro analogibildningar efter former med ljudlagsenligt lång konsonant.¹

Sålunda kunna även flere tidigare behandlade kortstaviga former förklaras (jfr sid. 33 a), t. ex. *lott*, med *tt* från ns *lotr*, *matt* från ns *matr* (mat), *hatta* (hata) inf. genom anslutning till ns *håtr* (hat) m. fl.

¹ Måhända äro flere former i Vgl IV att med Pipping (Neuphil. Mitt. 1909, s. 181 not 2) och Ekholm (Vidh. s. 70) att förklara som beroende på en dialektisk förlängning av *p*, *t* efter vokal.

Den vacklande beteckningen av en ursprunglig lång konsonant framför annan konsonant vinner genom det ovan anförda en mycket naturlig förklaring. Ehuru t. ex. gsf *spakrar*, såsom nämnts, uttalades *spakrar*, tecknades formen vanligen med *k* (icke *kk*), dels till följd av inflytande från de talrika former, där *k* stod intervokaliskt eller i slutljud, *spakan*, *spøk*, dels i överensstämmelse med den fornnordiska ortografien, enligt vilken längd hos konsonantljud vanligen icke betecknades invid annan konsonant. Nu är det mer än sannolikt, att det senare *k*-ljudet i gsf *skakrar* var ungefär lika långt som i *spakrar*, men i det förra ordet ofta tecknades *kk* till följd av inflytande från *skakkan*, *skøkk* m. fl. Härav förklaras även *skakr*, ty då man sade *spakrar* : *spakr*, fick man genom naturlig analogi även *skakrar* : *skakr*, varvid naturligtvis den nämnda ortografiska principen medverkade.

Det som i det föregående anförts, torde även bidra till förklaringen av de mycket diskuterade formerna *apter*, *ater*, *atter*. Noreen (Aschw. Gr. § 288 Anm.) skiljer *āter* från de övriga formerna, vilket är en nödfallsutväg, som ej torde behöva tillgripas. Kocks alternativa förklaring (Ljudh. I, s. 389), enligt vilken i *aptr* *p* ljudlagsenligt fallit framför tautosyllabiskt *-tr* är väl djärv, då paralleller till företeelsen ej uppvisats. Däremot torde en kombination av Kocks andra förslag (Ljudh. I, s. 387) och framställningen ovan förklara formerna. Allmänt antages, att *pt* åtminstone i svagtonig ställning assimilerats till *tt*; Kock menar, att detta **attr* i starktonig ställning skulle givit *atter*, men därvid bör uttryckligen betonas, att *tt* dvs *t* i den svagtoniga ställningen kan ha bevarats blott under den förutsättning, att *r* var reducerat eller konsonantiskt¹ och

¹ t. ex. i sammansättningar, där senare leden börjar med vokal t. ex. fsv. *ateravugher*.

sålunda hörde till samma stavelse. Detta *attr* gav i starktonig ställning *atter*. Det svagtoniga *attr* återigen måste ge *atr*, vilket starktonigt genom uddljuds-förlängning (och inflytande från andra partiklar, se Olson, Ög. fragm. s. XXXVIII) blev till *āter* (dvs *āter*) nsv. *āter*. Utan iakttagande av skillnaden mellan *r* och *r* blir den olika utvecklingen av *at(t)r* oförklarad.

Det som nu utvecklats, gäller konsonantförbindelser efter kort vokal. Granskar man förhållandet mellan kvantiteterna hos två konsonanter efter lång vokal, visar det sig omedelbart, att man måste skilja emellan två väsentligt olika kategorier: sådana, där den förre konsonanten var tonande, och sådana, där den var tonlös. Likasom i finl. hsv. är kvantitetskillnaden i det förre fallet väsentligt mindre än i det senare, där ställningen efter lång vokal bidragit till att ge konsonanten ökad kvantitet.¹ Hithörande ex. kunna vara av intresse, varför de jag antecknat, må anföras:

Fisl.: *lickneski, rétlátt, rétláttra* 2, *ackrar, ackrinum*: Fno. *ackrar, ackrinum, eittri, littlu, latter* 2, *bottni, osiukkr, Æirikkr, hausstar, syslumaör, skytt, pottne, priottsko*; Fsv. *vappn* 4, *lattaer, littlæ, slittaer, skyuttaer, føttaer* 3, *bryttaer* 2, *løppær* 2, *ossnællum*.²

För min del håller jag det för mycket sannolikt, att den tonlösa konsonantens längd i sådana ord var att likställa med den hos den förre av två konsonanter efter kort vokal (förbindelsen sonor konsonant + tonlös naturligtvis undantagen). Icke ens

¹ Härtill bidraga stundom akustiska förhållanden, se nedan sid. 70.

² Härtill kunde ännu fogas flere ord, där efter klusil följer annan klusil, t. ex. *eipptir, slickt, ovickt*, men då i dem den såsom lång tecknade konsonanten måhända är att fatta på annat sätt, har jag uteslutit dem.

om konsonanten språkhistoriskt hade hellängd, torde den framför annan konsonant haft mer än halvlängd, och såtillvida har regeln, att lång konsonant framför annan konsonant förkortades, en viss riktighet, dvs den långa konsonanten fick halvlängd, och denna betecknades i allmänhet icke. Men fränsett detta ortografiska faktum, ger det nu anförda en synnerligen naturlig förklaring av det förhållandet, att hellång konsonant ofta även i intervokalisk ställning enkeltecknas.

Med stöd av det föregående finner man, att t. ex. gsf hette *rīkrar* och *rētrar*, och då av det förra adj. asm hette *rīkan*, låg det mycket nära till hands att av det senare bilda *rētan*, vilket dock ej nödvändigtvis hade någon motsvarighet i uttalet. Omvänt har analogien *rētrar* : *rēttan* = *rīkrar* : *x* gett **rikkan* (jfr *nýtтан*), desto hellre som *kk* verkligen motsvarades av en viss längd hos konsonanten. Liknande analogibildningar kunde ju även förekomma, om konsonanten icke var tonlös, men de understöddes då icke av den längd, som tonlös konsonant efter lång vokal ägde, och inträdde därför mindre lätt. I själva verket visar det sig, att den enkeltecknade långa konsonanten vanligen är tonlös.

I det föregående har jag antagit, att efter lång vokal eller diftong hellång tonlös konsonant framför annan konsonant fick ungefär samma kvantitet som kort (> halvlång) tonlös konsonant i samma ställning. Detta bör sammanhållas med 1:o att halvlång tonlös konsonant i intersonantisk ställning i nsv. i de avgjort flesta dialekter förkortats, t. ex. *lāta* > *lāta*, *hūs* > *hūs*, 2:o att lång vokal framför konsonanthopning förkortats (med några få undantag t. ex. framför *rð* > *rd*). Vi få härigenom en naturlig förklaring både till Noreens regel (Upps. univ. årsskr. 1880, s. 2), att lång vokal förkortades framför hellång konsonant,

som stod framför annan konsonant,¹ och dessutom till flere påfallande former i nsv. Att märka är dock, att i den andra delen av Noreens regel, att hellång konsonant efter lång vokal förkortades i intervokalisk ställning, ordet 'intervokalisk' torde böra utbytas mot 'intersonantisk'.

I den följande utredningen spelar frågan om funktionen av *l*, *n*, *r* efter konsonant en avgörande roll. Likasom tidigare visats, att den olika funktionen av dessa ljud gav upphov till olika former i kortvokaliska ord, likaså torde häri vara att söka orsaken till utvecklingen av olika former i olika dialekter i långvokaliska ord. Noreen (loc. cit. s. 2 not 1) har med hänvisning till den olika utvecklingen i t. ex. *nævr* > nsv. *næver* och *sōkn* > nsv. *söcken* uttalat meningen, att vokalförkortningen i de långvokaliska orden berodde på att *l*, *n*, *r* i dessa stodo efter tonlös konsonant, och att i detta fall dessa ljud hade konsonantisk funktion. Då härtill kan läggas, att förkortning i allmänhet ej inträdde, då den långa vokalen följdes av tonande konsonant (t. ex. *rōðr* > nsv. *röder*), så torde erkännas, att Noreens mening i stort sett är riktig, för högsvenskans vidkommande, trots några få undantag, som *vapen*, *göpen*, *åker*, *lösen* o. a., av vilka för övrigt flere kunna vara analogiskt ombildade. Att förhållandet kan ha varit och måste varit ett annat i vissa dialekter, hoppas jag skall framgå av det följande.

Granskar man nu först ord med lång vokal + hellång tonlös konsonant, i vilka ett följande *l*, *n*, *r* hör till stammen, så få vi följande utveckling: *slātr*

¹ Vilken den fonetiska förklaringen till att förkortning inträdde, då den hellånga konsonanten stod i slutljud, är jag ej säker på. Måhända är orsaken den, att efter den långa konsonanten, som i de flesta fall var en klusil, följde aspiration, som hade samma verkan som konsonant.

har i hsv. haft uttalet *slātr̥*, och denna form, stödd av t. ex. ds *slātri*, har gett nsv. *slåtter*, ty i dessa former skall *tt* framför konsonantiskt *r* bli halvlångt, och framför konsonanthopning skall vokalen förkortas; *slātr̥* med *tt* intersonantiskt skall behålla längd hos vokalen och få kort konsonant samt ger därför sv. dial. *slåter*¹; *hlātr̥* (skratt) ger dial. *latter*. På samma sätt utveckla sig plur. formerna *nāetr̥* till *nätter*, *dōtr̥* till *döttr(ar)*; av det förra ordet torde en nsv. form **nāeter* < *nāetr̥* ej finnas, väl beroende på inflytande från nsv. sg. *nātt*, i det senare ordet däremot har *tt* förkortats både i *dōtr̥* och sg. *dōttir*, och dialekterna visa i stor mängd sg. *dōter*, pl. *dōter* m. fl.

Vänder man sig till ord, i vilka *l*, *n*, *r* stå efter kort tonlös konsonant, blir utvecklingen givetvis densamma: *ētr̥* > nsv. *etter*, men *ētr̥* > dial. *ētär*, *aitr̥*, *sōkn̥* > nsv. *socken*, men *sōkn̥* > dial. *sōken*, *tēkn̥* > nsv. *tecken*, men *tēkn̥* > dial. *tēk(en)* m. fl. För korthetens skull har jag blott upptagit formerna med *r*: det är självklart, att då vokal följer, det konsonantiska *r* verkar i samma riktning.

Olson har (Festskr. t. Cederschiöld, s. 49 ff.) ägnat hithörande frågor en grundlig undersökning och omsorgsfullt samlat materialet. Som redan av det föregående framgått, kan jag ej ansluta mig till hans mening, att *t* i jämförelsevis sen tid förlängts framför svarabhakti + *r*. Ett bemötande av Olsons

¹ Vad *slát(t)r* n., *slót(t)r* m., vidkommer, förstår jag ej rätt de betänkligheter, som Rqt (II s. 154), Tamm (Fn. fem. på *-ti* och *-ipa*, s. 26 not 2), Noreen (Lång vok. etc. s. 11) hyst beträffande den direkta motsvarigheten mellan dessa former och nsv. *slåtter*. Fsv. har väl vanligen *slætter* m., *slattodagher*, men även *slåttra dagher* (slåtter, slåtterdag), varjämte avledningen *slatringer* (= slakt) förekommer och i nsv. dial. *slātra* (slakta). Man behöver sålunda alls ej tillgripa sammansättningar för att förklara *-r* i *slåtter* (jfr ännu W. Cederschiöld, Stud. över genusväxlingen s. 14).

framställning inneligger redan i det föregående resonemanget. Olson har missuppfattat kvantiteten av två invid varandra stående konsonanter, icke beaktat den olika funktionen hos *l*, *n*, *r* och därför icke insett, att andra förkortningar av lång vokal (*sōkn* : *söcken*) äro av fullkomligt samma art som de av honom behandlade (*gēt* : *gëtter*). Vidare blir Olson oss skyldig den fonetiska förklaringen och finner därför ingen orsak till dialekternas växlande former; slutligen blir Olson tvungen att förklara *böcker* för en analogibildning.

I allmänhet har ju ändelsens *-r* ej medverkat vid utvecklingen av den nsv. formen, emedan de övriga formerna motverkat dess inflytande. Men enstaka fall hava dock fått en fullt ljudlagsenlig utveckling. Kortvokaliska former som *gittær* äro ovan behandlade; långvokaliska exempel saknas ingalunda; så är t. ex. *lätter* 3spi enligt min mening att fatta som den normala utvecklingen av uttalsformen *lāt̃r*.¹ Om förkortning här redan inträtt, är svårt att säga; nödvändigt är det ingalunda, och just den nästan totala avsaknaden av skrivformen *getter*² i fsv. tyder på att förkortningen inträdde först senare, mot medeltidens slut.

Vad de enstaviga konsonantstammarna beträffar, så är deras utveckling, som sagt, att fatta på samma sätt som de tidigare antecknade typordens, och det spelar ingen annan roll, om vokalen i dem är lång eller kort, än den, att den nsv. formen i de sistnämnda är så att säga färdigbildad tidigare, emedan förkortning i dem ej behöver äga rum. Man har sålunda *rōtr̃* > nsv. *rötter*, men *rōtr̃* > dial. *röter*, *bōkr̃* > nsv.

¹ Naturligtvis kan *latter* bero på inflytande från *lätta* inf.

² I litteraturen före 1350 har jag 3 ggr funnit formen *fötter*, men har tyvärr ej antecknat beläggstället. Om i dessa former *ø* är långt eller förkortat är väl omöjligt att avgöra.

böcker (**böker* torde ej finnas, då ordet atm. i betydelsen 'liber' väl lånats från hsv.); *gētr* > nsv. *getter*, men *gētr* > dial. *gäitär*. Jfr härmed tidigare behandlade ord av typen *nōtr* > nsv. *nötter*, men *nōtr* > dial. *nötær* jämte *nōtær* med nsv. förlängning. Intressant är, att enligt detta betraktelsesätt den såsom analogibildning efter sg. ansedda pluralformen *böter* blir fullt regelbunden, *bōtr* > *bōter*. Några hithörande ord ha i nsv. övergått till annan böjning t. ex. *vīk*, några alternativt redan i fsv. t. ex. *nothar*, i hsv. likaså *notar*, men dial. *nötter*.

Sällan anträffas tonlös konsonant dubbeltecknad efter annan konsonant, om den föregående vokalen är lång, t. ex. fisl. *árs*, *meltti*¹; fno. *þorgeirss*; fsv. *læntte*. Någon bestämd mening om kvantitetsfördelningen i dessa ord har jag ej. Sannolikt har uttalet varit vacklande, beroende på om vokalförkortning framför konsonanthopning ägt rum eller till följd av analogiinflytande uteblivit.

Regeln om tonlös konsonants längd efter kort vokal + sonor konsonant har upphört att gälla i högsvenskan och (såvitt jag kunnat finna) även i dialekterna i Sverge samt i vissa finländska landsmål (t. ex. Kökar-målet). Det är sannolikt, att denna kvantitetsfördelning uppgivits på olika tid i olika trakter, och möjligen har längden i vissa av konsonantförbindelserna förskjutits tidigare än i andra. Så vitt jag vid ett genomögnande av nsv. skrifter kunnat finna, uppträder företeelsen, av ortografien att döma, allt mer sällsynt under senare hälften av

¹ Barlaams saga har bestämt utsträckt regeln om tonlös konsonants längd efter sonor konsonant till att gälla också efter lång vokal t. ex. *mæltte*, *dyrtt*, *iartteignir*.

1700-talet, och det torde därför ej vara oberättigat att ange 1700-talet som den tid, då den nuvarande kvantitetsfördelningen i Sverge småningom genomfördes, således samtidigt som så många andra förändringar (Hultman Skr. utg. av Sv. litt.skpt i Finl. CXV s. 252 ff.); jfr även Beckman, Ark. XI s. 289 ff.. Denna företeelse kunde då lämpligen kallas den nysvenska kvantitetsförskjutningen.

Till slut må anföras några fall, där de båda kvantitetsregler jag ovan sökt styrka, lösa frågor, som berett svårigheter. — Wimmer och Jónsson konstatera (s. XXV f.), att i cod. Regius några versaler, särskilt *n* och *s*, mot regeln brukas istf *n* och *f*. Den förras användning är behandlad ovan sid. 25 ff., 41 ff., den senares sid. 5, 37. I vissa fall beror användningen särskilt av *s* istf *f* på grafiska skäl, men tillräckligt många återstå som oförklarade: alla dessa lösas enligt reglerna: *s* beror ej på 'kalligrafiske hensyn', utan betecknar halv-långt *s*-ljud. Likaså anger det, som sagts om kvantitetsfördelningen hos två invid varandra stående konsonanter, orsaken till skrivningarna *syslo*, *pisl* 2, *pisler*, vilka Larsson (Hdskr. 645 s. XVIII) ej kunnat motivera.

Hesselman har i en intressant avhandling (Nord. st. s. 380 ff.) anfört ett antal ordformer från 1500- och 1600-talet, inför vilkas tolkning han känt sig tveksam. *Variarum renum vocabula cum interpretatione*, Stockholm 1538, uppvisar enligt Hesselman 'enkelskrifven konsonant i ursprungligen kortstafviga ord, äfven i sådana fall, där konsonantlängd i de moderna dialekterna och riksspråket är vanlig', men dessutom i sådana enstaviga ord som *skep*, *drop*. Skrivningen i andra ord vacklar, och H. påpekar, att i flere av dessa dubbelskrivning förekommer, där man svårligen eller alls icke kan tänka sig långt ljud. Sådana ord vore t. ex. *löösz*, *nääss*,

hwss, och H. tillägger, att *k* ofta tecknas *ck* i slutljud även efter ursprungligen långa vokaler och därför ej kan tolkas såsom betecknande långt *k*-ljud. Huru dessa former skola fattas, torde nu vara fullt klart: vokalen i dem är, såsom Hesselman själv insett, lång, och efter denna långa vokal har den följande tonlösa konsonanten antingen ursprungligen varit halvlång eller senare (sedan vokalen förlängts) blivit förlängd. Dessa skrivformer beteckna sålunda lång vokal + (halv-) lång konsonant.

I det närmaste alla övriga såsom egendomliga betecknade former ha dubbeltecknad konsonant i överensstämmelse med den senare regeln, t. ex. *gämss*, *brömss*, *barck*, *blanck*. Måhända har regeln i ifrågasvarande dialekt lidit någon sekundär inskränkning: som sagt behöver övergången till den nuvarande kvantitetsfördelningen ej ha skett samtidigt i alla ställningar, och det är därför mycket möjligt, att tonlös konsonant efter sonor, föregången av kort vokal, varit lång blott i slutljud.

E. P. Helsingius' *Synonymorum libellus*, Stockholm 1587, är åtminstone i detta avseende vida mer konsekvent än *Var. rer.* och *Lex. linc.* I sistnämnda arbete föreligger vokalförlängning, likasom i *Var. rer.* Dubbeltecknad konsonant förekommer icke sällan och utgöres då av någon av de tonlösa konsonanterna. När det sålunda gäller att avgöra, vilken ståndpunkt en dialekt intager till den nsv. förlängningen, är det alltså vokalens teckning jämte konsonanternas, som faller utslaget, ej den senare ensamt.

Pipping har fäst min uppmärksamhet på att det faktum, att tonlös konsonant är halvlång efter lång vokal och diftong, står i samband med den av honom upptäckta rimregeln i *Erikskrönikan* (SNF II.4, s. 2 ff.), som lyder: 'I tvåstaviga rimord med

öppen penultima rimmar kort penultima-vokal icke med lång, om närmast följande konsonant är tonlös'. Olson (Festskr. till Söderwall s. 73 f.) konstaterar, att i Flores förhållandet är enahanda, och har dragit den slutsatsen, att om regeln vore riktig, 'vokalförlängning i resp. författares språk inträtt i slutet stavelse framför alla konsonanter, i öppen stavelse däremot endast framför tonande konsonanter'. Olson tillägger, att då bland ord med (etymologiskt) kort vokal, som rimma med ord med (etymologiskt) lång vokal, finnes t. ex. *swik* (t. ex. Erikskr. *swik* ~ *swerik* 2974), så borde man, om vokalförlängning i sådana ord inträtt, ha $\bar{e} < \check{i}$. Dessutom menar Olson, att antagandet av vokalförlängning vore trovärdigt, blott om alla rim med kort och lång vokal därigenom finge en förklaring. Då så ej är fallet, anser Olson regeln ohållbar.

Det är ej min mening, att här ingå på en fullständig behandling av frågan om den nsv. vokalförlängningen, men jag skall söka visa, att Olsons kritik icke är bindande. Den slutsats Olson dragit av rimregeln, är alltför vid: regeln förutsätter blott, att förlängning inträtt i enstaviga ord, men ej i tvåstaviga framför tonlös konsonant. Vilket förhållandet är framför andra konsonanter är en fråga för sig, som har intet med regeln att göra. Att förlängning verkligen i Erikskr. inträtt i enstaviga ord framför tonlös konsonant torde vara svårt att bestrida efter en blick på följande exempel på rimord: *maat(h)* 10 ggr med *aa*, rimmar med *aat* 3spi; vidare *hoop* (ntr.) ~ *skoop* (vb), *klook* ~ *ook* adv, *skuth* ~ *wth*. Sådana exempel kunde mångfaldigas i stort antal¹.

¹ På vokalförlängning tyder ock den dubbeltecknade konsonanten i *græss* ~ *hææss*.

Olsons viktigaste inkast är naturligtvis, att om nsv. förlängning inträtt, man skulle vänta, att \check{i} hade blivit \bar{e} . Beckman har (SNF VI.1, s. 27 f.) visat, att talrika rimpar förekomma, där gammalt \check{i} rimmar med ä. fsv. \bar{e} , vilket ju tyder på att övergången $\check{i} > \bar{e}$ ej var främmande för författaren. Också i *sik* har övergången ägt rum, att döma av rimmet med *leek*. Till det som Beckman påpekat, kan ännu fogas det faktum, att Erikskr. just i rimmen uppvisar former, som också skrivas med *e* ($< \check{i}$) t. ex. *tel* 571, som rimmar med *abel*, (vilket kanske är mindre bevisande) och 851 *tell* i rim med *deel*. Dessa rim visa, att $\check{i} > \bar{e}$ måste ha inträtt eller hållit på att genomföras på författarens tid, och ej kan bero på senare skrivares språk. Beckmans med reservation framkastade yttrande, att det anförda synes tyda på, att Erikskrönikans urskrift tillhört någon dialekt, som avsevärt tidigare än de för vårt äldsta skriftspråk viktigaste genomfört vissa ljudlagar, t. ex. stavelseförlängningar, är enligt min mening fullkomligt riktigt.

Förlängningen har i själva verket inträtt också i tvåstaviga ord, men blott framför tonande konsonant, och detta visar den fonetiska grund för regeln, som Olson förgäves sökt.

Författarens¹ princip för rimmen har varit, att överensstämmelse i kvantitet skulle råda åtminstone mellan vokalerna eller mellan konsonanterna. I enstaviga ord med kort slutkonsonant var vokalen alltid lång, och därför blevo rimmen i dessa fullt kongruenta. I tvåstaviga ord med öppen penultima och tonande konsonant efter stavvokalen, var denna likaledes all-

¹ Här är endast fråga om Erikskrönikan; jag är ense med Cederschiöld och Olson däri, att Erikskr. och Eufemiavisorna ej haft samma författare.

tid lång, och även i detta fall inträdde full kongruens. Framför tonlös konsonant däremot behöll kort vokal sin kvantitet i sådana ord, och den följande konsonanten var således kort; rimmade med dessa ett ord med lång vokal, i vilka den följande konsonanten hade halvlängd, uppstod inkongruens både hos vokal och konsonant, och dylika rim godkändes ej av författaren.

Pipping har (Ark. XXVII s. 290 f.) sökt giva en förklaring av det faktum, att i fsv. och finländsk svenska tonlös klusil efter kort vokal + sonor konsonant är lång. Denna förklaring går ut på att då klusilen avbryter ett tonande ljud i dess fulla styrka, en subjektiv implosionsknall alstras, varför det var lätt att göra implosion och explosion hörbara var för sig¹, vilket däremot ej var fallet efter tonlöst ljud. Pipping yttrar: 'språkets utveckling har här uppenbarligen bestämts av subjektiva hörselförnimmelser, som icke hava något fysikaliskt underlag i de vibrationer, som träffa örat, och vilkas uppträdande eller uteblivande regleras av förhållanden, om vilka genetiken icke kan ge oss någon upplysning'. Denna förklaring innebär dock icke, att konsonanten i fråga icke, också rent fysikaliskt taget, vore 'lång', utan blott att möjligheten att uppfatta denna längd berodde på den subjektiva tydliga förnimmelsen av både implosion och explosion. — Härmed överensstämmer förträffligt det förhållandet, att tonlös konsonant icke är lång, om den föregående tonande konsonanten är en klusil: medan denna ljuder, avtager ju stämman småningom och är vid explosionen starkt reducerad eller har fullständigt upphört. Följden blir, att vid implosionen knall alls icke förnimmes,

¹ Att detta är nödvändigt för att åstadkomma ett 'dubbelintryck' påpekar Larsson (Söderm. lj., s. 146) efter Sievers.

och den knall, som i och med det tonlösa ljudets inträde bildas, är ytterst svag eller uteblir h. o. h.

Fullkomligt samma akustiska förklaring har regeln om tonlös konsonants relativa längd efter lång vokal eller diftong: då stämbandsvibrationerna plötsligt upphöra, förnimmes implosionsknall, explosionsknall åter, när tillspärrningen löses, vare sig intet ljud följer, eller vibrationerna åter vidtaga.

Dessa företeelser är det även, som kommit halvlängden hos tonlösa konsonanter att framträda så tydligt framför annan konsonant, då denna är tonande, att den betecknas oftare än samma kvantitet hos ett tonande ljud i denna ställning.

Det saknar icke sitt intresse att påpeka en annan fornnordisk egendomlig skrivform, som uppenbarligen är att förklara just så, som Pipping antytt. Knall alstras icke blott, då en periodisk vibration avbrytes, utan även då den plötsligt sätter in med full styrka. Nu inskjutes i Barlaams saga *t* konsekvent mellan uddljudande *s* och *n* t. ex. *stnua* = *snúa*. Om ett *t*-ljud verkligen utvecklats eller ej, kan i det hela vara likgiltigt; det anmärkningsvärda är, att den förnimmelse, som återgives med *t*, säkerligen är eller har varit den knall, som uppstod vid övergången från det tonlösa *s* till det tonande homorgana *n*.

S a m m a n f a t t n i n g.

Varje tonlös konsonant var redan på samnordisk tid halvlång efter diftong och lång vokal, både ursprunglig och senare förlängd, både starktonig och svagtonig (sid. 4 ff.).

Efter ursprunglig eller till följd av reduktion svagtonig vokal hava *l* och *n* dental kvantitet redan på samnordisk tid (sid. 25 ff.).

Förlängning av intervokaliskt *m* visar sig redan i början av 1300-talet (sid. 23).

Etymologiskt långt *t*-ljud efter vokal kvarstod på 1300-talet även i svagtonig stavelse, åtminstone i slutljud (sid. 13 f.).

Då hellång konsonant efter lång vokal enkeltecknas framför vokal eller i slutljud, kan orsaken härtill vara av två slag: 1. Den enkeltecknade konsonanten hade till uppgift att uttrycka vokallängden (Hultman); 2. enkelskrivningen var analogibildning efter vissa former av ord med lång vokal följd av kort (eller halvlång tonlös) konsonant. (sid. 6).

S. k. nysvensk förlängning hade, åtminstone i vissa dialekter, inträtt redan i början av 1300-talet (sid. 17 ff., 65 f.).

Den s. k. nysvenska förlängningen träffade blott vokalerna; i vissa dialekter uppträdande former med kort vokal äro kompromissformer (sid. 18).

Det till följd av s. k. nysvensk förlängning uppkomna långa *a*-ljudet hade till en början samma icke-labiala karaktär som det korta *a*-ljudet och övergick därför icke till *å* (sid. 18).

Efter kort vokal, följd av sonor konsonant, är redan på samnordisk tid varje till samma (språkhistoriska) stavelse hörande tonlösa konsonant halvlång; i övriga konsonantförbindelser har den när-

mast vokalen följande konsonanten alltid halvlängd (sid. 36 ff., 52 ff.).

Etymologiskt lång sonor konsonant efter kort vokal förkortas endast framför tonlös konsonant; i alla övriga fall förkortas den senare av två invid varandra stående konsonanter (sid. 53, 46 not 2, 50 f.).

Två invid varandra stående klusiler uttalades ofta med blott en implosion och en explosion (sid. 47 ff.).

Åtminstone i svagtonig stavelse assimilerades *k* med följande *t* (sid. 49).

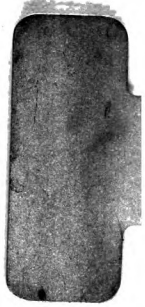
Efter konsonant följande *l*, (*m?*), *n*, *r* ha haft olika funktion: 1. sonantisk (*l̥*, *n̥*, *r̥*); 2. konsonantisk framför en följande vokal och såsom reducerade (*l*, *n*, *r*). Detta förklarar de nysvenska dialekternas växlande kvantitetsfördelning i hithörande ord (sid. 56 ff.).

Halvlängd hos konsonant betecknas i regeln ej. Till följd av akustiska företeelser framträdde längden hos de tonlösa konsonanterna särskilt tydligt, då de stodo efter vokal och antingen följdes av sonort ljud eller stodo i slutljud, varför deras halvlängd oftare betecknades än övriga konsonanters. Till sådan beteckning har i vissa fall analogiinflytande från ord med hellång konsonant bidragit (sid. 58, 60, 69 ff.).

PD 1503

.S9

v.8



ALF Collections Vault



3 0000 097 416 667